

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

XI. évfolyam – 2016. február–március

KIÁLLÍTÁSOK A MAGYAR KULTÚRA NAPJÁN

Gonda Zoltán tárlata;

Máté László grafikai gyűjteménye;

„HAJDÚBÖSZÖRMÉNY A FESTŐK VÁROSA”

Sántha Antal gyűjteményének ünnepi kiállítása

MARGÓ ÉS VENDEGSÉG

Imreh Sándor grafikai és Páva Szilárd versei;

Bereczki Gizella, Piskóty Teréz és Rácz Gábor tárcái;

Anga Mária, Bertha Zoltán, Sólyom Sándor, Szikora Zsó,

Tóth Róbert, Vitéz Kata Borbála, Zajác Edina versei;

Szíki Károly Kaiser Lászlóról

MŰVÉSZEK A NAGY HÁBORÚBAN

Kubinyi Sándor grafikai; Móricz Zsigmond harctéri portréja

Juha Richárd Buzánszky Jenő-szobra

Portré Hamvas Béláról

A Kodály Filharmónia Debrecen hangversenyei

VITÉZ FERENC

**irodalmi és művészeti
folyóirata**

70. kötet

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

VITÉZ FERENC

folyóirata

Debrecen, XI. évfolyam; 2016. február–március
(70. kötet; 52. megjelenés)

A KÜLÖN SZERZŐI NÉVVEL NEM JELÖLT KÖZLEMÉNYEKET ÍRJA,
VALAMINT SZERKESZTI ÉS KIADJA:

VITÉZ FERENC

ferko824@gmail.com; vitez.ferenc@drhe.hu

Vitéz Ferenc PhD – 4027 Debrecen – Füredi út 67/B. Fszt. 2.

+36–20/965–2921

A Néző • Pont archívum fellapozható
a *www.licium.hu* oldalon és az *Országos Széchényi Könyvtár*
Elektronikus Periodika Archívumában (*www.epa.hu*)

ISSN 1788–8034

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatalnál a **163/2314/2/2011.** számon nyilvántartva.

A folyóirat árus forgalomba nem kerül, de megrendelhető.

NYOMTA: KAPITÁLIS KFT. – FELELŐS VEZETŐ: IFJ. KAPUSI JÓZSEF

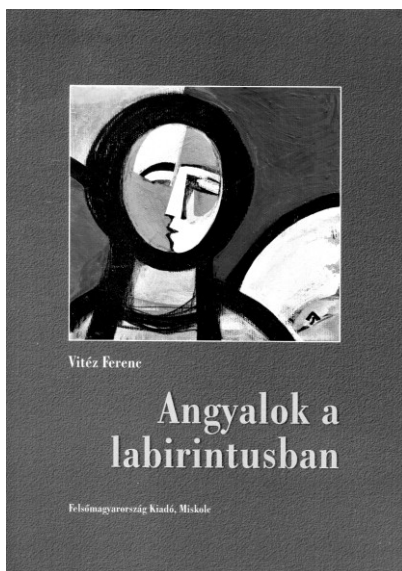

A FOLYÓIRAT 70. KÖTETÉNEK LAPZÁRTÁJA 2016. JANUÁR 31-ÉN VOLT.

ANGYALOK A LABIRINTUSBAN

Irodalmi és művészeti tanulmányok, esszék
Felsőmagyarország Kiadó,
Miskolc, 2016; 380 oldal

30 újabb tanulmányt ad közre az irodalmi, vizuális és szakrális kommunikáció köréből a Felsőmagyarország Kiadó gondozásában frissen megjelent kötet, mely folytatása a 2014. évi *Angyalkapuk és szövegjáratok* c. könyvnek. A kötet írásai tárgyalják a vizuális retorika, a testvérműzsák kérdéseit és a labirintus-problémát, vizsgálják Holló László művészetét, kutatják Kölcsey, Ady, Móricz, Krúdy, Tóth Árpád, Tamási Áron irodalmi és publicisztikai státuszkereséseit.

Előfizetési felhívás

a Néző • Pont 2016. évfolyamának megrendeléséhez

A folyóirat 2016. évfolyama első kötetét (a XI. évf. 70. kötetét, az 52. megjelenést) tartja kezében, s fogadja köszönetemet addigi figyelméért, szeretetéért!
Az új évfolyamhoz változatlan feltételekkel, sorozatonként **5.000 Ft.** előfizetői áron juthat hozzá, mely magában foglalja a postaköltséget és az év második felében megjelenő előfizetői ajándékkötetet is.

A tervezett megjelenések:

70. kötet: február–március; 71. kötet: április; 72. kötet: június;
73–74. kötet: augusztus–szeptember; 75. kötet: november;
ajándékkötet (a *Kis esti könyv* folytatása): 2015 őszén.

Az előfizetési díj átutalható az alábbi számlaszámra:

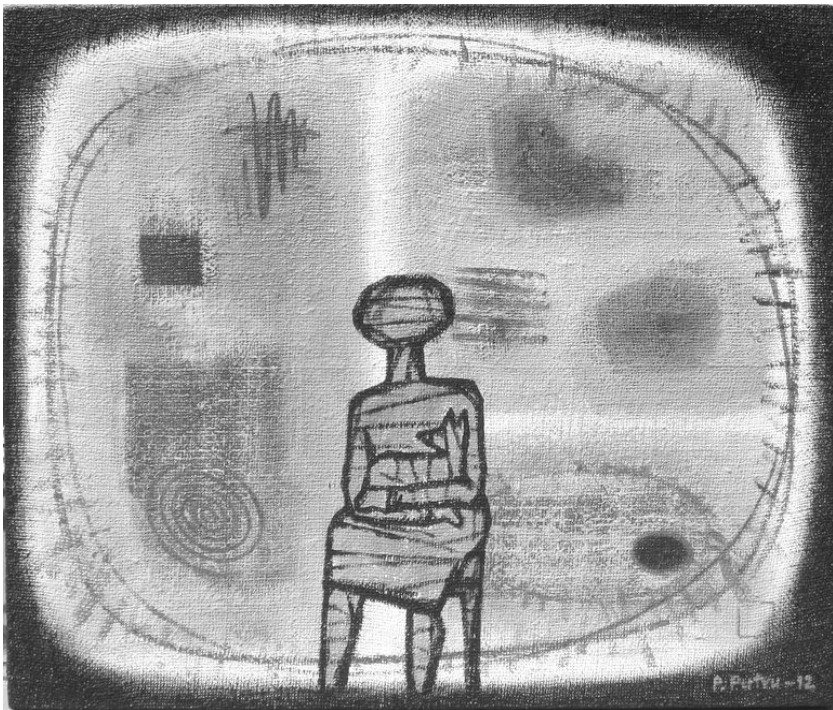
dr. Vitéz Ferenc / OBERBANK AG.

18400010–03516724–61000016

elküldhető postán a dr. Vitéz Ferenc – 4027 Debrecen, Füredi út 67/B. fszt. 2.
címre vagy befizethető személyesen.

Kérem, hogy tüntessék föl a számlázási címet is!

Bizalmukat, figyelmüket és szeretetüket megköszöni: Vitéz Ferenc

NARANCSSÁRGA HOLD
PÁLFY ISTVÁN (PUTYU) FESTMÉNYE
(akril, zsákvászon)

FESTETT KARNEVÁL

(Bothné Dóra festménye után)

Ki vagy te, aki azt hiszed,
hogy a világot igazgatod
tekintetteddel, és hogy teremtesz
magadnak egy bolond
univerzumot, elfáradt lelkednek
hamis tükreként;
ki vagy te, hogy belenézed
fájdalmaidat az én szívembe is,
homlokomra és tenyerembe,
fuldokló ecsetem alá,
és vissza akarod vágni
a szárnyaimat?!

Ki vagy te, aki másoktól
ellopott álmaidban szeretnéd
magad megteremteni? –
hová menekülsz, amikor nézel,
kutatsz az emlékeim között,
mámort játszol és feloldozást?
Ki vagy te, akinek ordít a bőre
alatt a csönd?
Haragszik rád az ég,
mert angyalnak szánt egykor,
ám alázuhantál a tűzbe,
és megégett arccal és szívvel
és csonttal vánszorogtál idáig el,
ahol nem tudod, hogy kezdődik-e
vagy véget ér a világ!

Ki vagy te, bolond,
aki birkózol egy ismeretlen Úrral,
égő templomok tornyából
csorgatod olvadt ólomvéredet
a földre, s azt hiszed,
hogy mindent föl tud falni még
a tekinteted?

Semmi vagy. – Te, semmi.
Mint a rossz lelkiismeret:
seb vagy a téli tájon,
csak tömött sárkupac
a nyálkás, hosszú ködben:
varjak árnyéka körözől
két kivájt dióhéj fölött.

Tudom, hogy kutatsz
a hajamban, a szívemben,
az ingem alatt, a tükröm mögött;
üszkös ujjaiddal matatsz
elalvás előtt mormolt imámban
és fiókba zárt emlékeim között...
Figyelsz, mint vadat a lesből
néznek – ilyenkor ártatlan
és védtelen fészek
vagyok.

De egyszer én is visszanézek!
És szétzúgom arcodat,
forogva és lebegve,
mint a tenger és a fejsze
csattog nyomodban a senki-élet.
S mikor leolvad mohó
maszkod, sírni fogsz, ahogy
sorvadó kezéd az arcodhoz ér,

és tenyeredben tartod
megcsomósodott és aszott
és véres bőrödet,
mint egy szétázott éjszakát.
Egyszer becsukod örökre a szemed.
Soha nem érsz már az égig,
hiába kapaszkodnál az ágba... –
s mikor rálép a nyár a vánkosok
alján verdeső vágyra,
valaki elmondja még neked,
hogyan haltál bele
ebbe a festett karneválba.

BOTHNÉ DÓRA
FESTMÉNYE
A „NÉZNEK” CÍMŰ
SOROZATBÓL

CSELEKVÉSEK KÖZÖTTI „PÁRBESZÉD”

Mikepércsi alkotók adventi kiállítása

„Ha nem jönne többé angyal, elpusztulna a világ. Míg Isten hordozza a földet, folyton küldi angyalait. Az angyalok idősebbek minden vallásnál – és még mindig eljönnek olyan emberekhez is, akik vallásról hallani sem akarnak már.” Így idézte Fekete Károly tiszántúli református püspök Claus Westermann bibliaudóst egy adventi köszöntőben, mely éppen egy képzőművészeti kiállítás megnyitásán hangzott el.

Hogy miért hivatkozom erre a szövegre? – Mert az advent: angyali idő. Az angyal médium, közvetítő, figyelmeztető és védelmező; kommunikációs szerepe van az emberi és az isteni közötti beszélgetésben. S az advent a beszélgetés ideje: megszólítani Istent és várni az Egyszülöttet; számot vetni az esztendővel, megtisztítani magunkat karácsony előtt. Vallástól, hitelvektől függetlenül: mindenkinek szüksége van számvetésre. Hogy tisztábban lássunk. Most még tükör által és homályosan, de mindenütt észre lehet venni a jeleket. Egy kiállításon is, a művészetek tükrében: az alkotószellem, a teremtőkéz, a cselekvő ember jeleit. Hogy meg szeretnék mutatni valamit a világból és önmagamból, szebbé szeretném tenni a lelkemet és a környezetemet.

Beszélgetés ideje az advent önmagunkkal. Bizonyára ismerünk olyan embereket, akik annyira haragszanak a világra, hogy nem állnak szóba önmagukkal sem. Advent angyalai megszólítanák ezeket az embereket is. S advent angyalai megragadják az alkalmat, hogy ott legyenek, ahol az emberek vannak, hogy beszélgetést tudjanak kezdeményezni.

A vasárnapok mögé tola-
kodva, meghasonlást is
hozhat az advent: ahogyan
a modern ember ünnepli.

Az ellentétet a várakozás,
az áhítat csöndje és a vásár
forgataga kelti. A külvilág

mindig is zajos, szereti
tudatni magáról, hogy ő 'a'
világ. Értékvesztés akkor

van, ha legbelül nem
tudunk elcsöndesedni.

Egy művészeti kiállítás, ahol festmények, fotográfiák, kézműves, népi és iparművészeti alkotások láthatók, a maga ünnepi jellegében a csöndet is segíti. Hiszen – mint a modern művészetfilozófia hirdeti (s nem mond újat, mert mi is ezt érezzük) – a művészet, a szépség és az alkotás öröme: játék, szimbólum és ünnep. Felszabadultság és versengés egyszerre, rend és könnyűség, akár csak a játék; jelkép, mert túlmutat önmagán; – és ünnep, mert kiemel a hétköznapiakból.

(AZ ELŐZŐ LAPON:

B. NAGY GABRIELLA FESTMÉNYE)

TELE GÁBOR: FEKETE HATTYÚ

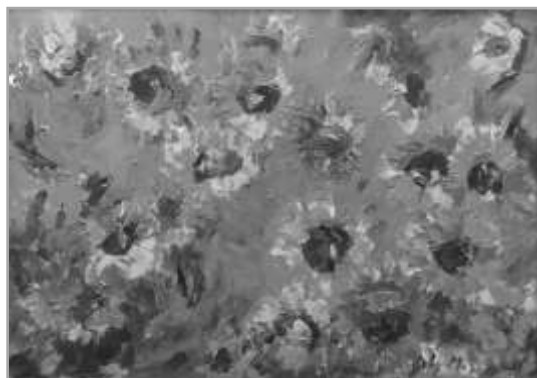
Hogy a művészet az adventi várakozástól sem esik távol, arra az is utal, hogy a szigorú Kálvin a Szentlélek ajándékának tekintette, s mint ilyen, azt tanácsolta, hogy éljen vele, akinek megadatott: mások és az Isten dicsőségére. A cipész is a maga munkájával dicsőíti Istent – folytatta Luther gondolatát –, tegye ezt a ruhakészítő, a hímző és csipkeverő, a fotográfus és képzőművész.

De nemcsak gyönyörködtetésre való mindaz, amit a művészi alkotószellem létrehoz, hanem a tanításra és a szemléltetésre; az alkotás nemcsak önkifejezés, hanem megismerés is. Nemcsak a világ megismerésének művészi formája és kerete lehet egy festmény, de az ember önismeretét is elősegíti. Tájéképet és belső képet, tárgyat, csendéletet és érzést vagy jelenséget egyaránt látunk, viseleti darabot és dísz; a funkció és esztétikum, a hasznosság és szépség gyakran karöltve járnak.

Hamvas Béla írja az antik és modern tájképről szóló esszéjében, hogy a modern tájkép a természet átszellemítése, a szemre ható „ kozmikus érintés ábrázolása”. Igazság van a művek mögött, alázat és őszinte vágy a megmutatásra és megismerésre. Az alkotás ebben az értelemben szakrális. Ugyan nem arra törekszik, hogy Istenhez tartozó legyen, de arra igen, hogy ne pusztán tárgy maradjon, de a lélek és a szellem is otthon érezze magát benne. Hogy a fizikai tárgynak metafizikai, anyagin túli, szellemi-lelki jelentése is legyen. S hogy a cselekvések (alkotógesztusok) folytassanak párbeszédet e közegben.

Az igazság viszont nem ábrázolható, s még csak nem is látható. Az alkotó csak jeleket használ, ezek a jelek pedig fölfelé mutatnak. Nem felkiáltójelek, nem lezárnak, hanem a nyitott világot jelölik. Advent is erre való. Hogy elcsendesülve ne bezárjuk, hanem éppen ellenkezőleg: megnyissuk magunkat, a szívünket Karácsony, a Születés Fényének.

A művészet: utazás. „Otthon a világot ismered meg – írta Hamvas Béla –, utazva önmagadat; mert otthon a súly magadra esik, az úton a világra, s mindig az marad ismeretlen, ahová nézel.”

Aki átérezte már, milyen
az utazás mámore, a
megismerés kalandja,
ismeri a vágyat is, hogy
jó lenne egyszerre min-
den irányban utazni.
Mint ahogy a tűz ég, és
ahogyan a fény terjed.

SOLYMOSI GÁBOR
VIRÁGCSENDÉLETE

Ezt a sok irányt képviselik a mikepércsi alkotók az adventi tárlaton. Aki belép a kiállítótérbe, egyszerre sok irányba indul el, a megismerés sokféle útját járja be, akár egy csipketerítón, egy mives karácsonyi díszen keresztül, akár egy veretes öltözék előtt állva, vagy a grafikák és festmények, portrék, virágok, a berendezett és a természeti terek között járva. Örömteli, hogy – amatőr és professzionális – egyéni alkotók, művészfamíliák és alkotóköreiben résztvevők mellett olyan nevekkel szintén találkozhatunk, akik itt állnak első alkalommal közönség elé: gobelinkészítő, kézműves népi iparművész és festő. Dédelgetik-erősítik egymást a különböző művészeti ágak és műfajok: festészet, fotográfia, iparművészet s más kézműves tevékenységek (viselet és ékszer, gyöngy és csipke). S nem számít az sem, hogy valaki évek, évtizedek óta jelen van a képző- vagy iparművészeti közéletben, hogy ismert és elismert alkotó, vagy kisebb szárnypróbáit segítik a mikepércsi társak és a közösségi terek; s a legfontosabbról se feledkezzünk el: a közönségről.

Az advent nyitott ünnep, kétszeresen is az. Egyrészt az embernek kell megnyitnia magát, hogy befogadja a Szent Fény krisztusi csodáját, másrészt az ember belép a Születésen keresztül a nyitott világmindenségbe.

Az adventi kiállítás pedig abban az értelemben is nyitott, hogy minden kiállított kép és tárgy nézőre, befogadóra vár. A néző az, aki befejezi a művet, mert szereti és megérti; mert engedi, hogy része legyen életének a belőlük áradó szépség, amelyben ott lesz az ő saját lelke is. Mert beledobogja a szívét egy terítőbe, vagy beleszereti álmait egy festménybe. Szeressenek hát továbbra is bennünket ezek az alkotások – szeressenek vissza mind!

KIÁLLÍTÓK VOLTAK: A Mikepércsi Hímzőkör debreceni, békéscsabai, járszági kisbunda hímzésből és szentistvándi hímzésből mutatott be válogatást (tagjai: Kormányos Lászlóné, Czűrják Józsefné, Csengeri Lajosné, Csonka Lászlóné, Fene Sándorné, Szilágyi Sándorné, Tahóczki Sándorné, Tóth Imréné). Fehér Csaba grafikusművész két akvarellt mutatott be; Kálmánné Tóth Annamária mese-illusztrációkat állított ki; Keszler Ibolya ékszerkészítő munkáit egyedi tervezésű ruhákhoz készítette. Kiss Ferenc fafaragó; Királyné Kormányos Szilvia gyöngyfűző üvegfestéses munkát hozott; Kormányos Lászlóné viseletkészítő, népi iparművész; Kormányos Enikő fotós tájképeket, Nagy Ildikó Gabriella festőművész téli tájképet, virágcsendéletet állított ki; B. Nagy Gabriella művésztanár képei a pillanatok, az idő és tér tanulmányozásához készült stúdiumok; Balázs-Nagy Éva iparművész svédországi fotográfiákat mutatott be. Nagy Péter amatőr fotográfus mikepércsi felvételeit láttuk; Solymosi Gábor festőművész virágcsendéletet hozott; Steiner Mária ékszerkészítő féldrágakő befoglalású kitzűzői csomóöltés, vert csipke, szalaghímzés, gyöngyhímzés, tűfilc technikákkal egészülnek ki; Juhász Péter olajképpel jelentkezett; Kalmárné Győrfi Eszter csipkeverő adventi/karácsonyi alkalomra vert csipkéit, terítőjét és rongyszőnyegét állította ki. Czeczéné Nagy Tímea Eszter gyöngyfűző a téli ünnepekörhöz kapcsolódó munkákat készített. Első alkalommal állított ki Kerekes Józsefné gobelinkészítő; Tele Gábor festő; Diós Gergő, aki néprajz szakos diplomával foglalkozik bőr és szaruművességgel.

(A FENTI SZÖVEG KÖSZÖNTŐKÉNT ELHANGZOTT A 2015. DECEMBER 4-I KIÁLLÍTÁS MEGNYITÓN)

FEHÉR CSABA AKVARELL FESTMÉNYE A MIKEPÉRCSI ADVENTI KIÁLLÍTÁSRÓL

TORONYSZÓTÁR

Akadály

Madár lennék... Sokszor eszembe jut, milyen lenne. Milyen lenne magasból ember, fa, fűszál. Milyen lenne a templomtorony a szárnyam alatt. Nagyokat sóhajtok, mint madár soha. S öregszem, biztosan tudom, mert mostanában már az akadályokat is látom. Madár lennék... – De nem leszek madár: tériszonyom van.

Idő

Azt írtam egyszer, úgy hiszem: az idő nem múlik el – mert az idő: van. Ma is úgy hiszem, hogy az idő nem múlik el, de nem azért, mert van, hanem azért, mert az idő: nincs. – Mi van he-

lyette? Távolság van és közelség. Tér. Nem órák, napok és évek, hanem méterek és kilométerek. Érintések és soha-nemtalálkozások. A Biblia azt mondja, hogy Isten öröktől fogva létezik, és kegyelme az örök élet ígéréssel biztat. Az örökkévalóság természetesen nem fér bele az időfogalmainkba, mert épp az időnélküliséget jeleníti meg. Szent Bernát szerint az Isten hosszúság, szélesség és mélység. Tér, örökké táguló térfogat. Félelemmel tölt el.

Bezárt szobák

Szerettem volna megírni, hogy belépek egy ismeretlen szobába, és ott van az én gyermekkorom. A palota másik szobájába nyitva, egyenesen Rodin műtermébe lépek. Aztán Luther Mártont látom, aki épp a 95 pontját fogalmazza, utána Dantéval találkozom: egyszerre látja a teljes túlvilágot. A következő szobában Arisztotelész fogad, lehet, hogy még Józsefet is észreveszem a fáraó oldalán. Mindenki egyszerre él, de nem tudnak egymásról. Különös módon: a szobák üvegfalai csak az egyik irányban átláthatók, mint a vállatőszobákban. S aki átlát a másik szobába, azt gondolja, hogy mindaz, ami ott történik, már a múlt. De nem tudja, hogy őt is nézik valakik, és azt gondolják róla, hogy már ő is a múlt része. Bármennyire is szerettem volna, már nem fogom megírni, hogy milyen az élet ebben a palotában. Az ötletet ugyanis odaadtam egy lánynak. Ő is a palota lakója. Benyitottam hozzá, elmondtam, mire jutottam, aztán egyedül hagytam. Meglehet, hogy maradni kellett volna egy kicsit. Most nem találom a saját szobámat. S nem találom már a lányt sem. Pedig szerettem volna mondani neki valamit a Kékszakállúról.

Körforgás

Beszélgettem egy buddhistával. Óvatosan kezdtem tesztelni a fölismerésemet arról, hogy nincs idő. Meglepődtem, mikor azt mondta, hogy tényleg nincs, mert – a mi lineáris gondolkodásunkkal szemben – a ciklikusság létezik, minden visszafordul önmagába. Mindig, minden és mindannyian keresztülme gyünk

a keletkezés, a kibontakozás, a leomlás és a megsemmisülés fázisain. Aztán minden kezdődik előlről. S ezt az újakezdést egy végtelen szellemi energia mozgatja. Nem tudom, hogy okosabb lettem-e. De akkor észrevettem egy tollpihét a gyöngye folyosói huzatban: meglebbent és pördült egyet, mielőtt cipőmre ereszkedett volna, egy meleg áramlat felröpítette a karomra. Beleborzongtam, hogy én is lehetnék a pihe: ő meg én.

Feladat (1.)

„Mitől fél?” – kérdezte a nő. „A haláltól” – mondtam. „S miért?” – nézett rám feketén, mélyen. „Mert úgy érzem, hogy még sok dolgom van. Hogy azt mondhassam a halálom előtt, mint amit Paul Valéry mondott: 'megtettem, amit tudtam'. A nő elfordította fejét, majd vissza rám, és ezt kérdezte: „Nem gondolja, hogy addig úgysem fog meghalni, amíg dolga van?”

Feladat (2.)

„Elhagylak – mondta az asszony –, mert csak egy életem van, és én szeretnék boldog lenni.” Az asszonymak bizonyára igaza volt, ha nem találta meg a férfi mellett a boldogságát. De félek, szegény, talán soha nem lesz boldog. Fölcserélte a sorrendet. Azt gondolta, az a feladata, hogy boldog legyen (ezt pedig nem szeretné elmulasztani *egyetlen* életében). Eszébe sem jutott, hogy előbb a feladatát kellene megtalálni, s ha azt teljesíti, akkor lesz boldog. – Barátom, ne a boldogságot hajszold, hanem a feladatodat keresd! Összeáll benned a világ, ha jó a sorrend.

Sebek

Egy filmben mondták (ahol 'gyilkos elmék' után nyomoznak, s emberveszejtő démonok mély bugyraiból fölzokogva a világi fénybe, tanulságot, bölcs mondást üzennek kis vigasztalás gyanánt): „A sebek a múltunkat mutatják meg, és nem azt jelzik, hová tartunk.” S egy lány azt mondta nekem, mikor kerestem, milyen legyen az új otthonom, hogy csak egyetlen dolog fontos:

gyártsak emlékeket a falak közé. – A sebek is emlékek. De a lány nem ilyen emlékekre gondolt, hanem azokra, melyek azt is megmutathatják, merre tartok. Tele vannak a falaim képekkel és könyvekkel. Mindegyik mások emléke. A festmény és a könyv. Az én emlékem az, ahogyan néztem a képet, ahogyan olvastam a könyvet. S ilyenkor mindig elfelejtettem a sebeimet.

Fontos

Szeretnél valami fontosat mondani? Hallgass előbb! Gondold át, hogy létezik-e a dolog, amiről beszélnél, s ha igen, akkor milyen. Van-e színe, és van-e mélysége? Hogy tényleg fontos-e, és ha igen, akkor neked vagy a világnak az? – Hamvas Béláról írtam portrét, terjedelmi uniformisba öltöztetve, a szerkesztő kérésére, de nem fejeztem be, csak abbahagytam. Úgy éreztem, hogy annyi *fontos* dolgot nem mondtam el. Bárhová nyúlok, mindig eszembe jut még valami: könyvekben, beszélgetésekben, de még az estékben és az éjszakai felébredésekben is észreveszem Hamvas gondolatait, jelenlétét. Ez a portré ma arra is tanít, hogy nem nagy különbség van fontos és jelentéktelen között. Talán csak a szín és a mélység. S nem merek mélyebbre ereszkedni, mert attól félek, hogy ott már nem fogom látni a színeket. Ezért a fontosak helyett, inkább félig jelentéktelen dolgokat mondok.

KISBÖSZÖRMÉNYI HÁZ

PÁLNAGY BALÁZS
AKVARELLJE
SÁNTHA ANTAL
GYŰJTEMÉNYÉBŐL

Történetek

A legtöbb mese arról szól, hogy a hős útra kel, és közben felnőtté válik. Néhány történet arról, hogy a felnőtt azért cselekszik megmagyarázhatatlan dolgokat, mert szeretné a benne rejlő gyermeket megtalálni.

A Könyv

Mallarmé elképzelte. Valéry kutatta. Proust megírta. S Joyce is, Szentkuthy meg a posztmodernnek. Mindenki azt hitte, hogy megírta. Mert mindenki, aki a Nyomtatott Betű vallásának követője, szeretné, hogy ő írja 'a' Könyvet. Hívó helyett isten szeretne lenni. Rendkívüliségre vágyik. Nem tudja, hogy minden élet „rendkívüli”, mert minden létezés: csoda. És mindenki lehet a Könyv. Nemcsak történet, hanem sors és példa is. Egy olyan Könyv, akit lehet szeretni. Például.

A Könyv és az Olvasó

A könyvet minden olvasó alakítja, beleolvassa a saját értelmezését a világról, sorsról. A könyv az olvasóktól válik éppen azzá, ami. De vajon mitől válik érdekessé a könyv az olvasó számára? A sok ezer könyv közül miért *éppen* azt választja? A borítója, a címe vagy híre és témája miatt? Mindegyik lehet álca vagy szenzáció. A könyv igazi értéke akkor derül ki, amikor beleolvass az ember, amikor végigolvassa, s amikor befejezi, érzi azt az ellenállhatatlan vágyat, hogy szeretné újra elolvasni. Amikor megint végez, visszatér egyes sorokhoz és mondatokhoz, ízlelgeti a szavakat, látja megmozdulni a képeket, sorsokat. – Soha nem lehet megunni, egy idő után minden sora ismerős, mégis úgy zendül föl a világegyetemben, akár a csecsemő sírás.

Két sor

Pilinszky négysorosát szoktuk idézni. Van egy legalább ennyire fontos kétsorosa is. Egybefonódott sors, külön álmokkal. *Életfogytiglan* a címe, s így szól: „Az ágy közös. / A párna nem.”

Fresh
Art8

A fiatal képző-, ipar- és fotóművészek számára hirdette meg pályázatát 2015-ben a Debreceni Művelődési Központ (együttműködve a Városok-Falvak Szövetségével, a Bódva-völgyi és Érc-hegységi Kulturális Központ – Kassa Megye Kulturális Intézményével). A zsűri 33 alkotó összesen több mint 70 művét válogatta be a kiállításra, melynek január 22-i, a debreceni Belvárosi Galériában rendezett megnyitóján fődíjat vehetett át Szűcs Gábor (Somorja, Felvidék), valamint díjat kapott a gyulai Székely Aladár Fotóklub, a hajdúnánási Stefán Renáta, a váci Garay-Nagy Norbert, a debreceni B. Nagy Gabriella és Pelei Katalin, s a Tornai Művésztelepen vehet részt Bagdány Franciska és Mallár Gabriella.

JOBBRA FENT: B. NAGY GABRIELLA:
„ZÓNA” (INNEN NÉZVE) II.

FELLÁZADT JÁTÉKSZEREK

Galambos Tamás Munkácsy-díjas festőművész *Fellázadt játékszerek* című kiállítását a Magyar Kultúra Napján, január 22-én nyitotta meg Kernács Gabriella művészettörténész a fővárosi Hegyvidék Galériában.

A TIZENEGYEDIK LÉPCSŐ

Gonda Zoltán képei Hajdúszoboszlón és Debrecenben

Tíz lépcsőről beszél Weöres Sándor *A teljesség felé* című, Hamvas Bélának ajánlott filozofikus prózavázlataiban. Tíz paradoxont sorol a költő: hogyan légy a kincsek szétszórásával gazdag; a díszeket szétnyúva a szépség; a multságokat feledve a vígság; a könyveket elégetve a bölcsesség; hogyan lehetsz az erő izmaid elpazarolásával; a szerelem a lángok kioltásával; a jóság a szánalom elűzésével; s miként lehetsz a hit a hiedelmek földülésével vagy a világ a gátak áttörésével. Az egész ciklusnak is címet adó utolsó pedig: „Vedd egybe életed-halálad – a teljesség legyél te magad.” S idézem mindezt azért, mert

Gonda Zoltán festészete eszembe juttatott egy tizenegedik paradoxont, mely így hangzana:

*Légy a mozdulatlanság, középen
– a változás legyél te magad.*

Jelek, képek, nyomok. A látvány nemcsak önmagát jelenti Gonda Zoltán festményén: szimbólikusként vagy metaforaként viselkedik. Olyan lenyomatok közt kutatjuk a rejtett összefüggéseket, melyek az eget és a földet kötik egybe, a megfoghatót és a láthatatlant. – Ebben a kontextusban minden szakrális helyé változik, középpontkereséssé, s egyúttal a folyamatos változássá.

Ebből az ég és föld közötti, közvetítői, anyagi minőségből adódik, hogy a képek maguk is lebegnek, s ezt a lebegést, mozgást, folyton-változást, az égi és földi, a mélységes és földöntúli erők küzdelmét mutatják. Néhány munkán konkrétan megjelenik az angyal (akár Jákob égbe vezető létrája tetején; vagy bukott angyalként s az Utolsó ítélet angyalait megidézve), máskor a templom vagy valamilyen más szakrális hely, bibliai jelenet és korpusz utal a teremtet világ Istenhez-tartozására. A természet és a lakott város is áhítatkeresésünk

megtestesítője, s mint áhítat, tulajdonképpen imahelyzetről van szó; Gonda Zoltán tehát a művészetével szolgálja a megtisztulást, a tisztánlátást.

Festmények az elmúlt néhány évből, grafikák (pasztellrajzok, metszetek és vegyes technikájú munkák) a közeli és régebbi esztendőkből – ezek láthatók a mai kiállításon. Gonda Zoltánt sokáig elsősorban grafikusként (grafikai tervezőként, alkalmazott grafikusként) tartotta nyilván a szakma, az 1990-es évek

elejére-közepére azonban fokozatosan festővé érett. A rajz és linómetszet, az állandó grafikai munka és készenlét teremtette meg a művészi és technikai alapot, amelyből mindig meríthet az alkotó. Első linómetszeteivel az *Élet és Irodalomban* is szívesen fogadták, ott ismerkedett meg Nagy Lászlóval, és bizonyára ez is ösztönözte arra, hogy merészebben is továbbgondolja a képen az irodalmi élményeket. S a grafikai habitus (vonal és háttér, sötét és világos, figura és környezet) a festményeinek felépítését is irányította/irányítja.

1996-ból olvasunk egy újságcikket róla, melynek ez a címe: *Gonda Zoltán ecsetre váltott*. Pedig az első nagy megmérettetésen – melyre most is emlékezzünk, hiszen Gonda Zoltán Kossuth egyetemhez kötő szálait még erősebbre fonja az apropó –, 1965-ben, már nagy biztonsággal igazodott el a festészet terrénumában. A debreceni egyetemek és főiskolák képzőművészeti pályázatán festészet kategóriában kapta meg az I. díjat, a grafikaiban a III. lett. Jó évtized múlva azonban már a grafikai sorozatát jutalmazták: 1978-ban az országos 'Alkotó Ifjúság' pályázaton a III. díjat nyerte el. A következő évben a rajzpedagógiai munkájáért tüntették ki, s noha tervezőgrafikusi tevékenysége a megyei Kölcsey művelődési központhoz kötötte, folyamatosan megmérettetett egyedi alkotóként is: 1970 és '80 között majdnem minden évben, 1982-től pedig évente több alkalommal rendezett egyéni kiállításokat országszerte. Ezek a bemutatkozások még sűrűbbek lettek, mikor független művészként nemzetközi alkotótáborokba és művésztelepekre hívták meg. Jelen lehettünk nagyobb jubileumi tárlatain, sikeres kiállítási időszakot tudhat maga mögött Kolozsváron. Az elmúlt évben Nagybányán is bemutatkozott – tájképei egy részének nagybányai színvilága expresszivitása egészen markáns –, ide pedig közvetlenül Hajdúszoboszlóról érkezett a válogatott anyag, ahol tulajdon-

képpen Gonda Zoltán adventi kiállítása mutatta meg: milyen nagyszerűen sikerült a Szoboszlói Galéria felújítása, átalakítása... S ha megújuló intézményekről van szó, föltétlenül említsük meg, hogy 2014-től Téglás városa egy új galériában állítja ki műveinek válogatását egy állandó tárlat keretében.

GONDA ZOLTÁN:
VÁLTOZÓ VILÁG,
VÁLTOZÓ TÁJ

Emeljük a gazdag kínálat két jellemző motívumát, folytatva egyrészt az anyagok bemutatását, s hozzá kapcsolva tájértelmezését. Németh Júlia művészettörténész méltatása *Séta az angyalok kertjében* címmel olvasható a hasonló című összefoglaló kiállításról a művész albumában. A témaválasztás eleve összekapcsolja az angyalt a tájjal. Az angyalok kertje nem az édenkert, az angyalok kertjének nincsen konkrét helye: maga is mozgásban van, ég és föld között, valahol. A kiindulási és megérkezési pontot jelenti a folyamatos változásban, határvidéket a képzelet és valóság, a fizikai és metafizikai között.

Ezt a létállapotot sokszor nem konkrét, figurális jelenettel lehet kifejezni, hanem színekkel és fényekkel. Az élmény nem mindig a látvány formájában jelenik meg, hanem érzelmi reflexiókban: ezért jellemzi a Gonda-képet a szürrealitás (a látomásjellegét erősítve föl) és az expresszivitás (az érzelmi kiáradásnak teremtve felületet). Új világ teremtéséről van szó, mely nem a semmiből hoz létre valamit, hanem a létező dolgok új sorrendjét jelenti. Tájai nem a földrajzi élmény másolatai, hanem lelkének mozdulatait követik.

Mi az, ami összetartja ezt az új sorrendet, a kompozíciót?

A reménység!

Csak így tud eligazodni, reménységgel felvértezve létezik a művész a bizonytalanságokkal és kételyekkel teli világban.

Gonda Zoltán képe (legyen szó grafikai műről vagy festményről) egyszerre érzéki, energikus és szomorú, melankolikus. *Tavasztündére* jól tükrözi e kettősséget, s a biblikus-szakrális ihletettség vagy a tájélmény megfogalmazása is a művész Janus-arcúságára mutat.

Figurális kompozíciói modern formában s jó etikai és esztétikai arányérzékkel adják visz-sza a reneszánsz ihletettséget – az isteni és a földi eredetű természetélmények érzéki szakralitással átfűtött egylényegűségét), valamint az új évezred emberének abszurd létezésélményét: a hiábavalóság státuszát és a pillanat megragadásának talmi fényét. Mert az ember egyedül marad a nagy ég alatt. Ezt az egzisztenciális szorongást fejezik ki a tájképek és azok a figurális munkák (köztük a grafikák), melyek a tájélményt beépítik az ember önértelmezésébe. Ki vagy te? – kérdezi Gonda, akár a költő. Olvassuk hozzá Weöres Sándor válaszát, melynek jeleit, nyomait őrzik a képek: „... a határtalan, mely fogantatásodkor a határok közt megjelent”.

Ezt az emberképet is közvetítik az alkotások: a fizikai létezés határai közé zárt határtalan lélek és szellem küzdelmeit azért, hogy elmondhassa: valahol azért mégis otthon volt ebben a világban.

A FENT KÖZÖLT SZÖVEG GONDA ZOLTÁN JANUÁR 18-ÁN A DEBRECENI EGYETEM ÉLETTUDOMÁNYI GALÉRIÁJÁBAN A KLTE BARÁTI KÖRE ÁLTAL RENDEZETT TÁRLATÁN ELHANGZOTT MÉLTATÁS SZERKESZTETT VÁLTOZATA

A GYŰJTÉS BOLDOGSÁGA

Magángyűjteményi kiállítások a Magyar Kultúra Napján

Ha megkérdezzük tíz felnőttet, hogy a játék mellett mi volt kedvenc időtöltése gyermekkorában, heten (legalább is saját, nem reprezentatív felmérésem szerint) azt mondják, a gyűjtés. Szalvéta, kártyanaptár (vetkőzős tollak) és képeslap, bélyeg, régi pénz (vagy külföldi: szotyinka, kopejka, bani és pfennig), ólomkatona (műanyag indiánfigura), plüssállat, kulcs, jelvény, Barbie baba, színes kavics... – a kínálat és az ötlettár kimeríthetetlen.

Sok ember felnőttként is gyűjt, megőrizve a gyermekkorát (a játékot), és mellette valóságos életstratégiát alkot. A gyűjtés az élet, a megismerés metaforája, a kollekció a világ kicsinyített mása. Nem egyszerűen a birtoklás, de a tudatosság, széttekintés, felmérés (az igények, lehetőségek, ismeretlen terepek fölmérése), célkitűzés, értékbecslés, megosztott tudás, szerzés és átadás, kommunikáció, energia-befektetés, építkezés, elrendezés,

A gyűjtés boldogságát a játékfunkció mellett a kvázi világteremtés lehetősége adja. El tudom képzelni a magányos gyűjtő boldogságát is, de könnyebb magam előtt látni a megmutatkozás, a megosztás boldogságát. Erről volt szó Debrecenben január 18-án (az Újkerti Közösségi Ház galériájában) és 20-án (az MTA DAB-székházában) Máté László grafikai gyűjteményeinek bemutatóján, illetve január 21-én a hajdúböszörményi Sillye Gábor Művelődési Központban, Sántha Antal *Hajdúböszörmény, a festők városa* című, 71 művész munkáját felvonultató, a hajdúváros teljes képzőművészet-történetét reprezentáló kiállításának megnyitóján.

Mindkét megnyitót
nekem volt alkalmam a
közönség figyelmébe
ajánlani – alább az el-
hangzott szövegek mini-
málisan szerkesztet vál-
tozatait közlöm.

GONDA ZOLTÁN RAJZA
(TUS, TOLL) MÁTÉ LÁSZLÓ
GRAFIKAI GYŰJTEMÉNYÉBŐL

MÁTÉ LÁSZLÓ

GRAFIKAI KOLLEKCIÓJÁNAK KERESZTMETSZETEI

Máté Lászlónak volt már tárlata *50 művész 50 grafika* címmel, kiállította anyagát Hajdúböszörményben 2015-ben, a debreceni festészetet bemutató kollektív kiállítás után megismertük grafikai válogatását az Egyetértés Művelődési Központban, lapjait elvitte Nagyváradra, Kolozsvárra; január 18-ai tárlatának a *30 művész 30 grafika* címet adta. Január 20-ára *40 alkotó 40 grafikáját* ígérte, végül félszáz művész több mint 50 munkája volt látható – mindenkitől egy lap, illetve Schéner Mihály, Bényi Árpád és Holló László műterméből 2-2 alkotás.

MÁTÉ LÁSZLÓ
TÁRLATOT VEZET
A DEBRECENI, ÚJKERTI
KÖZÖSSÉGI HÁZBAN

A gyűjtés boldogsága mellett arról is szólni kell, hogy ennek a boldogságnak ára van. Nemcsak forintban kifejezhető ára, hanem munka és kutatás van mögötte, körültekintés, szervezés, művészettörténeti, esztétikai, illetve műtárgypiaci tájékozódás, idő és szeretet kell hozzá. (Ha már forintokat említettünk, ki kell emelni: Máté László jellemzően nem ajándékozik, inkább vásárlás révén jutott hozzá a művekhez. Persze, kiterjedt kulturális és művészeti kapcsolatrendszere, a vidéki műkereskedelem beindításában vállalt úttörő és animátor szerepe megkönnyítette ilyen érdeklődését. 1993-ban Debrecenben ő szervezett először karácsonyi aukciót, s erre épültek rá más kezdeményezések; közreműködött az első debreceni könyvárverés előkészítésében és lebonyolításában 2001-ben; ő a vidéki régiségvásárok közt meghatározó debreceni szervezője, időnként szükségszerűen váltakozó helyszínekkel; Hajdú-

szoboszlón, Hajdúböszörményben is szervez vásárokat. Nagyváradon és Debrecenben grafikai aukciókat bonyolított le; elindította a magángyűjteményi anyagok bemutatását: Cs. Tóth János, Kiss József és felesége kollekcióinak tárlata követte őt; s mindezen tevékenységével a művészetek egyik fő mecénása lett Debrecenben. Így az sem véletlen, hogy a műgyűjtői szakma *Ezüst Mókus*-díjjal ismerte el munkáját – a mókus ugyanis a szorgalmat, a gyűjtői áldozatosságot jelképezi. (Ez a díj, valamint az Ajtósi Dürer Egyesület plakettje és a Bessenyei-díj, közművelődési tevékenységéért kapott miniszteri kitüntetés is látható az egyik tárlóban. A másikban debreceni és debreceni kötődési alkotók, debreceni témák, személyiségek érmei, plakettjei vannak kiállítva, a többi közt Medgyessy Ferenc, Hondromatidisz Rigasz, Váró Márton, Ligeti Erika vagy Kövér József művei.)

A gyűjtést nem lehet abbahagyni, paradox módon: a szükséglet kielégülése csak tovább fokozza a szükségletet. Ezért is lehetünk biztosak benne: ez a fél-száz grafika nem a tavalyi ötven mű, legalább tíz lap csak az elmúlt napokban-hetekben került a kollekcióba (vagy került a kollekcio felszínére).

Hogy mennyire fontos Máté László ars poeticájában a gyűjtés mellett az ajándékozás gesztusa, arra utal például a tény, hogy első nagy magángyűjteményi bemutatóját 7 éve, 2009. április 11-én, a költészet és Debrecen város napján rendezte (az egykori Kölcsey Ferenc Tanítóképző Főiskolán). Jelképes volt az időpont, s jelképes a januári kiállítás: akkor a debreceni művészek alkotásait mutatta be, ma, a Magyar Kultúra Napján, magyar grafikáról beszélt. Máig meghatározó szempont maradt a képzőművészek debrecenisége, városhoz kötődése, ám a tekintete a város- és országhatárokon túl is kutat.

Debrecen és az Alföld – a határon túl és a nagyvilág. Egymás mellé kerül Holló László, Bényi Árpád, Józsa János, Gáborjáni Szabó Kálmán, Várkonyi

Károly, Félégyházi László, Szabó László, Szilágyi Imre, Burai István, Gonda Zoltán, Tamus István, Velényi Rudolf, Varga József, Égerházi Imre, valamint Vincze László, László Ákos, Nuridsány Éva is.

FOTÓK: DALMI SÁNDOR

Az utóbbi, Erdélyből és a Partiumból érkező debreceni művészeknél debreceni-hajdúsági vonatkozásai vannak Aknay Jánosnak vagy Csohány Kálmánnak. Erdélyi a kötelék Jovián György, Jakobovits Miklós, Gy. Szabó Béla, Aggod István lapjaival, s így lehet ebben a sorban mások közt Barcsay, Jenő, Amerigo Tot, Kass János, Szász Endre és Szőnyi, Molnár C., Hincz Gyula, Kádár György és Vasarely.

Csak a nevek közt böngészve is művészeti és művészetpolitikai barangolásokra indulhatunk: megnézve, hány Kossuth- és Munkácsy-díjas, Erdemes és Kiváló művész van köztük; több művészről szintén díjakat neveztek el. Sokan a szülőváros vagy lakóhely valamilyen elismerését kapták meg, az országos és régiós képzőművészeti seregszemléken lettek díjazottak – és itt szinte mindegyik nevet föl lehetne sorolni.

Grafikáról lévén szó, nyomonkérjük a különböző technikákat, az egyedi rajzot (ceruza, toll, szén, tus), a festői hatásokra képes pasztell, akvarell, vagy vegyes technikát, a sokszorosító grafikai eljárásokat (rézkarc, linó-, fametszet, síknyomás). Tematikai és műfaji csoportokba rendezhetjük a műveket a tájképtől az aktig, a csendélettől az illusztrációig, a figurálistól az absztraktig. Azt is érdemes megfontolni, a grafikai terepen való jártasság hogyan árnyalja a festői megítélést azoknál a művészeknél, akiket elsősorban festőként ismerünk. Föltehetjük a kérdést, miért tekinthető akár festménynek is egy Aknay János műterméből való grafikai papírnyomat, hol van a határa festménynek és grafikának Burai Istvánnál. Mit ad hozzá a Van Gogh-i indulatokkal teli Bényi Árpád festői motivációinak megértéséhez sokáig rejtve maradt grafikai munkássága; és hogyan szolgálta a grafikai variáció az identitáskonstrukciót László Ákosnál.

S Gáborjáni Szabó Kálmán fametszeteit, Vadász Endre rézkarcait nézve, elgondolkodhatunk, vajon mit értett Lyka Károly azon, hogy ha beszélhetünk kifejezetten debreceni művészetről, azt a grafikában (a grafikai hagyományok megújító követésében fedezzük föl). Mert azt a technikai és műfaji vagy szemléleti gazdagságot, amelynek trezorját még a debreceni rézmetsző diákok kezdték építeni, előbb a Református Kollégium, később a Tanítóképző falai között nyitották meg generációk számára. Debrecenben az 1792. évi kollégiumi törvény a tanulók figyelmébe ajánlotta a rajzolást és festést, 1801-től hivatalos tantárgy lett a rajz a Református Kollégiumban, s az 1869-ben alakult tanítóképző intézetben létrehozták a művésztanári státuszt. Segítette a grafikai értékképzést az 1902-ben alapított műpártoló egyesület, 1927-től az Ady Társaság képzőművészeti osztálya, 1935-től az Ajtósi Dürer Céh, a

sokszorosító grafika, az exlibris műfaj felvirágoztatásának legfőbb bázisaként. E hagyományokat Józsa János, Szilágyi Imre művészete és a grafikusok Ajtósi Dürer Egyesülete őrzi-tartja frissen, melynek az a Várkonyi Károly lett alapító tiszteletbeli elnöke 2000-ben, aki jelen volt már a két háború közötti kisgrafikai közéletben is. A 19-20. század fordulóján erőre kapott művésztelepi és az 1960-as évektől kibontakozó szimpózium mozgalom ösztönözte a művészeti párbeszégeket, napjainkban a sokszorosító grafikára koncentráló művésztelepek is működnek (ilyen pl. a derecskei).

Elidőzve a kevés Holló-akvarell egyikénél, s tisztelegve a feleségről 1964-ben rajzolt, de csak 2014-ben publikált grafikai portré előtt, kérdezhetjük, mit jelentett Holló László festői egzisztenciájában a napi rutinná emelt grafi

kai gyakorlat, vagy hogy mit jelenthet (az egykor Égerházi Imrének mondott tanácsa, miszerint: „a rajzban nem lehet tréfálni, mert ott minden kiderül”).

HOLLÓ LÁSZLÓ FELESÉGÉRŐL,
MAKSA OLGÁRÓL 1964-BEN
KÉSZÍTETT TUSRAJZA.
A GRAFIKA MEGJELENT A TÖRÉKENY
ASSZONY EZER ALAKBAN CÍMŰ,
HOLLÓ LÁSZLÓ ÉS MŰZSÁJA
KAPCSOLATÁT BEMUTATÓ, 2014. ÉVI
ALBUMBAN

Hauser Arnold művészetszociológiája külön fejezetet szentel a szerzőtől a közönséghez vezető útnak. Az adás és vétel, a művészi élmény, művészetfogyasztás és műkritika ugyanolyan fontos tényező, mint az intézményesített közvetítés és az egyéni közvetítők személye. Alapvető mindig a megértés, meglátás és ízlés. Mert a mű rendszerint sok kézen megfordul, míg eljut a létrehozójától a befogadóig. S a művészt és a műélvezőt teljesen eltérő motívációk mozgatják.

Hauser Arnold így fogalmaz: „A művész az életből indul ki, az élet valamely aspektusa, problémája, ellentmondása készíti az életről levált, autonóm műve létrehozására, a szemlélő ezzel szemben az önálló műből indul ki,

benne keresi saját élete magyarázatát és megvilágosítását írként saját sorsára.” Külön izgalmas ezért a magángyűjtemény nyilvános bemutatása, hiszen a gyűjtő autonóm személyiségként lép elénk általa, és gyűjteménye kirajzolja az ő portréját is. Saját élete magyarázatát keresi az alkotásokban), de gyűjtői hipotézise szintén irányítja. Ez pedig értékpreferenciáin alapul: mit tart művészig, egy adott közösség reprezentációjában és a saját életében, érdeklődésében értékesnek, releváns mozzanatoknak.

A gyűjtő lép párbeszédbe a művel, a beszélgetésbe bevonva a közönséget. A közönség tagjai azonban (bár kész anyaggal kommunikálnak) mindig létre tudják hozni saját történeteiket. Ez a kollekcio (a kollekcio most látott változatása) kiválóan alkalmas arra, hogy a néző egy idő után Holló és Gáborjáni, Bényi, Szőnyi, Józsa, Szilágyi Burai – és Máté László alkotói és gyűjtői portréjától elvonatkoztatva, immár a saját élete magyarázatát, saját sorsának megvilágítását remélje és kapja abból. Ezért is köszönetet kell mondanunk Máté Lászlónak. A Gyűjtőnek.

SÁNTA ANTAL ÉS A FESTŐK VÁROSA: HAJDÚBÖSZÖRMÉNY

A magyar kultúra napját talán akkor ünnepeljük jól, ha nem valamilyen tágon értelmezhető szellemtörténeti nemzetfogalomban gondolkodunk, hanem helyi magatartásban és helyi értékben, a *genius loci* sugárzásában. A hely szelleme pedig a hangzatos szavak helyett gyakran láthatatlan cselekedetekben nyilvánul meg.

A cselekvés már maga a *kultúra* – *tevékeny életforma*, mely a három legfőbb rossztól szabadít meg bennünket: a bűntől, az unalomtól és szükséglettől. Erkölcsi normát jelent tehát, hatékony szabadidő felhasználást, és anyagi javakat hozunk létre általa. A „*kultúra kerekében*” ugyanolyan fontosak a gazdasági vagy technikai orientációk, mint a vallás és a közügyek

rendezése, a tudományok és művészetek sora. A francia festő, Paul Gauguin mondta egy helyütt: „*minden jó műalkotás egyenlő egy jó cselekedettel*”. Tehát a művészi alkotás maga is cselekvés, mi-közben más fizikai, érzelmi, szellemi megnyilvánulásokat ösztönöz. Ezek közé az ösztönzések közé tartozik a művészetközvetítés, mely ugyanúgy lehet esztétikai vagy szociológiai funkció, mint gazdasági érdek, egyszerre lehet külső és belső szükséglet, s mint ilyen: missziót jelent.

Nem hiszem, hogy ma bárki is azt mondhatná, hogy Sántha Antal ne volna a tevékeny életforma és a *missziós művészetközvetítés* egyik nagyszerű példája. A gyűjtő szó keveset mond el abból, amit ő tesz. Nemcsak az általa föl kutatott művészek mecénásaként munkálkodik, hanem az egész város, a közösség mecénása, mikor a művészetten keresztül sajátos városmarketinget is folytat. A kiadványai, kiállításai, az általa működtetett honlap és más médiumok révén részt vesz abban, hogy *Hajdúböszörmény a festők városa* így módon is brand (jól hangzó márkanév) legyen.

Két produkció mutatkozik be. Adva van egyrésről egy kiállítás Sántha Antal gyűjteményéből, 71 hajdúböszörményi, itt élt, itt született és a városhoz más módon kötődő művésztől egy-egy alkotás. Másrésről kezünkben tartunk egy színvonalasan kivitelezett katalógusalbumot, melyben föllapozhatjuk a kiállított képek reprodukcióit, és elolvashatjuk a művészek életrajzát.

Mindegyik portrét nagyjából hasonló szerkesztési elvek szerint kapjuk: lexikonszócikk-szerű ismertetéssel – a biográfiai adatok mellett rövid, objektív és utalásos (ars poétikus vagy leíró) jellemzéssel az adott alkotó művészi sajátosságairól, a fontosabb kiállítások és az esetleges díjak felsorolásával.

Talán nem leszek túl profán, ha azt mondom: nagyon fontos egy olyan kiállítás megrendezése, amely maradandó élményt kínál, de legalább ennyire fontos egy olyan kiadvány megléte, amely a kiállítás lebontása után is segíthet az élmény felidézésében, meghosszabbítja az emlékezetet, illetve reprezentálja – tehát helyettesíti – a tárlatnézést azok számára, akik nem tudtak eljönni. Mert ugyanúgy vizuális kommunikációs aktus egy kiállítás rendezése, mint egy kiadvány tervezése és megjelentetése. A katalógusalbum szövegeinek gondozása, a vizuális-tipográfiai elrendezés Tarczy Péter és Áfra János munkáját dicséri. Mind a ketten szerepelnek képzőművészként is a Sántha-gyűjteményben. Irodalom és képzőművészet, a költészet és kritika, a szakírói és közírói tevékenység találkozik náluk, és mindketten otthon vannak a szerkesztői birodalmakban – úgy a hagyományos, mint az új média (internetes médiakörnyezet) felületein.

A KULTÚRA NAPI KIÁLLÍTÁS MEGNYITÓJÁRA LEGALÁBB HARMADFÉLSZÁZAN ZARÁNDOKOLTAK EL

Ez a mostani kiadvány szakít a katalógusoknál megszokott zárt vizuális világgal. A modern kiadványszerkesztésben egyre inkább elterjed a margó nélküli, úgynevezett „kifutó” kép, mely azt hivatott érzékeltetni, hogy a könyv vagy folyóirat, amelyet a kezünkben tartunk, nem egy elszigetelt, könyvtár-börtönbe záródó külön világ, melynek semmi köze nincs a külvilághoz, a való élethez, hanem szerves része a könyv is a világnak. Sőt, a könyv és album, a katalógus és folyóirat ugyanolyan médium, mint maga a szöveg és kép. Mintha a könyv lapja csupán alkalmi pihenőhelye lenne a látványnak: amikor kinyitja a néző, nem érzel semmilyen határt a kép tere és a saját intim tere között. Sokkal inkább az övének érezheti így a látványt.

Ez persze gondos tervezőgrafikusi munkát igényel, de ha pedig nem volna jó műtárgyfotó, igen nehéz lenne jó kiadványképet készíteni, ezért mindenképp ki kell emelni Horváth Tamás fotós munkáját, gondosságát és alázatát. (Itt súgom Sántha Antalnak: ha a „festőváros” Hajdúböszörmény karakterét árnyalni szeretné egyszer a szobrászattal, iparművészettel vagy fotográfiával, Horváth Tamásra bizton számíthat fotóművészként is.) Impozáns és kreatív látványszerkesztési megoldásnak gondolom az olyanokat, amikor a szerkesztő engedelmesskedett a képformátum követelésének: kétoldalas fekvőképet

kapunk A. Nagy Gábor portréja alatt, Elek Ágnes triptichonjánál. S nemcsak a nagyobb szövegmennyiség, de böszörményi festészettörténeti jelentősége – és Móricz emblematikus figurája – egyaránt indokolja, hogy Maghy Zoltán *Móricz Zsigmond a Hortobágyon 1942-ben* című festménye (pontosan az album közepén) dupla oldalon szerepeljen. Az újabb duplaoldalas reprodukció pedig a másik emblematikus böszörményi művész, Pálnagy Zsigmond *Mosás a patakban* című festménye.

Gratulálunk tehát nemcsak a gyűjtőnek, hanem a szerkesztőknek is, megjegyezve s kiemelve még, hogy mindenképpen egy különleges értékkataszterről van szó, mert ezt a minőségi katalógust föllapozva, egy egész város szellemi-lelki, művészeti arcképe rajzolódik ki. Ezért rögtön nem kettő, hanem három sőt, négy a produkciók száma: van kiállítás és album, van indirekt városrajz, illetve a városéval együtt a nyolcadik ősig fölmenő, hajdúböszörményi gyökerű Sánta Antal szellemi értékportréját is megkapjuk belőle.

A böszörményi festők tárának ötletét még Szilágyi Elek ültette el Sántha Antal gondolatai mélyén, aki 2009-ben úgy döntött, hogy az itteni festészet elmúlt évszázadának történetét az alkotói pályákkal/képekkel együtt összegzi, megvásárol minden művésztől legalább egy munkát, és gyűjteményes kiállításon mutatja be ezt a 100 évet. 2010-ben már meg is valósult a kiállítás, megjelent a katalógus, 55 böszörményi alkotót mutatva be. Ám aki egyszer az igazi gyűjtés ízére rátalál, az nem tud szabadulni: a következő fél évtizedben ugyanis újabb 16 alkotóval gazdagodott az adattára és műveikkel a képtára. S nem is 100, hanem 120 esztendőről beszélhetünk: a legkorábbi kép 1895-ben keletkezett (Magi Elektől), a legújabb munkák pedig 2015-ben készültek.

Hogy milyen további szempontok vezérelték Sántha Antalt? A már idézett Hauser Arnold példája szerint a művészt és a nézőt ellentétes érdekek vezérlik, mert a művész az életből indul ki, és úgy hoz létre valamit, a néző a műből indul ki, és saját életére vonatkoztatva szeretne valamilyen gyógyírt találni a képből. S a gyűjtőt az is irányíthatja, hogy mit tart művészileg vagy egy közösség reprezentációjában és életében, érdeklődésében értékesnek, relevánsnak.

Ezzel szemben mit mond Sántha Antal a kötet utószavában? – „A gyűjtés során nem volt tisztem az alkotások művészi szintjének megítélése. Az a közhely feladata. Csupán a teljességre törekedtem.” S azt is célként tűzte ki, hogy a böszörményi festőhagyományokat ne csak az itt élők számára mutassa be, és tudatosítsa a környezetében, hogy mekkora kincs képződött itt az elmúlt évtizedekben, évszázadban, de a külvilág számára is hirdesse mindezt. Tehát saját ízlését, tetszését, érdeklődését (legalább részben) háttérbe szorí-

totta, hogy teret engedjen a közösség, a város reprezentációjának, a böszörményi értékpreferenciának. Ez a kettős áldozatvállalás pedig tovább növeli ennek a missziós elkötelezettségnek az értékét.

Ahhoz, hogy Böszörmény a festők városa lehessen, természetesen szükség volt elődökre: Magi Elek, Pálnagy Zsigmond, Kampler Kálmán, Király Jenő, a Hortobágyi Kolóniát megalapító Maghy Zoltán, Káplár Miklós, valamint a nagybányáról ide csábított Boromisza Tibor mellett a 20. század második felének meghatározó művészeire. S kellenek az olyan helyi adottságok vagy helyi vállalatok, mint amilyen az 1964-től folyamatosan működő Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep vagy a főiskola és a művészeti intézmények, ahol kiemelkedő tudású festő-tanárok és művészetpedagógusok dolgoztak és dolgoznak.

Kiváló összefoglalót kapunk a kötet elején a szerkesztőpárostól. A hajdúböszörményi festészet rövid története című tanulmányukban megállapítják: a legtöbb mezővároshoz hasonlóan itt sem alakult ki a XIX. század végéig a festészet társadalmi presztízse, s majd csak a XX. század első harmadára adott jelet magáról az a generáció, amely már tudatosította a közvéleményben is a helyi tehetségek városhatáron túlnövő erejét. Kampler Kálmán és Maghy Zoltán kiállítása után jelent meg a *Debreczeni Újság* cikke 1934 karácsonyán – amelyre hivatkozik Sántha Antal is az utószóban, s – amely már használta a „festők városa” birtokjelzői minősítő összetételt, visszautalva Káplár Miklós, Király Jenő, Pál Nagy Zsigmond korábbi sikereire.

MAGHY ZOLTÁN:

MÓRICZ
ZSIGMOND A
HORTOBÁGYON
1942-BEN

Áfra János és Tarczy Péter egy-egy bekezdésben méltatja a böszörményi klasszikusok művészettörténeti jelentőségét, folytatva a már megkezdett sort Veress Gézával, Litkey Györggyel, Szolnoki Zoltánnal és Veress Ferencsel vagy Bíró Ferencsel. Külön méltatást kapott az idő előtt elhunyt Molnár Gábor, a betegségére a festésben gyógyírt találó Uzonyi Imre naiv festő; és

azokat a művészeket is kiemelték a szerzők, akik a 2. világháború utáni alkotóidőszakot összekötötték az új évezreddel: Pálnagy Balázs és Huszthy Árpád mellett Szilágyi Elek, Prím Zoltán és Szilágyi Imre méltatása szerepel itt. S jelentőségüknél, helyi szerepüknél fogva szólnak (sorrendben) Tamus István, Rácz Imre, Magyar József, Pálfi Gyula, Gajdán Zsuzsa, A. Nagy Gábor, Fekete Nóra művészetéről.

KAMPLER KÁLMÁN:
DR. JÓZAN SÁNDOR FELESÉGE

Mivel a közönség nem feltétlenül keresi a művész céljait a képben, hanem a saját élete magyarázatát (hangulatának tükrét, gondolatának reflexióját és érzelmeinek látható formáját) szeretné fölfedezni a műalkotásban, magam is, mint a nézők egyike, egy szubjektív mustrát adok Sántha Antal gyűjteményes képeihez. Mi tetszik, miért tetszik? Néhány példát említek, azt azonban előre bocsátom: a 71 műből a maga nemében legalább 40 a saját értékpreferenciáimmal is találkozok, ez azt jelenti, hogy ennyit viszontlátnék saját falaimon is. Művészettörténeti jelentőségüknél fogva tartom fontosnak *Boromisza Tibor, Pálnagy Zsigmond, Kampler Kálmán, Magi Elek, Maghy Zoltán, Káplár Miklós, Ócsvár Rezső, Király Jenő, Király Róbert, Litkey György, Veress Ferenc, Veress Géza, Uzonyi Imre* műveit. Közülük esztétikai értékszemponatok alapján is kiemelem Kampler Kálmán ülő női portréját, Káplár Miklós kútnál álló nőalakját, Király Jenő tanyai akvarelljét, Litkey György grafikáját, Maghy Zoltán Móriczát, Pálnagy Zsigmond pataokban mosóit, Ócsvár Rezső homokhordó lovait, Uzonyi Imre tanyaképét, Veress Géza gólyás festményét.

Aztán viszem magammal innen *Uzonyi Ferenc* impresszív fényeit a kertből és házfalokról, *Tarczyné Borsó Éva* leheletfinom akvarelljének könnyűségét, *Tamus István* korai lámpás csendéletének izgatott atmoszféráját, *Szilágyi Imre* krónikás rézkarcának játékos kavalkádját. Megfogott még *Sőrés Sándorné Molnár Mária* városértelmezése – talán a templomtornyok miatt; *Rácz Imre* őszi napja (angyallopakodás a hideg reggelekből a nyáremlékek illúziójába); *Lévainé Anikó* világ-virágú női aktja (mert a virág a nőt, a könyv a virágot, a nő a könyvet és a világot magát értelmezi). *Huszthy Árpád* közéleti ősze (mert egyszerre adja nekem a harmóniát és zaklatottságot); Magyar József Böszörményi integetője pedig a groteszk életörömet hozza el. *Gajdán Zuzsa* Bartók-emlékezése számomra is láthatóvá tesz egy impulzív bartóki zeneélményt; *Elek Ágnes* triptichonjáról az jut eszembe, hogy Szabó Lőrinc Lócija akár Böszörménybe is tévedhetett volna; *A. Nagy Gábor* munkája pedig a világegyetem és a (nőképpen megjelenő) mikrokozmosz megértésének szövegyszerűségére és a szövegek hiábavalóságára egyszerre utal.

AZ ÜNNEPSÉGEN SÁNTHA ANTAL
BRONZ EMLÉKPLAKETTET ADOTT
ÁT A HAJDÚBÖSZÖRMÉNYI
VÁROSVEZETÉSNEK, SZEGEDINÉ
KUPÁS CSILLA MŰVELŐDÉS-
SZERVEZŐNEK (KÉPÜNKÖN),
ÁFRA JÁNOS ÉS TÁRCZY PÉTER
MŰVÉSZETI ÍRÓKNAK

FOTÓK: HORVÁTH TAMÁS

Ezzel a néhány kiragadott példával azt a hitemet üzenem, hogy minden néző belső világa, az érzelmi és gondolati késztetések sora még számos képpel találkozhat, és személyes viszonyt tudnak kialakítani egy-egy műalkotással. Hogy otthon visszalapozva a katalógust, azt érezzék: szeretnék a képet megint eredetiben látni. S nekem még az is megfordult a fejemben, hogy mivel Hajdúböszörményben a Káplár Miklós- és a Maghy Zoltán-hagyaték mellett két jelentős gyűjtemény is van immár, majdan egy nagy városi galériában együtt láthatnánk a Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep válogatott anyagát és a Sántha Antal-gyűjteményt.

Hiszem, hogy a helyi értékekre és érdekekre is koncentráló magyar kultúra napjának előestéjén nem fogalmazhatok meg szebb óhajt ennél...

Képes művészeti és kulturális hírek**HOLLÓ LÁSZLÓ-DÍJAT VETT ÁT
MAKSAI JÁNOS FESTŐMŰVÉSZ**

Maksai János 1954-ben született Debrecenben. Iskoláit szülővárosában és Budapesten végezte. A festészet alapjait 1971-től képzőművészeti szabadiskolákban ismerte meg. Járt a Medgyessy-kör foglalkozásaira, ahol tanárai előbb Bíró Lajos, Félegyházi László, Kapcsa János, később Palotai Erzsébet, Lukács Gábor és Fátýol

Zoltán voltak. Tanult a Vasutas Képzőművészeti Műhelyben is; 1983-tól folyamatosan részt vett a nemzetközi művésztelepek munkájában, elsősorban Keszthelyen és Tokajban. Járt a zebegényi, gáborjáni, egyeki és hajdúhadházi alkotótáborokban; az ország szinte minden régiójában állított ki, munkái eljutottak Csehországba, Lengyelországba és Romániába. 2012-ben pannó készítésére kérte föl a Debreceni Egyetem anatómiai intézete, a *Vita et anatomia* című munkát 2013-ban avatták fel.

Témái korábban gyakran konkrét tájak voltak, tanyák, ligetek, „az idilli lét apró szigetei”, a természetelvűség jegyében alkotott, ám tábláin a költészet is tetten érhető volt. Újabb munkáin a természeti elemek gyakran szimbólum formájában vannak jelen, elvont tartalmakat fejezve ki.

Gyakori témája a virág és a nő, finom ecsetvonások rajzolják a virágok női mivoltát, a nő esetében pedig a virágtermészetét hangsúlyozza. Finoman egyensúlyoz a vélt-valós művészeti elvárások, kötelességek és a tetszeni vágyás ingere között.

Kulturált, delikát festői beszéd jellemzi, „az esztétikum mellett törekszik a filozófiai és morális egységre, a gondolati, érzelmi-erkölcsi aspektusok megjelenítésére”. Képzelt tereket és romantikus absztrakciókat fest – egyedi dikcióval, sajátos téma-, szín- és formavilággal. Maksai János a hagyományos festészeti témák színvonalas újrafogalmazásáért 2015. december 5-én kapott Holló László-díjat.

(A FENTI SZÖVEG UJVÁRY ZOLTÁN
PROFESSZOR, KURATÓRIUMI ELNÖK
LAUDÁCIÓJÁNAK RÉSZLETE)

MAKSAI JÁNOS FESTMÉNYEI
ÉS GRAFIKÁJA

AZ ELŐZŐ LAPON UJVÁRY ZOLTÁN
PROFESSZORRAL

ELMÉSZ HÁT...

... vissza sem nézel. Saját árnyékokat
követed az Úton. Mondanám még,
hogy vigyázz: csak akkor lépj tovább,
ha kísér fönt a Fény. Kérlelnék szellőt,
parti jegenyéket; adnék kezedbe kacska
rozmaringot, kéket. – Amerre mész,
ott minden már csak emlék (rongyos
lepedő a nászból). Virágárnyékban
vonulnak a hangyák: elengedlek és
hátat fordítok. Holnaptól én már nem
leszek éghez kötött, szomorú pásztor.

LEGYEN MÁR
ÜNNEP!

*Adventi
Tamus-tárlat*

Tamus István festő- és
grafikumszövész ünnepi
tárlatát december 16-án
nyitotta meg Kmeckó
Szilárd tudománytörté-
néss a Debreceni
Református Hittudo-
mányi Egyetemen.

CSALÁDI IKON

TAMUS ISTVÁN SZAKRALIZÁLÓ
CSALÁDTABLÓJA

FOTÓK: VARGA JÓZSEF

TAMUS ISTVÁN GRAFIKUMSZÖVÉSZ (BALRA), DR. BÖLCSKEI GUSZTÁV, A DRHE REKTORA
(KÖZÉPEN), KEREKES SÁNDOR TELEVÍZIÓS SZERKESZTŐ, MODERÁTOR (JOBBRA)

ÁTTEKINTÉS 3.

Velényi Rudolf festő-művész *Áttekintés 3.* című jubileumi tárlatát Hoppál Mihály nyitotta meg (*a képen*) a debreceni Kölcsey Központ Bényi Árpád Termében.

Szulovszky János történész, néprajzkutató (*a képen balra, Velényi Rudolf-fal*) az 1970-es években közéleti szerepet is betöltő DOTE Galéria másfél évtizedének kiállítás-politikájára tekintett rá, mikor is épp Velényi tárlatrendezői és katalógus-tervezői munkája adott karakteres arculatot a non-konform irányzatoknak.

A hagyományos táblakép-festészet mellett ekkor jelentek meg az alkalmazott művészetek, elsőként kapott magas-művészeti kontextust a karikatúra vagy a gyermekkönyv-illusztráció, itt talált befogadó helyre az „etno-art”, s általában megkülönböztetett figyelmet kapott a népi kultúra. Hogy a galéria a város és a régió legjelentősebb kiállítóhelye lett, az mások közt a művészeti vezető Velényi Rudolfnak „a provincializmus ballasztjától mentes, képzőművészetünk sokrétűségét, erővonalait értő és értékekre figyelő-figyeltető válogatásban közönség elé táró tevékenységének köszönhető” – fogalmazott Szulovszky János, aki ekkor mutatta be a DOTE Galéria történetét földolgozó, az *Egy kiállítóhely a politikai tűréshatáron* című könyvét, benne 41 kiállító művész portréjával.

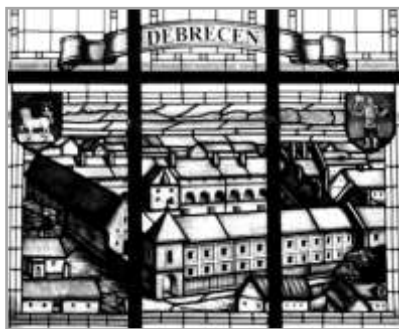

RÓTH MIKSA 150

Alkalmi bélyegblokkot adott ki (ezer forint névértékben) a múlt év nyarán Magyar Posta Róth Miksa születésének 150. évfordulójára. A blokkon a díjnyertes *Pax mozaik* látható, melyet először a párizsi világkiállításon mutattak be, majd

a művész haláláig annak könyvtárszobáját díszítette (ma az egykori lakásból kialakított Róth Miksa Emlékházban látható). A bélyeg Fényi Tibor fotójának felhasználásával, Kara György grafikusművész terve alapján készült. Róth Miksa (1865–1944) a legismertebb magyar üvegfestő- és mozaikművész. Az ő üveglakalai díszítik a máriafalvi gótikus templomot, az Országházat, a Magyar Nemzeti Bank épületét. Híres mozaikképe a *Patrona Hungariae*, a főváros legnagyobb köztéri mozaikja, a pannonhalmi apátsági templomban az alapítást szimbolizáló mű. 1900-ban Párizsban ezüstéremmel tüntették ki, később a torinói és a Saint Louis-i világkiállításokon aranyérmeket kapott, és a mozaiktechnika megújításért elnyerte az olasz király aranyérmét is.

A Róth Miksa által tervezett, a 2. világháború során elpusztult ólomüveg ablakot 2012-ben, a Debreceni Egyetem alapításának centenáriumára állították helyre az egyetemi főépület aulájában. A középső ablak az egyesített magyar középcímert, a Református Kollégiumot, a pajzstartó angyalokat és a névadó Tisza István családi címerét is bemutatja.

PÁKOZDY FERENC EMLÉKMŰSOR (FILEP TIBOR TÖRTÉNÉSZ, ERDÉLYI MÁRTA VERSMONDÓ, DALMI DÓRA FUVOLISTA) A MÉLIUSZ BENEDEK FIÓKKÖNYVTÁRBAN 2015 OKTÓBERÉBEN

AZ ORSZÁGOS KÖNYVTÁRI NAPOK KERETÉBEN ERDÉLYI MÁRTA Sesztina Jenő-díjas versmondó adott műsort 2015. október 8-án Csongrádon, a városi könyvtárban. Reményik Sándor-emlékműsorának címe: *„Egy lángot adok, ápolod, add tovább!”* (közreműködött: Kelemen Ágota népdalénekes).

„LÁTHATÓ AZ ISTEN”. Ezzel a címmel ébresztette a „zsoltáros költőt”, Wass Albertet emlékműsorával Erdélyi Márta október 24-én a Debrecen–Árpád téri református egyházközség gyülekezeti termében (az Árpád Galériában).

Narrátor volt: Andics Árpád; közreműködött: Dalmi Dóra fuvolán.

TORMAY CÉCILE EMLÉKEZETE. A *Bujdosó könyv*, az *Ősi küldött*, *A régi ház* és más sikeres művek szerzője, Tormay Cécile (1875–1937) emlékezetére állított össze műsort Erdélyi Márta az író nő születésének 140. évfordulójára. A Rákóczi Szövetség és a Déri Múzeum Baráti Köre Lyra művészeti csoportja közös rendezvényét a Méliusz Benedek Könyvtár fogadta november 16-án (közreműködött: Kapusi Sarolta fuvolán).

FOTÓK: ANDICS ÁRPÁD

A BENNÜNK FÉNYLŐ CSILLAG címmel hangzott el Erdélyi Márta versmondó és Kelemen Ágota népdalénekes adventi versekből és dalokból összeállított műsora december 4-én a debreceni *Karakter 1517* Könyvesbolt és Kávézóban. A műsorban elhangzottak másokéi mellett Ady, Babits, Juhász Gyula, Márai, Pilinszky, Sinka, Reményik Sándor, Wass Albert versei.

KELETI ÉVA KIÁLLÍTÁSA

A Prima Primissima-díjas, a magyar színház- és táncművészet arany pillanatait is megörökítő Keleti Éva fotóművész tárlatát

nyitották meg január 27-én a debreceni Kölcsey Központban. Riportfelvételei, színház- és táncfotói, ikonikussá vált portréi mellett a fotóművész ironiába hajló látásmódját, klasszikus riporter mentalitását, műtermi felvételeit is megismerhette a közönség a február közepéig nyitva állt tárlaton. Művészi fotográfiáit a bensőségesség és a természetesség hatja át és emeli költőivé. Ennek titka az volt, hogy Keleti Éva szinte együtt élt modelljeivel, s mindig észrevétlen tudott maradni fényképezés közben...

SIMON ENDRE: ÍTHON-OTTHON

Simon Endre Szolnay-díjas képzőművész *Íthon-otthon* című kiállítását Feledy Balázs művészettörténész nyitotta meg január 24-én, Budapesten, a Duna Palotában, a Magyar Kultúra Napja alkalmából rendezett gálaműsor előtt. A kiállítás február 21-ig volt megtekinthető.

A KÖVETKEZŐ LAPON: MONTÁZS SIMON ENDRE KIÁLLÍTOTT MŰVEIBŐL

BUZÁNSZKY JENŐ SZOBRÁVAL AVATTÁK A SPORTTUDOMÁNYI OKTATÓKÖZPONTOT

A Debreceni Egyetem 1,8 milliárd forint európai uniós támogatásból épült sporttudományi oktatóközpontját a múlt év november 26-án avatta föl Balog Zoltán emberi erőforrás miniszter és Szilvássy Zoltán rektor. A sportcentrum átadása előtt leleplezték Buzánszky Jenő, az Aranycsapat 2015. januárban elhunyt hátvédje egész alakos bronzszobrát.

BUZÁNSZKY JENŐ EGÉSZALAKOS BRONZ-
SZOBRA JUHA RICHÁRD DEBRECENI
SZOBRÁSZMŰVÉSZ ALKOTÁSA

„Alig ment el, újra itt van bronzba öntve” – idézte a Magyar Távirati Iroda Balog Zoltán miniszternek az emberi és a sportteljesítményt egyaránt méltató szoboravató szavait. – Jó csatárok nélkül nem lehet nyerni, de ha hiányzik a jó hátvéd, veszít az ember – tette hozzá Balog.

A szobor az idős Buzánszkyt ábrázolja, s ezzel az elmúlt tíz évet szimbolizálja, amit a Debreceni Egyetemmel töltött: Buzánszky Jenő évente 3-4 alkalommal tartott előadásokat itt. Juha Richárd egészalakos szobrával a 49-szeres válogatott labdarúgó, a Debreceni Egyetem utazó sportnagykövete és a Buzánszky Jenő Labdarúgó Egyetemi Kupa névadója előtt is tisztelegtek.

„A humanizmus, a tisztesség, a becsületesség, a szolgálat” jellemezte őt, egész életét és munkáját – emlékezett a sporttárs, Kamuti Jenő világbajnok törvívó a Nemzet Sportolójára, az Aranycsapat hátvédjére. Buzánszky sokat tett az utánpótlás-képzés segítéséért is, és bár nem érhetette meg, hitte, hogy a magyar válogatott kijuthat az Európa Bajnokságra.

A szobor leleplezése után átadták a sporttudományi oktatást és kutatást, illetve az egyetemi verseny- és szabadidősportot is kiszolgáló oktatóközpontot. Szeptembertől a testnevelő-képzés is beindulhat a Debreceni Egyetemen. Az új sporttudományi központ háromszintes épülete hat hónap alatt készült el. Az épületben 1166 négyzetméteres játékerű csarnok, 679 négyzetméteres szertorna és torna edzőterem, egy kisebb edzőterem és a kiszolgáló helyiségek kaptak helyet. A szurkolókat négyszáz férőhelyes lelátó várja.

Balog emlékeztetett rá, 2010-ben hármas célt tűzött ki a kormány: hogy minden gyerek legalább naponta egyszer sportoljon; hogy újuljanak meg a sportlétesítmények; illetve hogy minél több nemzetközi rangú sportesemény színhelye legyen Magyarország. Szeptembertől 1 millió 173 ezer gyerek vesz részt a napi testnevelés órán, 16 sportág kap rendszeres támogatást, 2014-ben és 2015-ben 344 ezer igazolt sportolót tartottak nyilván az országban, s ez a szám 110 ezerrel több, mint 2012-ben. 2009-ben Magyarország lakosságának 5 százaléka sportolt, ez az arány ma 15 százalék, ami a legnagyobb növekedés az Európai Unióban. Teljesül továbbá a harmadik cél is: 2014-ben 30, 2015-ben 33, 2016-ban 44 világversenynak ad otthont Magyarország, és 2017-ben vizes vb-t rendezünk.

A szobor talpazatán három felirat olvasható. „*Hajrá magyarok*” (a labdarúgó írásával) és Buzánszky Jenő aláírása. A másik felirat: ÁLLÍTOTTA A DEBRECENI EGYETEM BUZÁNSZKY JENŐ, AZ ARANYCSAPAT TAGJA, AZ EGYETEM UTAZÓ NAGYKÖVETE ÉS HALLGATÓI LABDARÚGÓ KUPÁJÁNAK NÉVADÓJA TISZTELETÉRE 2015-BEN. A harmadik felirat: Szobrász: JUHA RICHÁRD

FORRÁS ÉS FOTÓK:
MAGYAR TÁVIRATI
IRODA

KAROL SAUERLAND
LENGYEL FILOZÓFUSÉ
A PETŐFI SÁNDOR-DÍJ

Karol Sauerland lengyel filozófus, a kommunista rendszer lengyelországi bukását kiharcoló Szolidaritás mozgalom alapító tagja lett a közép-európai népek szabadságáért tett egyéni erőfeszítéseket elismerő Petőfi-díj 2015. évi kitüntetettje.

A díjat – Juha Richárd debreceni szobrászművész alkotását, egy bronz Petőfi mellportrét – december 14-én Schmidt Mária, a Terror Háza Múzeum és a Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány főigazgatója, valamint Balog Zoltán emberi erőforrás miniszter adta át.

Az ünnepség egyik fontos üzenete volt, hogy nem érthetjük meg a mai időköt, ha régi kategóriákban gondolkodunk. A Magyar Távirati Iroda számolt be róla, hogy Sauerland úgy véli: sem a faszizmusnak, sem a kommunizmusnak nincs esélye a visszatérésre, viszont a hagyományoktól függően minden államban másként alakul a demokratikus berendezkedés, „amit sajnos, sok értelmiségi nem tud megérteni”.

Schmidt Mária történész arról beszélt: negyed százada a régió országai súlyos árat fizettek azért, hogy újra szabadok, függetlenek lehessenek, „nem vagyunk hajlandók tehát egy újabb világmegváltó ideológia nevében mindent könnyelműen kockára tenni”. Nem kell „mentálisan globalizálódunk és multikulturális társadalmakba szerveződnünk ahhoz, hogy helyt állhassunk a 21. században”. Elgondolkodtató lehet a főigazgató megjegyzése, miszerint „nehéz beletörődnünk abba, hogy igazságot akartunk és jogállamot kaptunk”, amelyben elmaradt a besúgók, az ügynökök és a rendszert működtetők megnevezése.

A Petőfi-díjat 2009-ben alapította a Mol-csoport, a XXI. Század Intézet, valamint a Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány. A régió és világ olyan kiemelkedő személyiségeit díjazza vele, akik személyes helytállásukkal, a szabadságáért hozott áldozattal mutattak példát és mozdították előre a „közös jó”, a szabadság ügyét.

Karol Sauerland lengyel filozófus 1980-ban az első között csatlakozott a lengyel Szolidaritáshoz. Munkásságában a totalitárius rendszerek titkosszol-

gálataival, a besűgás lélektanával, az elnyomás korának erkölcs- és kultúrtörténetével foglalkozott. A filozófust egyszerre érdeklik a közép-európai történelem sorsszerűségei, a német és lengyel történelem párhuzamai és különbségei.

(Forrás: Magyar Távirati Iroda – Fotó: Máthé Zoltán)

BURAI ISTVÁN
festő- és grafikus-
művész munkáit
január második
felében láthattuk
Debrecenben,
a Both-Dega Imbisz
Képnézegető Galé-
riában

IN MEMORIAM RIGASZ HONDROMATIDISZ 20

Hondromatidis Rigasz (a *fenséges, királyi*) Debrecenben élt (1942–1996) görög szobrászművész emléktárlatát január 15-én Láng Eszter képzőművész nyitotta meg az MTA DAB Klub galériájában. (A rendezvény fővédnöke Tsorbatzoglou Orestis, Görögország magyarországi nagykövete volt.)

MARGÓ ÉS VENDÉGSÉG

AGRIA 33 / ANGA MÁRIA 60'

Az Egerben, Ködöböcz Gábor irodalomtörténész által szerkesztett irodalmi, kritikai és művészeti, negyedévente megjelenő folyóirat, az *Agria* 2015. évi téli (a kilenc évfolyamban mindösszesen 33.) számában a hatvanéves Anga Mária költőt, meseíró-t köszöntötték, aki egyúttal a folyóirat főmunkatársa. Az *Agria* lapbemutatóját decemberben tartották az egri Kálvin Házban, ahol újra megszólították Anga Máriát. *Zarándokidő* című, válogatott költeményeit közreadó kötetét december 2-án mutatták be – a Felső-magyarország Kiadó által gondozott többi, karácsonyra megjelenő könyv társaságában – a Magyar Írószövetség székházában. Itt az írószövetségi elnök, Szentmártoni János méltatta a költőt. Az *Agriában* most megjelent köszöntője Anga Mária *Évgyűrűk* című ünnepi estjén hangzott el (szeptember 18-án) az Egri Bródy Sándor könyvtárban.

ANGA MÁRIA:

SÁMÁNTÁNC

Kifestett arcom gödrei révületcsapdák.
 Körül vesz táncverő, dobverő, lábütő, bokatánc,
 hegytető, völgytető, elfeslett kendőm
 csupa ránc, égtájak zuhannak alá.
 Vergődik homlokom csillaga.
 Halántékboltívm halálkoponyám. Üstjéből
 vulkánok szürke hamuja száll!

Gyalog utakon járok,
 megmentem a halált, hogy újra meghaljak.
 Mégegyszer születhessek, mégegyszer éljek.
 Mégegyszer teremtsen engem az Isten!

Belőlem legyen a szén, a levegő!
A tengerek egysejtűinek osztódásában rátalálok
őseim riadt álmára: mi lesz a világgal?

Hová száll az egyetlen pillangó, ha
túléli az atomrobbanást és világűr tiszta fényben
tündöklök a szárnya? Üstökös csóvában
keresi majd a virágport, a hajnali ragyogást.
Megperzselődik szeme világa, de vakon is repül tovább.

Kezemre, homlokomra száll. Mert otthona vagyok
minden emlékezetnek, minden révületáalomnak.
Bennem erősödik az élet! Csontomban a csont,
szívemben a szív, lelkemben a lélek, hogy még egyszer éljek.
Hogy felfedezzen az Isten és teremtményeként várhassem
irgalmát, kegyelmét, az áldást.

A VERSEKBEN ÉS MESÉKBEN ÉLŐ EMBER

Részlet Ködöböcz Gábor portréjából

Anga Mária tősgyökeres egriként is messzemenőleg méltó a helyi kulturális örökség Gárdonyi, Bródy, Kálnoky és Utassy életművében testet öltő magaslataihoz. Ebbéli minőségében lehet időtálló, esztétikailag érvényes és hiteles üzenete a szépre, a jóra és az igazra szomjúhozó mindenkori olvasók számára. Anga Mária őseredeti tehetséggel megáldott, sokra hivatott szerző. Van benne valami misztérium, anélkül, hogy misztikus lenne. Remekbe szabott alkotásait, roppant nyelvi erőt sugárzó verseit és emberi teljességet, romlatlanságot tükröző meséit olvasva mintha egyfolytában a halottnak hitt archaikus világ, a legősibb népi szemléletformákkal érintkező sámánok és táltosok mágikusan titokteljes világérzékelése/világ-teremtése kelne új életre. A spirituális tárgyiassággal ötvözött álomlátó realizmus angai alkotásmódja elemi és atavisztikus módon feltételezi a csodát, a csodába és a lélek varázshatalmába vetett erős, teherbíró hitet. Az őseredeti képalkotó technikára és mágikus alkotóerőre alapozott angai írásmód kimagasló és unikális értéke a kortárs magyar irodalomnak.

SERFŐZŐ SIMON

ANGA MÁRIA: ZARÁNDOKIDŐ

Van Nagy Lászlónak egy sokak által ismert verssora, amely így hangzik: tisztának a tisztát őrizzük meg. Ez a világ azonban sohasem a tisztaságáról volt híres. A mostani sem. Tele van alávalósággal, erőszakossággal, uralkodás-vágygal a másik ember fölött: kicsinálni, megmutatni neki, kivel áll szemben, hogy lábhoz kushadjon, egy életre tudja meg, hol a helye.

Anga Mária számára elfogadhatatlan a becstelen élet. Nála a pénz, a gádzság nem vált ki megkülönböztetett tiszteletet, sokkal inkább a puritánság, a másik ember segítése, az együttérzés az esetekkel. Tele van lázadással az ellen, ami megalázó, méltatlan az emberhez. Szeretne úgy élni, hogy ami tiszta, az is maradjon, ne mocskolódna be. Ezért aztán naponta megsérül, s gyógyul is meg. Az élni akarás segíti a felépülésben, s az igazságtudata, meg-bocsátó emberszeretete.

Az idők változásai, személyes sorsa őt is válságokba sodorta, de elveit nem adta fel. Nem azért, mert megingathatatlan lenne, hanem mert másképpen nem tud létezni. Képtelen rá. Ez olvasható ki majd mindegyik verséből. Amelyek áttetszőek, képzeletgazdagok, ugyanakkor felzaklatók, nem hagyják érintetlenül az olvasót.

Amíg szülei éltek, segítették eligazodni az útvesztőkben, a világ kiismerésében, könnyebb volt elviselni a lelki sérüléseket. Elvesztésük óta számtalan versében őket szólítja, hozzájuk fordul: ne hagyják magára. Siratóversei meg-rázóak s felemelőek is egyúttal. A megpróbáltatások elviselésében azáltal segít bennünket, hogy szembesít az emberi élet számtalan kihívásával.

ANGA MÁRIA ZARÁNDOK-
IDŐ CÍMŰ VÁLOGATOTT
VERSEINEK KÖTETÉT
KOKAS IGNÁC MŰVEI
ILLUSZTRÁLJÁK

Anga Máriának tizenhét évvel ezelőtt jelent meg első verseskötete. Közben több mesekönyvvel is jelentkezett. Bábdarabjait mutatták be. Volt néhány év,

amikor nem írt verset – fogadalomból –, pedig olyan pártfogói buzdították írásra, mint Bella István, Nagy Gáspár. Végül az *Agria* folyóirat főszerkesztői szólítására fogott újra tollat. S most itt az új könyv, amelybe eddigi munkáinak legjavát gyűjtötte egybe. Nem lehet kétségünk afelől: Anga Mária költői kiteljesedésének lehetünk tanúi.

BERTHA ZOLTÁN

HAJNALONTA

(Verskísérlet Anga Mária stílusában)

Hajnalonta égis nyújtóznak a fák kitárt karjai
és fájdalomtól kicserzett bőrrű asszonyok
didergése rázza meg a kopár mezőket,
amikor a folyóvízbe hulló száraz szemű csillagok
imbolygó tűzfénye alatt a bozontos jegenyék saját árnyékukra borulnak,
akkor látom én a görcsbe rándult madarakon
az elhagyottság szörnyű keresztjét
és riadozó koponyájuk golgotás reszketését a földi világban,
s a békés tavak tiszta tükrébe zuhanását ijedős varjaknak és zavaros
ködfoltoknak,
és akkor lépek előre, csakis akkor tovább
a lábamat verdeső rögök koszorúzta időben,
hogy megfejtsem a rám szakadó szárnyas álmok és emlékek néma titkát,
hogy képzeletem többé már ne az elkóborolt vadak és szarvasok
fekete ösvényét kutassa és kaparja,
ne a gazdátlan kutyák véres sebeit mardossa,
ha már úgylis reménytelenül várom örökké
a fáradt szívű galambokat,
hogy a végtelenből ölembe sírva mégis visszaszálljanak.

Az *Agria* 2015/téli száma közli mások közt Antal Attila, Baka Györgyi, Bíró József, Bozók Ferenc, Csontos Márta, Fecske Csaba, H. Hadabás Ildikó, Kerék Imre, Konczek József, Lisztóczy László, Oláh András, Pataki István, Sebestyén-Jäger Orsolya, Seléndy Balázs, Serfőző Simon, Sólyom Sándor verseit. Alföldy Jenő Nagy László hosszúversét értelmezi (*Romantikus és szürrealista lázadás Nagy László Gyöngyszoknya című költeményében*); Szecskó Károly az egri Gárdonyi-kultusz kezdeteit kutatja; Bertha Zoltán a hetvenéves Márkus Béla irodalomtörté-

nészt köszönti; Szakolczay Lajos Herczeg István, Pieronymus Kosch és Szakács Imre egri Templom Galériában rendezett kiállításáról ír (*Színek – Fények – Évek*); Tusnády László Madarász Imre *Klasszikus kapcsolatok* című, összehasonlító italianisztikával foglalkozó tanulmánykötetét mutatja be. Itt kaptak helyet Andor Anna Klára, Bonivárt Ágnes, Kakuk Bernadett, Nagy Regina, Sipos Ákos, továbbá Bakacsi Ernő, Demeter József, Hegedűs Imre János, Koncz Teréz, Kiss Péter, Ködöböcz Gábor, Lukáts János, Madarász Imre könyvrecenziói; Sz. Tóth Gyula (ön)ironikus kisprózái, Bárány László, Bozó Zsuzsanna, Kaiser László, Mecser Szilvia, Szénási Ferenc és Zsirai László tárcái.

A főszerkesztő KÖDÖBÖCZ GÁBOR irodalomtörténész 2015. október 3-án vette át a HÍDVERŐ-DÍJat Székelyudvarhelyen, az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány ünnepségén. A lapban olvasható ZSIDÓ FERENC méltatása, ebből közlök alább egy részletet:

[Ködöböcz Gábor] munkássága során számos erdélyi szerzővel foglalkozott, a már emlegetett Kányádin kívül Csíki Lászlótól Ferenczes Istvánig, Farkas Árpádtól Csender Leventéig. Erdélyi kötődésű írásai: esszéi, tanulmányai, kritikái, interjúi 2011-ben külön kötetben jelentek meg *Erdélyi élmény – erdélyi gondolat* címmel. E kötet meghatározó törekvése: az anyaországiak számára befogadhatóvá tenni az erdélyi irodalmat, megismertetni folyamatait. Felhívja a figyelmet a határon túli irodalmak specifikus értékeire, ugyanakkor

arra, hogy azok megtermékenyítően hatnak az anyaországi irodalomra is (*nem csupán fordítva*): „a szomszédos országok magyar irodalmában és irodalmi közéletében a hazai irodalomra is jótékony hatású folyamatok mennek végbe”, állítja és állítsa pontos megfigyeléseken alapul, hisz Kődöböcz az elmúlt években jó ismerőjévé vált a határon túli irodalomnak, és kiemelten az erdélyinek, elég, ha csak annyit emelek ki, hogy évi rendszerességgel ellátogat Erdélybe előadásokat tartani, az *Agriát* népszerűsíteni. És jó „szaglász” kritikusként mindig felfedez egy-egy új szerzőt, egy-egy új nevet is, hisz Kődöböcz nem az a fajta irodalomtörténész-kritikus, aki egy-két márkanévre specializálódik, hanem folyamatosan követi az újabb generációk ténykedéseit is. Ír könyveikről, kikönyököli belőlük és publikálja újabb írásait, alkotó esteket szervez nekik Egerben. Tehát: rendszerben gondolkodik.

PATAKI ISTVÁN

H. HADABÁS ILDIKÓ

BOTOS

HÚSVÉT

PANASZ

csak azért járok
majd egyszer
mint juhász koromban
egyenes bottal
hogy e görbe világot
elverjem.
visszamenőleg.
okkal.

Spirea remeg
pereg a gyöngy fehéren
a tavasz halott.

Halak ezüstje –
borzongott egész éjjel
tükre megfagyott.

AZ AGRIA TÉLI SZÁMÁT
SÓLYOM SÁNDOR GRAFIKUMMŰVÉSZ
LAVÍROZOTT RAJZAI ÉS EXLIBRISEI
ILLUSZTRÁLTÁK

SÓLYOM SÁNDOR versei:

MINDENNAPI
DOHOGÁSAIMBÓL

(részletek)

SÓLYOM SÁNDOR
SHAKESPEARE-ILLUSZTRÁCIÓI

Névnapra

Ünnepelnek, tűzijátékok és egyebek.
Mondd, mit ér a névnap, ha az ünnepelt
név csak, és nem több?

Égi kritika

„Ah, a versem egy műremek, minden sor,
és minden rím...így csak az Isten ír!” –
borult a nyakamba a költő,
s kezében nyitott könyv,
szemében műkönny csorog.
Fölöttünk egy holló károg
s ahogy elrepül, egy égi jel máris
ott párolog, a könyvön,
és a bűze messze űz.

Napjaink hőse II.

Előszobafalon címer, egy kutyabőrön echte.
(Szegény talán tegnap még a vizet lefetyelhette!)
Vakítón ódon itt minden: szekrények, az ősök
a képeken, sorjáznak a korabeli fegyverek...
Állsz megilletődve, átölel a történelem,
és elmerengsz: nemes hajlék nemes lelket jelez,
a nemzetért önzetlenül tevékenykedőt...
míg észre nem veszed, hogy mindennek a hátulján
ott fityeg a Bizományi Áruház cédulája.

Egy menő grafikushoz

Tenyeredbe sóhajtva simul a véső,
reccsenés – tiltakozva szakad az anyag,
mert érti, ma sincs benne semmi gondolat!

RÁCZ GÁBOR novellája:

BAGOLYLESEN

Kellemes nyári délután köszöntött a csendes kis szabolcsi falura. Az esőben sáros utcák olyan szárazak voltak, mint a beton, és a szekerek minden gond nélkül közlekedtek rajtuk. A lovak patája vígan dobogott, miközben nagy porfelhőt vert az alföldi településen.

De a bitumenes pálya hangos volt a gyerekzsivajtól. A nagyfiúk, akik körülbelül tizenegy-tizenkét éves formák voltak, nagy örömmel rúgták a bőrt, és óriási ováció fogadta, ha sikerült gólt rúgni. A kisebb fiúk nézték, ahogy az idősebbek játszanak, és szurkoltak valamelyik csapatnak, hiszen az idősebbek nem engedték, hogy velük játszanak. Minden focipályának ez a hierarchiája.

Akkor ez egyik srác kihagyott egy helyzetet, mire a másik viccesen odakiabálta neki:

– Bandi, olyan falábad van, ha egy lágy eső esne, kirügyezne! – heccelte társát Cseh Ádám, a helyi lelkész fia.

– Jól vagy mán! – szólt oda Nagy Bandi, majd lement a pályáról, hogy az egyik padon pihenjen. Ádám is vele tartott, és a másik jó barát, Mártha Gabi. Élvezték a sport adta fáradságból való pihenést. Ádám ismét megszólalt.

– Tegnap egész éjjel bagolyhuhogást hallottam a toronyból, biztos vannak fiókáik is. Nézzük meg! – a többiek helyeslően bólogattak, de Gabi megszólalt.

– De édesapád biztos otthon van, száz százalék, hogy nem adja nekünk ide a templomkulcsot, hogy felmehezzünk a toronyba.

Ádám egy fűszálat a szájába véve, kezét a tarkóján összekulcsolva nyújtotta ki a lábát, és sokat sejtetően mosolygott.

– Ebben tévedsz, Tökfejkém... ugyanis Kisvárdába ment lelkészgyűlésre, estig haza sem kerül, Anyu elől pedig könnyen el tudom emelni a kulcsot. De ha bemegyünk, valakinek őrszemnek kell lennie.

A fiúk a fejüket rázták, hogy ők bizony nem lesznek őrszemek, amikor bagolyfiókat is kereshetnének, elvégre több szem többet lát.

Hosszasan nézték a focizó társaikat, amikor a kis szurkolótáborból megpillantották Gyüre Lajoskát. A szeme vidáman követte a labda útját, ami hol a bitumenen, hol a levegőben pörgött, cikázott a lábak között, vagy éppen hálót, kapufát ért. A hat éves gyerek szemmel láthatóan be akart volna állni a többiek közé, de a nagyok azt úgysem engedték volna.

– Van egy ötletem! – szólt Ádám, majd odafutott Lajoshoz. – Szia, Lali, nincs kedved segíteni nekünk?

A kisserác elképedt. Megszólította egy nagyfiú, ráadásul nem akárki, hanem a Tiszteletes bácsi fia, és a segítségét kéri. De vajon miben tudna ő segíteni neki?

– Persze, bármiben. – szót vidám szemekkel a kisfiú.

– A barátaim meg én felmegyünk, megnézzük, hogy vannak-e bagolyfiókák a toronyban...

– Pompás! Nekem nagyon jó szemem van, pikk-pakk megtalálom őket. – vágott közbe Lajos.

– Éppen az ilyen jó szemű gyerekekre van szükségünk, mint te. Ugyanis te leszel az őrszem. Tudod, mint a Winnetou-filmekben. Neked kell megfigyelni, hogy nem jön-e az édesapám. Ez egy nagyon fontos feladat, felelősségteljes. – Erre a szóra különös hangsúlyt helyezett Ádám.

A kisserác szíve a torkában dobogott, őrszem lesz, tőle függ a csapat sikere. Alig tért magához a szavak hallatán. Már az agyában le is játszódott, hogy ha sikeres lesz a bagolyles, akkor a nagyok mennyire fogják tisztelni. Még lehet, azt is megengedik, hogy velük focizzon vagy brigézzzen.

– Benne vagyok – mondta felcsillanó szemekkel. Akkor kezét ráztak, és az üzlet megkötött.

A négy fiú szaladt a körülbelül kétszáz méterre lévő református templomhoz. A parókiához érve, Ádámon kívül a többiek már a templomajtónál toporogtak. Hamarosan meg is érkezett a fiú a nagy vaskulccsal, és három frissen sült linzerrel.

– A nővérem meg anyu csinálta. Rájuk is figyelned kell öcskös, úgy tudják, hogy itt a templomkertben bújócskázunk. – Lajos bólintott, és jóízűen megette a linzert, ahogy a másik két fiú is.

A templom ajtaja nagy nyikorgással kinyílt, de szerencsére semmilyen idegen fül nem hallotta. Bent egy kis előtér volt, és jobbra vezetett egy kis lépcső a karzatra. Ott lehetett feljutni a toronyba. A lépcsőfordulótól balra volt egy ajtó, azon túl pedig már a toronyba vezettek a lépcsők. A fiúk nesztelen léptekkel indultak céljuk felé, míg a kicsi behajtotta az ajtószárnyat, és csak résnyire hagyta nyitva, hogy megfigyelhesse a mozgást. Nem tudni, mennyi idő telt el, de semmilyen jel nem utalt arra, hogy a templomkertben lenne valaki. A nap lassacskán kezdett lehanyatlani, és a templombelső is egyre sötétebb és sötétebb lett. Lajos elunta az őrszemkedést, és az előtérből bement a templomba.

Különös templom a fényeslitkei, hiszen két karzata van, ha az ember belép az előtérbe, akkor szembe vele, a belső térben, elé tornyosul az úgyneve-

zett kiskar, ahol az orgona kapott helyet, a nagykar pedig ott volt, ahol a fiúk felmentek.

Egyre kísértetiesebb lett az Isten háza, ahogy a nap nyugodott, úgy lett egyre sötétebb, és sötétebb, mint egy kazamatában. Az oszlopfők, a szószerk – kezdett szinte rémisztő lenni. Olyan, mint egy lakatlan épület.

A kisfiú félt. Félt, hogy lehet, meglátja őt a Tiszteletes bácsi, és akkor ki fog tőle kapni, de a rosszabb az, hogy elmondja majd a szüleinek. De nem csak ez nyomta Lajos lelkét. Az anyukája azt tanította neki, hogy az Isten megbünteti a rosszakat, és ő most nagyon is rosszat csinál. Betörték az Isten házába, és elveszik a baglyait, tehát meglopják őt. Félelmében bebújt az egyik sötét padosorba, és becsukta a szemét.

– Így biztos nem vesz észre az Isten – gondolta, majd ahogy ott feküdt, a nagy izgalomban elfogta az álmoság, és elaludt.

Csak Isten tudja, hogy a három fiú mikor vánszorgott le a toronyból. Eléggé szomorúak voltak mivel akciójuk nem járt sikerrel.

– Nem hogy fiókat, de még egy árva bagolytojást sem találtunk! – zsörtölődött Bandi.

– Ellenben, guanót minden mennyiségben... – poénkodott Gabi.

– Fogjátok be, nem az én hibám! – magyarázkodott Ádám, de amikor leértek, nem találták sehol Lajost.

– A kis pisis biztos lelépett, mert berezelt. Zárd be a templomot, Ádi, aztán ha holnap találkozunk vele, majd jól kigúnyoljuk – szólt Bandi, és így is tettek, a templom ajtaja halk kattanással bezárult.

A három jó barát elvált egymástól, és mindenki hazament. Bandi is vidáman baktatott hazafelé, amikor meglátta, hogy a házuk előtt ott áll Lajos anyukája, és épp az ő anyjával beszélget.

– Én nem tudom, hol csavaroghat ez a fiú, Jolánkám, mindjárt itt a vacsoraidő, azt mondják a többiek a pályán, hogy Cseh Ádámmal, Mártha Gabival, és a fiaddal mentek valahová – mondta Ilonka néni, Lajos anyukája.

Bandinak rögtön leesett az a bizonyos tantusz. A fiút a templomban hagyták. Azonnal vissza kell mennie. De már meglátták, hogy itt van, fogalma sem volt, hogy ebből a slamasztikából, hogyan mászik ki?

– Csókolom, Ilonka néni, szia, Anya! – köszönt illedelmesen Bandi.

– Szervusz, Bandikám, mondd csak, nem láttad Lajost? Hamarosan vacsoraidő van – kérdezte Ilonka néni.

– Igen, a Tiszteletes úrnél van. Bújócskáltunk a templomkertben, ő még ott maradt, mert a Cseh Ágika süített egy kis linzert, azzal tömi éppen.

Ne tessék aggódni, hazaviszem – szölt, és már meg sem várta a választ, hanem szaladt is vissza a Petőfi utcára, a templomhoz.

A barna, fehér, zöld, piros kerítéses házak mellett a fiú párdúcgyorsasággal futott, nem tudta, hogy miként fognak ebből a galibából kimászni, de most az volt a fontos, hogy Lajost hazavigye. Meg is érkezett a parókiához, amelynek beton alapzatú, vaskerítésű kapuján éppen Ádám csüngött, hiszen várta, hogy mikor érkezik meg az apja.

– Na, mi van, Bandi? – kérdezte nevetve a fiú. – Csak nem az olimpiára készülsz? – Bandi megállt, és kezeit álló helyzetben a térdére tette, hogy kifújhassa magát.

– Lali... Lalit bezártuk a templomba... az anyukája keresi... Megígértem, hogy hazaviszem – lihegte a fiú.

Ebben a percben Ádám arca is elkomorult.

– Várj meg itt, és ha apa megjönne, tartsd fel, beszéljess vele, vagy tudom is én! Megszerzem a kulcsot – és bement a parókiára.

Nem is telt bele sok idő Ádám fülig-szájjal jött ki az ajtón, hüvelyk ujját a magasba mutatva, hogy minden rendben. A tiszteletes úr sem érkezett meg, így mindkét fiú bement a templomba. Lajos még békésen aludt a pad alatt. Bandi keltegette, majd amikor a kisfiú magához tért, lekorholta.

– Miért aludtál el? Rád zártuk a templomot, mert azt hittük, hogy hazamentél. Anyukád már égen-földön keres! Na, gyere, hazaviszlek.

– Mindent el fogok mondani Anyunak, hogy milyen rosszak voltatok – dacoskodott Lajos. A két fiú tudta, hogy annak nem lenne jó vége, de ekkor Ádám megszólalt.

– A nővérem nagyon finom csokoládéfagylaltot tud csinálni, holnap kaphatsz is belőle, ha nem mondd el, mi történt. Ha bármit kérdeznek, csak mondd azt, hogy a nővérem finom linzerrel tömködött. Rendben? – és jobb-ját Lajos felé nyújtotta, aki bele is csapott rendesen, hogy majdnem az egész templom beleremegett.

A két fiú elköszönt Ádámtól, aki visszalopakodott a parókiára, hogy viszszategye a templomkulcsot a helyére. Bandi hazavitte Lajost, aki a nagyfiúk által javasolt történetet adta elő.

– Na, jól van, fiam... – szölt Lajos anyukája. – Remélem, nem ettél túl sokat, mert kész a vacsora. – Bandi időközben elköszönt és ő is hazament.

Másnap délután a kisfiú már ott ült a parókia teraszán, ahol finom csokoládé fagylaltot evett a tiszteletes úrral és családjával. Természetesen a bagolylesről egy szó sem esett.

BARÁTH PÁL
GRAFIKAI

STÁDIUM – 2015/4.

Baráth Pál tusgrafikái illusztrálják a kulturális hírlap múlt esztendei negyedik számát. *Útjelzők kellenek* címmel készített interjút a főszerkesztő Fazekas István Bakonyi István József Attila-díjas íróval; Bakonyi István pedig Balajthy Ferenc költővel beszélgetett. Kaiser László Turcsány Pétert búcsúztatta – Kaiser László Búvapatak-díjához pedig Véghelyi Balázs írt méltatást.

RÉSZLET VÉGHELYI BALÁZS ÍRÁSÁBÓL:

[Kaiser László] így látja a kort,
amelyben él és alkot:

*Nappalok üszkösödnek
fények éjszakához szöknek
sötétségben dorbézolnak
kelő nyugvó vaksi holdak*

Dérré dermed a parázs?

Erőt méríteni és menedékért szeret-
teihez fordul. Verseinek két nagy
műzsáját ismerjük: feleségét [... és]
lányát, Helgát, akihez az apai szere-
tet különösen szép vallomásait írta.
Például a *Harmatkezed* címűt:

*Kezed könnyű, mint a harmat,
harmatkezed ideadjad,
gyermekkezed nagy kezembe
végtelenből végtelenbe...*

Végtelen szeretet négy sorban.
eszünkbe juthatnak erről Weöres
Sándor *Pára* című versének sorai:

*„Tág a világ,
mint az álom.*

*Mégis elfér
egy virágban.”*

SZIKI KÁROLY

A JÓT ÉS JÓL VASFEGYELME

Kaiser László két kötete közötti híd

Váratlan fordulattal, mintha el sem telt volna három év, mintha csak egy pontot tett volna Kaiser László a *Galambok és véredek* című 2012-ben kiadott kötete végére, és röpké hároméves ébredés után a következő lapon folytatná a 80 oldalt további 40 oldalon át, *Lángok, tüzek között* címmel.

*Lekerekedett
Kedvesen szenvedélyes
Meglétések
Mesteri elmélyülések
Ébredések
Érverések*

Ezek azok a szavak, amelyek a két kötet összekötő hídját építik-emelik. El-emelik az érthetetlen világ nyüzsgéséből magasra, honnan jól belátható minden, de ebből a mindenből csak önmaga szűk környezetére néz le. Magasból, ahonnan minden belátható, a magány is, minden jobban értelmezhető, a szerelem is, az elhagyatottság, a gyermek, a nyúlsírató leány és a talány: mi az, ami a magányban a megfajtást akarja ráerőltetni az emberre, de ha benne van, belesüllyed és vesztésként hadakozik önmagával, lesz vesztés nyúl, s nyúl az első pohár és a második palack után.

Belátható a nemzet, a nagy nemzet, egészen a tengeren túlra menekültek és visszatérő rokonok, velük a honszerelem:

*Innen ha el, mindig vissza
Megtérek én mindig...
Megtérek, mert itthon vagyok...
Magyarnak lenni nem átok.*

Kaiser a felemelkedő szerepben kiszakadva ébreszt, a két kötet izgalmas olvasmányát adja.

Sokat írtak, beszéltek már róla, és e sorok is megkapaszkodtak már néhány lapon bizonyára, melyek ennek az értékelésnek/értelmezésnek, érzékeny költészetnek megbecsülő, nem elsősorban megfajtoztató részletei.

Mert megfejteni és megélni nem nehéz Kaiser verseit, ha csak e két kötetről van szó. 60 és 40 szépen szerkesztett oldal a *Hungarovox Kiadó* jóvoltából.

Szólhatna ez a beszéd a költőhöz így: üdvözöllek, megtért vándor, s ha lehet, kölcsönkérve Dinnyés hangját is, amint ég felé emeli Kaiser verseit saját dallamával, a költővel közös lemezről, mert megtért vándor szép szavai, sorai, karcsú verssé összeállt lelki játékaik forgatják be az olvasót a költeményekbe.

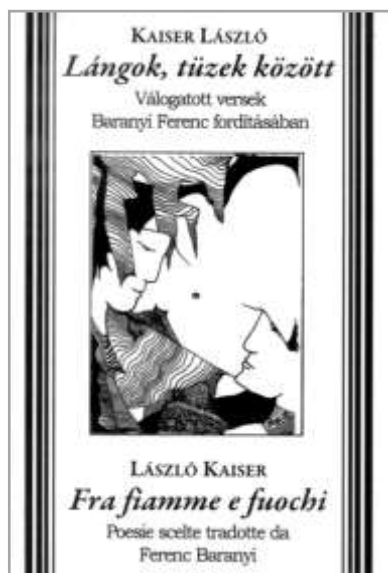
Kevés, hogy forgatja! Ott tartja, nem engedi másra figyelni, mással foglalkozni, mint ahogy sok mestermunka meg fércmű lapozgatása közben megteheti az olvasó. Itt koncentrálni a figyelem.

Miért? Mi a titka e két kötet minden poémájának?

Semmi különös: rólam szól, belőlem fogalmaz, életem apró részleteiben időz, könyörög, álmodozik, küld áldást szeretettei felé.

A ki nem mondott szavak ezek? Az elhallgatottak apához, anyához, kicsi lányhoz meg a szimatoló nyúlhoz? Elmaradt simogatásként, telesuttogott magányos éjjelek lenyomataként csendes léptekkel képeznek verssorokat ezek a képek. A képeink.

Rólunk, belőlünk szólnak Kaiser dallamai. A megénekelt versek és az énekelhető költemények. Azt tartja, hogy mindenkiben ott a vers meg az ének, s az, hogy mi lesz a vége, már csak a képességen múlik, hogy hamis lesz vagy éppen őszinte, félkész vagy éppen dilettáns.

Nagy László úgy vitt tökélyre néhány költeményt, hogy többször átírta – irányítja rá a figyelmet a költészet művelésére Kaiser. De ő a *jót és jól vasfegyelmével* hagyja készen verseit és mindegyik apró gyöngyszem. Mindkét kötet gyöngyszemeit mire összefűzi az olvasó, szép nyakékké áll össze.

KAISER LÁSZLÓ *LÁNGOK TÜZEK KÖZÖTT*
CÍMŰ VÁLOGATOTT VERSEINEK GYŰJTEMÉNYE
BARANYI FERENC FORDÍTÁSÁBAN KÉTNYELVŰ
(MAGYAR ÉS OLASZ) VERZÓBAN, MÁSODIK
KIADÁSBAN JELENT MEG 2015-BEN,
A HUNGAROVAX KIADÓ GONDOZÁSÁBAN
(A BORÍTÓN JÁNOSI ANDRÁS RAJZÁVAL)

Azt énekli a költő:

*Arcomon annyi minden látszik,
eljutottam csapásokon
ama tölcséres hurrikánig.
Visszautak poklaitól –
szájamat szigorúra zárom,
birtokon immár önmagam,
súgom ezt és nem kiabálok.*

Így igaz, arcán nemcsak a kor látszik, hanem öngyötrelmeinek ráncai is ott vannak. Éles bizonyágképpen, hogy nem selyemringyó szereplők, politikus sikerhajhászok útja az övé. Összes ajtóját kitárta az olvasók előtt, szabad az út befelé, a megtekintésre.

A 62 éves költő, író, szerkesztő dramaturgról számos felemelő bemutató sor jelent meg, hogy ír librettót, novellát, esszét, szociográfiát és kritikát, van interjúkötete, végzett dramaturg, de mindenekfelett ott áll értékmentő kiadói munkája, melyben a *Hungarovox Kiadó* vezetőjeként több 100 könyvet ajánl, több mint 100 kötetet szerkesztett, és versfordításai is figyelemre méltóak. Mindezeket magas szinten próbálja tenni, s kell is, hogy így tegye az, aki így fogalmazza meg ars poeticáját:

*Nincs hitványabb, mint rosszat jól,
vagy rosszul jót tenni egyre...* (Józanul)

De mert a hazugságot gyakran ismétlik, szétbogozhatatlan szövevénné válik, míg végül igazságnak fogadja el a nép, ezért az igazságot is emlegetni kell, hogy valódi igazság is jelen legyen ezen a földön. Sokszor a legkézenfekvőbb, a tenyerünkben rejlő igazságot kellene ismételni: a simogatást, a meleg kéz-fogást, az ölelést.

Ez a két kötet afféle *szoríts engem jászolosan szépség-gyönyörűsége*re fókuszál, Isten-képünkre, Isten-keresésünkre mutat:

*Isten kéne, remény...
Segíts meg engem, uram.
Hiszünk vagy nem,
Isten megsegít...
Talán hitünk így is megmarad,
talán lesz még – nekünk virradat...
A karácsony immár veled ősidőktől...*

De perlekedése perlekedésünk is:

Isten, add vissza anyámat!

Boldogságkeresésről csak álmodozunk.

De ha felébredünk, kilépünk belőle, akkor a szolgálat közepette is érezzük, fontos boldogságcselekedetünk nemcsak fogalom, de nemes szolgálat egymásért: gyerekért, barátért, szerelemért, perlekedni anyáért, apáért, tapsífülésért. Ha kell, sírok érte, ha kell, leiszom magam, ha kell, csak nézem, de látom is.

Finom zenei kompozíciókat írt, elemelkedve, ahonnan belátható minden. Hogy hol tartunk országunkban ma, arról mindenki szakdoktorit ír naponta, de ha az igazi összekötő érzésekre fókuszálna mind, akkor csak tátogunk, s a kérdésre, hogy mikor, s úgy őszintén tetted-e kezed a kedvesed tenyerébe, már megretten és idegenné változik a kérdezett. Kaiser ezért mutatja be a *maradok itt neked* élményvilágot, hogy önvizsgálatot tartsunk:

*Maradok itt neked,
kell még az én kezem,
ahogy a kezedet
el nem engedhetem*

Nehéz napokra gyűjthetünk erőt soraiból, megcsonkított lelkünket tisztogatja, szeretetet növeszt, fényesíti homlokunkat, érezzük, hogy jó vagy rossz helyen vagyunk, hiszen rajtunk áll, hogy miénk lesz-e a szeplőtlen világ vagy a *legbetegebb egészséges ember* bőrében értelmetlenül, a magányba vezető úton loholunk tovább.

Az ellenőrzés e kozmikus időben kifejezetten fontos. Ehhez alapot ad ez a két kötet. Az idő legnagyobb tudói nem kell, hogy mi legyünk, már voltak olyanok és el is tűntek, mi maradjunk e hazug időben is önmagunkban hívő, Istenhez térő emberek.

Mindent ellenőrizni lehet Kaiser soraival, mert teendőimet, rám háruló feladat-özöneimet teríti ki:

*Mondd, hogy igen!
(Ecset-feszülettel
mutattad meg,
hogy talán érdemes.)
De tenni más*

*úgysem lehet!
Mert érdemes!*

(Vincent)

A legfontosabb, hogy helyesen megállapítsuk dolgainkat, helyzeteinket, hogy eredményesen irányítsuk napjainkat, hogy ne csak sodródjunk, biztonságos örök is legyünk.

Ha alkalmazzuk, használjuk életigenlését, beillesztjük életünkbe, akkor nem esünk adósságsapdába. A sajátunkéba, az érzelmi adósságsapdába. Ezért írt Kaiser két vékony, de hídépítő kötetet. Hogy át tudjunk kelni a krízis-folyamon.

A születetten már lebutított lénnel a világ-összerakó tudatipar azt tesz, amit ő akar. Csak az érzelem, az ellenőrzött, de bátor érzelem ment meg. Mert szól a démon harsonája, de szól az angyal harsonája is, s ez utóbbit nem pénzzel mérik. Az életminőséggel foglalkozik Kaiser, ki az Istenhez vezető utat sem hagyja közömbösen:

*Isten ha űz,
Ördöghöz űz,
Ördög ha űz,
Istenhez űz.* (Ha űz)

A küzdő embernek nem kell kitalálni ezt az utat, hiszen rajta járunk. Bennünk van ez a két, de mégis egy út, ami ha nincs egyensúlyban, akkor a téboly felé terelődünk, ahogy a tudatipar akarja. Most az ördög nyomulásában, de a szív irányításában Isten felé üzenésünkben élünk, igazi kihívásunkat akkor éljük túl és jól, ha fentről is képesek vagyunk látni magunkat, a *miért élünk a földön?* kérdéssel megbirkózni.

Lángok, tüzek között balzsamot tesz szívünkre, igaz, szűkszavúan, de mély érzélemmel, ahogyan Vég helyi Balázs írja a *Búvópatak* évfordulás rendezvényen átadott díjjal kapcsolatosan, az *Agria* folyóiratban megjelent laudációjában. Majd így jellemzi költő barátja művészetét: nem fél a sokak szerint divatjamúlt „nagy szavaktól”, melyek megtöltik szikár formájú, rövid költeményeit. Mik is ezek a „nagy szavak”? Isten, ember, haza, tisztesség, szerelem – és hasonlók.... Néhány sorban, néhány versszakban komoly társadalomkritikát fogalmaz meg, miközben teljes átéléssel ír hazájáról, szerelemről, barátságról, az együvé tartozás eltéphetetlen kötelékéről... Erőt meríteni és menedékkért szeretteihez fordul.”

Erre bizonyosságul szolgál mind a *Lángok, tüzek között*, mind pedig a *Galambok és véredek* kötet is. Két nagy múzsája vezeti tollát: felesége, Helga, a hú társ és leányuk, ő is Helga. Szép vallomásai csillannak meg úgy, hogy magunk is azzá válunk, amit ő akar: szerető társsá és apává lenni.

*Játsszunk együtt csillaghullásig –
hullásomig legyél vele!*

Az életet kell fenntartani! Hanyatló társadalmunkban is fenntartani. Ez követ-
hető és egyben egyedül való modell, mert az élet kultúrájáról, biológiai el-
számolás-kötelezettségünkről is szól: szerelem férfi és nő között, és gyermek!

*Mondd, hogy van értelme még:
szónak, csóknak, dalnak...*

És:

*Nélküled az ördögök
velem torkoskodnak*

Csak ezzel maradhatunk meg és maradhat fenn a kipusztulásra kiszemelt
Európa is. Mert nekünk mindenünk van, csak legyen érvényes ez a modell.
De ha harcolni kell érte, akkor legyünk bozótharcosok is:

*Félsz, bújsz, harcolsz,
talán fennmaradsz,
talán megmaradsz,
önkommandós,
szegény értelmiségi!*

Kamatmentesen működik Kaiser szellemi-lelki bankja. Finoman figyelmeztet:
ha tovább *rablógazdálkodunk* érzelmeink erdejében, elpusztulunk, beteg
világ beteg polgárai leszünk. Nem GDP-növekmény kell, hanem harmónia,
amely létbiztonságot ad. Mind keresünk valamit:

*Gyónások
Áldozások
Fölszentelt papok
Oltárkeresőben* (Kapcsolat)

Radikális változtatás nélkül nincs esély a túlélésre, sem közéleti, se magán-
életi kérdésekben.

A kozmosznak csak egy célja van, a boldogság!

Ez tudatosul sorai olvastán. Az ember a természet része, de mit tud meg-
valósítani ebből a jelenlegi nyomás alatt? Nos, azért emelkedik a boldogság-
elleni kihívások fölé Kaiser, hogy a harmonikus változás szükségére poémákat
írjon, s így figyelmeztessen.

A jelen világ stabilizálására, átmentésére tett kísérlet halál útja, mert halálra van ítélve. Kaiser szeretettel át akarja formálni az embert, átmenteni valami nemesebbé. Ez önmegváltó-világmegváltó egyszerre. Visszalényegülés, önmagunk létezés-élményének megkeresése!

Tükör minden verse. De csak azt tudja visszatükrözni, amit lát:

hordamagányt, hazug tábornokokat, megdermedt gesztusokat, átkokat, dőzsölést a roncstelepen, rút, ami szép és szép, ami torz ideológiákat... hány ember keresi Istenét retusált jelen időt.

Valóságos lázadás ezzel szemben az ő felmutatása: a boldogság magas hőfokon izzítása.

De nem maradéktalan a hite, sok a kétség, mely megint az olvasója felelősségvizsgálata is, hiszen ha ez nem teljesül, akkor emberarcú világ nem tér vissza. A *Vízió* című versében finoman hangolva olvashatóvá teszi a jövőt:

*Kik voltak egykoron, szétszóratták őket,
vagy vitték haza a porrá tett testeket:
nincsenek már sírok kint a temetőben,
s nincsenek ott holtak, s nincsenek emberek.*

Egyes részecskék állítólag visszatérnek a jövőből. Elméletileg nincs lényege ennek az időutazásnak, mert a múltunk jövője, jelenünk garanciája még Kaiser László. Nagy a felelősségünk, hogy mint értékeket közvetítő kiadó s költő itt maradjon sokáig. De ha már van ez a visszatérő részecske, akkor is gondoljon e hazára, s mindenkire, akik itt maradtak.

NAPRAFORGÓK A KERTÜNKBEN
TARCZYNE BORSÓ ÉVA AKVARELLJE
SÁNTA ANTAL KOLLEKCIÓJÁBÓL
(„HAJDÚBŐSZÖRMÉNY A FESTŐK
VÁROSA”)

BERECZKI GIZELLA

tárcanovellái:

A MÚZSA

Viktor álmát egy fémcsattanás vágta ketté. Kábán emelte fejét az íróasztalról, arcán a kotta elmosódott hangjegynyomaival. A korán kelő madárcák hajnali felelgetése alapján úgy hajnal háromra tippelt. A nyitott ablakon át langyos nyári fuvallat surrant a szobába. A társasház ajtajának durranása végleg kijózanította.

– Nesze neked, földszinti lakás – dűnnyögte maga elé.

A zajokból pontosan fel tudta mérni a kocsmából hazatérő szomszéd alkoholszintjét. Ma hallhatóan nagyon jól sikerült az estje. Először a fém sárrázóban botlott meg, ettől nekivágódott a kaputelefon paneljének, s miközben próbált beletalálni a zárba, vállával még mindig támaszkodva, megnyomta a térdrogyásának megfelelő szintű kapucsengőt, persze, nem a sajátját. Szerencsés esetben a felvert lakó felveszi és beengedi, ellenkező esetben hosszú percek kaparászása eredményeként jut a lépcsőházba. Ja, és mivel örül, hogy végre bent van, teret enged az ajtóbehúzóknak, ami hatalmas robajjal jutalmazza érvényesülési lehetőségét.

Sajnálta a józan állapotában rendkívül intelligens, segítőkész és jó humorú szomszédját, aki válása után, a kocsmán kívül nem talált értelmesebb elfoglaltságot magának, pedig néhány éve még a lakóközösség legtiszteltetelmétebb tagja volt. Elméje kitisztult, az első ránézésre zavarosnak tűnő hangjegyek dallammá rendeződtek. Hátradőlt a székben. Tolongtak, zsongtak fejében a kiutat kereső szavak, mondatok.

Pereté mögéje lopózott, finom ujjaival a hajába túrt. Masszírozni kezdte fejbőrét, közben dúdolt. Ruhájának redőiből ambrózia illat lebbent fel, elnyomva a szoba áporodott levegőjét. Selyemsálját a férfi kigombolt ingébe csúsztatta, épp a szíve fölé. Viktor agysejtjei előbb lassú, majd egyre gyorsabb ritmusú táncba kezdtek. Keze most a tarkójára kúszott, simogatta, puha csókokat adott a nyakán megfeszülő ütőérre. Megszerette a kissé rapszodikus, tehetséges zeneszerzőt.

Nem könnyítette meg a helyzetét a feleség, aki időközben elfelejtette, hogy Viktor már megismerkedésükkor is unta a zenetanári kötöttséget, s alig várta, hogy ismert zeneszerzőként tartsa számon a szakma és a közönség.

Ahol várják, ahová hívják, ő boldogan repül. Euterpé leszármazottjaként kötelessége segítenie a törekvő tehetségeket. Viktor az volt. Törekvő, szorgalmas, folyamatosan képezte magát, s hozzá az istenek megnyerő külsővel is megáldották.

A férfi a zongorához ugrott, játszani kezdett. Zenét szerezni sem egyszerű, de a dalszöveg... Behunyt szemmel folytatta, a zene hullámain egy másik dimenzióba úszva. Megállt, leírta az első két sort. Tovább játszott. Mire a Nap első sugarai megcsillantak a horizonton, már kész volt. Tudta, ezt most itt kell hagyni.

Délelőtt benéz a Zeneiskolába, délután találkozik a kislányával – ma van az „apus délután” – majd hazajön, és újra átnézi. Szerette is, nem is ezeket az apus délutánokat. A lányát imádta, boldogan foglalkozott vele, de elkomorodott, ha belegondolt, hogy a négyszobás, szép társasházi lakás minden szobájába szeretett volna gyermeket.

Ám feleségének hamar elege lett a konszolidált zenetanárságból kilépő férjből, akit körülrajongtak a csinos menedzserek és sztárjelöltek egy jó lemezanyag vagy egy slágergyanús táncdal reményében. Felborult az életrendjük. Viktor este és éjjel dolgozott, vagy stúdiófelvételekre járt. Napközben aludt, délután kiadókkal alkudozott, s bár ebből gondtalanul megéltek, neje nem tudta elfogadni az új ritmust. Sokat veszekedtek.

Pereté kezébe vette a friss alkotást, befészkelte magát kedvenc karosszékébe, majd gondosan átnézte a kéziratot. Hosszú, vörös haját leengedte, megvárta, mint amikor a szilaj lovak közé dobják a gyeplőt, és énekelni kezdte. „Itt-ott sántikál a dallam... a vége sem tökéletes...” – foglalta össze.

Mire Viktor hazaért, a papírlapon hagyott tollból egy kisebb mennyiségű tinta kifolyt, épp a dalszöveg utolsó sorait takarva. S miután a szerző már nem emlékezett az eredetire, nekilátott és átírta. Újra eljátszotta az egészet, csettintett az ujjával, és már tárcsázta is megrendelőjét.

Ő elégedetten kuporodott az ölébe, amikor este az alkotástól kimerült férfi a televízió előtt álomba zuhant. Szerette nézni alvó kedvesét. Vonásai ellágyultak, gyermekivé varázsolva a negyvenkét éves arcot. Tudta, amit elért, csak magának köszönheti. Az akaratának, a vágynak, hogy több maradjon utána egy gránittömbnél. Szívére hajtotta a fejét, s hallgatta az erős, ütemes dobogást, míg maga is elszenderedett.

Az Őszt távozásra kényszerítette a Télfű jeges széllel üzenő jöttét, amitől Ősapó fázósan megfutamodott. Pereté izgatottan járkált fel s alá a nappaliban. Viktor álmos, dagadt szemekkel lépett ki a fürdőszoba ajtaján.

Hetek óta nem írt egy sort sem, pedig megrendelőinek egyszer elfogy a türelmük. Nem a szándékkal volt baj, hanem az egyre nyomasztóbb egyedülléttel. Bolyongott egyik szobáról a másikra, s Pereté hiába szólaltatta meg fuvoláján az isteneknek is tetsző dalokat, hiába emlékeztette a terveire, a reá váró lehetőségekre, Viktor lelkében csak önsajnálataának elcsépeelt zöngéi visszhangoztak. Hiába túrt bele finoman a férfi hajába, csókolta ütőerébe a dallamot, a pálinkától elbódult elme nem tudott mit kezdeni vele.

Pereté szomorúan pakolta össze holmiját. Becsukta az ambróziás dobozát, lekötötte a nektáros üveg száját, ruháinak redőit szorosra fűzte, vörös haját kontyba tűzte, fuvoláját selyemsáljába csavarta, s nehéz szívvel dugta előbb a jobb, majd a bal lábát üveg cipőjébe.

A társasház lakóinak nyugalmát előbb egy fémes csattanás, majd a bejárat ajtó dörrenése zavarta meg. A szomszéd félálmában morcosan fordult a másik oldalára, közben együttérzőn motyogta:

– Na, a fene azt a sárrázót, ugye te is megbotlottál benne, Viktor?

FLÓRA

A macska feszült várakozással mered a kilincsre. A fényes gomb nem mozdul, hát ő is marad ugrásra, illetve besurranásra készen. A szombati ebéd illata már a ház minden apró zugát uralma alá vonta. Jól ismert zajok ütik meg apró füleit, bajsza enyhén megremeg az örömtől. A testvérpár trappol vissza a szomszédból, ahol a délelőttöt töltötték.

– Szia, Laci! Te mire vársz itt? – simítják végig a házi kedvcet, miközben kicsapják a bejárati ajtót.

– Fiúk! Csenedesebben! Tudjátok, hogy apa dolgozik – állítja meg őket a konyha felől anya hangja.

A két hangoskodó összekacsint.

– Mert a vaddisznók összezavarodnak, ugye? – suttojja Krisztián, kikerülve anyja hallótávolságából. Bertalan kuncog. Nem értik, miért kell a festéshez csend. Rajzórán ugyancsak nagy a zsidvaj, mégis ötösöket kapnak a munkáikra.

Tibort a két suhanc berohanása végképp kizökkenti, pedig a ház távolabbi szobáját rendezte be festőműhelynek. Igaz, már ezerszer megbánta.

– Kész az ebéd! Gyertek! – kiált anya.

E nélkül is érezni a szobában kavargó paprikás csirke illatát. Megadóan teszi le az ecsetet és a palettát. Hátrál egy lépést, majd összeszűkített szemmel vizsgálja a kidolgozásra váró festményt. – Igen, eddig rendben – bólint. A kész színvázlatot otthagyja, mint a matematikus a felállított egyenletet, amelynek csak a felállítása volt probléma, a kiszámítása már nem.

Felüdülést jelentett az interneten kapott megrendelés, amely egy svájci e-mail címről érkezett. A megbízó egy Herbert Jung nevű férfi, aki rátalált a „Festmények fotó után is” szlogennel megjelent hirdetésére. Jung úr mellékelte egy fotót, melyen egy háttal álló, s kacéran visszatekintő, nagy fehér napozó kalapot viselő nőalak látható. „Imádott feleségem” – írta magyarázatként, akit szeretne megörökíteni. Legalább is ezt értette meg a német nyelvű felkérésből. Tökélyre fejlesztette ugyan a helyi Vadász Társaság pavilonjába rendelt képeken a téli hóba süppedő vaddisznók, szarvasok, a bokorból sunyin leselkedő rókák ábrázolását, de ezek már nem jelentettek kihívást.

Elmélkedését Bertalan kopogtatása zavarja meg.

– Apa! Tudod, hogy nélküled nem kezdjük el!

– Megyek már! Sietek.

A fenséges ebéd ízét sem élvezi, minden sejtjében a fotó részletei dolgoznak.

A modell kecses, meztelen testére bő, fehér, áttetsző kendő tekeredik. Arcát a kalap nagy karimája félig fedi, csak szép ívű szája és igéző szemei vilannak. Kétséget kizáróan ügyesen kapta el a fotós a pillanatot. Mintha épp a kattintás előtt perdült volna egyet saját tengelye körül a hölgy, s a lepel sűrű redői még nem rendeződtek vissza. Sejtelmesen fedik el a test részleteit. Művészi, távol áll a frivolitástól.

A beszélgetésben sem vett részt, ami felesége és fiai között zajlik, de ők ezt már megszokták. Neje határozott rendszabályokhoz igazodva nevelte a fiúkat, és őt is.

A házasságkötésük előtt nem kifogásolta, hogy Tibor a kisváros egyik központhoz közeli épületben bérel egy termet, ahol festeget és tanítja a városvároska tehetséges, érdeklődő palántáit. Büszkén sétált végig a tanári szobában, ahol kolleganői egyre jobban irigyelték jóképű és sikeres férje miatt. Pályázatokot nyert, bel- és külföldi kiállításokon szerepeltek munkái.

A mézeshetek után nem sokkal a negédes anyós naponta talált intézendőt a műterem környékén. Szimatolt, figyelte kik jönnek-mennek a vejéhez. Addig duruzsolt egyetlen lánya fülébe – „Meglátod, nem lesz jó vége annak, ha fiatal lányokkal veszi körbe magát Tibor” –, hogy az ifjú ara takarékosági okokra hivatkozva rávette férjét, fessen inkább otthon. Van elég hely a szülőltől nászajándékba kapott házban. A tanítványok elmaradtak, a jól fizető megrendelések sokasodtak.

– Szedjek még? – fordult felé felesége. Tibor csak most vette észre, hogy az utolsó falatig megette a tányérjára szedett tetemes mennyiségű köretet.

– Jajj! Dehogy! Így is minden nadrágom összement – felelte félig tréfásan.

Hol van már a régi daliás alakja, a sűrű fekete haja! A színészcsillagokra nézhetek így a nők, ahogy rá a lánytanítványok. Főként, amikor a kreativitás fontosságáról, a színek és formák, az alkotói folyamat életteli sokszínűségéről tartott kiselőadást. Vallotta: „A festés varázslat. Ahhoz, hogy varázsoljunk, tárva kell lennünk a világra, a minket körülvevő emberekre.”

– Köszönöm az ebédet! Megyek vissza. Ma befejezem, és megírom, hogy jöhetnek érte! – s védekezőn emelte maga elé két tenyerét a felé közeledő süteményes tányér láttán.

Igen! Az élet sokszínűsége, amit szerelme jelentett számára. Kamaszként elválaszthatatlanok voltak, s ő úgy hitte azok is maradnak. A lány izgalmas, merész és nagyon okos volt. Sodorta magával, mint sebes patak a tétova kavicsot.

Feltépte az ablakot. Zavarta az ételszag, ami nem alkotóműhely, hanem nagyüzemi konyha érzetét keltette. Szippantott a beáramló őszi, kissé éles levegőből. A kipárolgó festékek illatát kereste és a lányét.

A jómódú szülők hallani sem akartak Tiborról. Előbb a fővárosban, majd külföldön taníttatták jobb sorsra szánt palántájukat.

De a tétova kavics nem akart megfenekleni. Fogadalmát, mely szerint megmutatja ezeknek a sznoboknak, hogy ő is lesz valaki – megtartotta. Szülei támogatták fiuk tanulási szándékát, de szeretetükön kívül mással nem tudtak segíteni. Hétvégeken és éjszakánként dolgozott. Semmitől nem riadt vissza. Hol zenekarok fellépésénél, hol színházi előadásoknál segédkezett, főként anyagmozgatóként, hol álmos hajnalokon a pékség kemencéiből frissen kikerült kenyereket rakodta az autókra. Nem számított, csak a cél: híres festő legyen.

A télre készülő természet fanyar illatai a palettára kinyomott festékével keverednek. A lugason hagyott fekete szőlő már megérett a mustra, erjedt gyümölcsszag kúszik be a szűnyoghálón. Az ecset úgy szalad a vásznon, mintha nem is a keze mozgatná, hanem valami belső erő, s ő csak engedelmes szolga.

Az embereket, akikkel találkozott, azonnal besorolta sajátos kategóriájába. Vannak, akik olajfestmény-benyomást tesznek, mások akvarell-emberek, megint mások karikatúrák, s léteznek finom ceruzarajzok.

A fényképen pózoló nő is ceruzarajz. Légies, könnyed.

Az esti híradó szignálja csendül fel a szomszédos nappaliban.

Befejezte a művet. Erőtlenül huppan a fotelba. Nem tudja, vajon fog-e tetszeni a megrendelőnek, de azt érzi, ez nem csak másolás. Többet adott ki magából. Nem fotó-hű, hanem élethű akart lenni. Belefestette a modell lényét, sőt az életét, kilesve annak mozdulatából, félig takart arcából. A kompozíció vibrál, a vászon minden pólusa mesél.

Egy hét múlva csengetés zavarta meg az ebéd utáni csendes pihenőt. Tibor már szundikált, ezért felesége nézett ki az ablakon.

– Úgy látom, megjöttek a festményért – ébresztgette férjét.

Tibor felpattant, egy ideig zavarodottan topogott. Nem tudta eldönteni, hogy azonnal vigye ki, vagy hívja be, mutassa meg, s majd ezt követően adja át a megrendelőnek.

Papucsába lépett, a második verzió mellett döntött.

A nagykapu előtt egy fehér Fordot pillant meg. Utasa már a kiskapuban toporog. Nocsak. Ez szemmel láthatóan nem Jung úr! A hölgy épp sálját

igazgatja. Komoly harcot vív a csípős őszi széllel, ami igen erőszakos és illetlen módon próbál az elegáns kabát alá jutni.

Tibor összeszedi kevéske német tudását. Az árat ugyan lelevelezték, de mennyivel jobb benyomást kelt, ha szép német kiejtéssel megerősíti.

Önkéntelenül végignéz magán. Elegánsnak a legnagyobb jóindulattal sem mondható. Nagy levegőt vesz, próbálja behúzni domborodó pocakját. A kinyúlt pulóver, ami itt-ott festékcseppet rejt, jótékonyan takarja. A papucs orra megakad, alig észrevehetően megbotlik.

– Miért nem húztam cipőt! – morog magában. – Hogy is mondják németül, hogy fáradjon be az alkotó műhelyembe? – Á, ez túl bonyolult. Mindegy. – Majd int a karjával.

Kikulcsolja, majd szélesre tárja a kiskaput, s már formálja is a szavakat, hogy betessékelje a vendéget, amikor tekintetük találkozik.

Bénultan néz a nő arcába. Ő az? A fotón... Megszédül. Az előkészített mondat helyett egy rémülettől és boldogságtól vibráló szó szakad fel szívéből:

– FLÓRA!

OLÁH ILDIKÓ:
AKT

TÓTH RÓBERT:

A LECSERÉLT KULCSCSOMÓ

Mindennapos rutinból súlyos pillanat,
Utoljára kattant a zár: nincs több fordulat.
Unottig ismételt mozdulattal csukom be múltam,
S a jól ismert ajtó reszketeg, mégis néma marad.
Nincs mögötte semmi, mi jelen vagy jövő,
Életemnek egy szelete: az elmúlt esztendő.
Kirostáltam rég minden leckét, s eszméket,
Hogy magamnak mit igen, s mit nem kérek.

A kulccsal babrálok – máris idegen kezemnek,
Céltalan zörögnek a ráaggatott jelképek:
Munka, lakás, párkapcsolat, a garázs...
Még nincs se öröm, se bánat, csak elhatározás:
Hogy végleg elhagyom a régi kulcsokat...
Hadd jöjjenek újak!
Ujjakra karikák nem, de karikámra újak.
Lecserélem hát a kulcscsomómat!
Nem számít se nevük vagy rajtuk a jelzet.
Schlüssel, key, chiave vagy simán csak 'Elzett'
Én leszek az a kulcscsomó, és én voltam ez is.
Idővel rám fűződik majd ez is, az is.
Hisz a gyűrű vagyok, egy kör, egy 'enső'
Körbe ér az élet, majd elhangzik a végszó:

*„Nem kár semmiért mi volt, s többé már nincs,
Minden csak múlandó, a pillanat a valódi kincs.”*

(Budapest, 2015. november 26.)

PÁVA SZILÁRD VERSEI

(Imreh Sándor grafikáihoz):

SORSVÁLASZTÓ

készen a hazugságra s feledni ha bevilágítanék
eleve nyomorult a fényre szült valóság letakarom
talán javulna még
a kicsavart szituációkra gén görcse bonyolít
ezért nekünk a jelmez
ha leveszem nyomodra lelni bennem
te szigorú parancsra hívva kellesz
legalább igazítsd magadra kedves hidegen hagyott
azért se lássam ha hiteles ha rendezett az álcád is
ugyanazt kerüld találni másban
vagy idegen tükörbe költözött árny ki szomorú
ne vess ez arcra párát ha lemosom tudom hogy
ez mosoly volt de kihagyom maradni torzul inkább

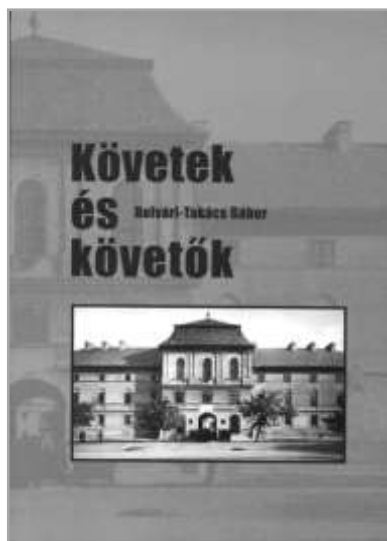
IMREH
SÁNDOR:
GYÖKÉR

IMREH SÁNDOR
GRAFIKÁJA

INSTAFORM

hibátlanul ha mondjuk s akár ahogy mi is rég
sosem botolva járjuk s fütyülve táncra
ketté nehogy szakadj ehhez majd hazudni kell a tempó
de el ha rontva buknánk mi mind velünk te akkor ne járj
ne jöjj a táncba s ki vagy te hulljon álcád
amit viselve meglógsz mi majd utánad és hátra
tedd kezed vonulj most elől figyeljük egymást
borulni fogsz segítünk tökéletesre meglásd
mögéd ha nézel innen sosem kerülsz a földre
s fütyülj akár mi is hopp na végre föl-le föl-le

BOLVÁRI-TAKÁCS GÁBOR:
 KÖVETEK ÉS KÖVETŐK
*Közelítések Sárospatak
 szellemi hatástörténetéhez*
*Zempléni Múzsá,
 Sárospatak, 2015, 180 old.*

A „Bodrog-parti Athén” név talán még nagyobb tartást ad egy városnak, mint a „kálvinista Róma” történelmi titulusa. S még erősebbek a szövegek és kötelékek, mikor nem egy Debrecen nagyságú városról van szó, hanem egy sokkal kisebb közösségről. Sárospatak városa érdemelte ki a „Bodrog-parti Athén”

elnevezést; a „pataki szellem” elsősorban a pataki református kollégiumban formálódott, és a fél évszázados neveléstörténeti hagyományban öltött testet. A művészeti és tudományos közéletben mára maradandó rangot szerzett művelődéstörténész, Bolvári-Takács Gábor családjának tagjai jórészt Sárospatakon születtek, illetve ott nőttek föl, s mint a bevezetőben elárulja a szerző: a közeli rokonságból is legalább húszan jártak a pataki gimnáziumba és/vagy a tanítóképzőbe, illetve a teológiára. Ő maga sem ment el Patakról Pestre, csak Pesten (is) él, mert Patakra soha nem vissza-, hanem mindig hazamegy.

A „pataki szellem” ideológiai és szociológiai összetevőinek Sárospatakon túlmutat a jelentősége. Ezzel kapcsolatban így fogalmaz Bolvári-Takács Gábor: „Nyilvánvaló, hogy az egykori pataki diákok által továbbvitt, illetve közvetített tudás és szellemiség élethelyzeteket alakított, befolyásolta a környezetet, a társadalom más tagjait. A tanulmányaikat, illetve oktató munkájukat komolyan vevő pataki diák- és/vagy tanáremlékekkel felvértezett személyek ugyanis pályájuk során akaratlanul is pozitívan befolyásoltak olyanokat, akik eredendően nem kötődtek Sárospatakhoz. Ők az *elsődleges* közvetítők. Emellett figyelmet kell szentelnünk az ilyen jellemzőkkel nem rendelkező, hanem a városhoz más módon – elsődleges közvetítők hatására vagy konkrét fizikai kontaktus révén – kapcsolódó személyiségeknek is. Ők azok, akik a pataki neveléstörténeti hagyományt *másodlagos* módon közvetítik: életük egy-egy meghatározó szakaszának, eseményének tapasztalatai és interakciói révén.”

Bolvári-Takács a közvetlen élményekkel rendelkezőket nevezi *követeknek*, az általuk szellemi értelemben befolyásolt más személyiségeket pedig *követőknek*, akik azt a hatást a tudatos értelmiségi magatartásukkal is bizonyították.

A *Követek és követők* olyan írásokat ad közre, melyek kiemelik a példaadást és az identitás megerősítését szolgálják. Az első fejezet (*Metszéspontok*) cikkei a pataki iskola társadalmi hatásmechanizmusának gyökereit és intézményi hátterét illusztrálják. Itt olvasunk a Sárospataki Református Kollégium és a Magyar Tudományos Akadémia szellemi kapcsolatairól, a Vay-család társadalmi és politikai közéletben betöltött szerepéről, a pataki neveléstörténeti hagyományról Mátrai László filozófiatörténész munkásságában, illetve a Sárospatakon kívüli „pataki szellemről”. A *Sorsok és utak* című fejezet arcképvázlatokat gyűjt egybe az elmúlt két évszázadból. Valamennyien követek, de hogy miért éppen róluk írt a szerző, azt a pataki kötődés mellett Bolvári-Takács Gábor személyes és tudományos szakmai érdeklődése is befolyásolta. Remek portrévázlatokat kapunk Jászay Pálról és Kazinczy Lajosról, Ballagi Gézáról és Harsányi Istvánról, Maller Sándorról és Cserés Miklósról, Király Istvánról, Makkai Lászlóról és Béres Ferencről, Szabó Gáborról; hosszabban, a szellemi-lelki mozgatórugók után is kutatva ír Képes Gézáról vagy Bolvári Zoltánról (ő a szerző nagyapja) és Takács Béláról – ő a példaadó édesapa. Végül az *Élethelyzetek* forrásközlései – elsősorban a *követek*, illetve néhány *követő* révén – „egy-egy markáns történelmi/mikrotörténelmi situációt ábrázolnak a múlt századból, legalább hat politikai rendszert (Tanácsköztársaság, Horthy-korszak, Rákosi-korszak, Kádár-korszak, 1989-es rendszerváltás, harmadik köztársaság) reprezentálva. A bennük rejlő legfőbb tanulság talán az, hogy a pataki nevelés hagyományait és a település kiemelkedő iskolavárosi jelentőségét minden politikai rendszer elismerte, és igyekezett kihasználni” – olvassuk a szerző bevezető kommentárját. Mindezzel nem axiómák megfogalmazására, sokkal inkább olyan „közelítésekre” vállalkozott Bolvári-Takács Gábor, melyek a téma kutatóit közös gondolkodásra, új irányok keresésére ösztönzik.

SZÜCS GÁBOR FESTMÉNYE
A FRESHART8 PÁLYÁZATI KIÁLLÍTÁSRÓL
(A SOMORJAI ALKOTÓ A FŐDÍJAT ÉRDEMELTE KI)

MŰVÉSZET ÉS BARÁTAI – 2015/szeptember–október

Születésének centenáriumán avatták föl Szij Rezső emlékművét Lakiteleken. A protestáns lelkész, művészeti író és könyvkiadó (1915–2006) életművének méltatását Szalay Károlytól olvassuk a Művészetbarátok Egyesületének folyóiratában. Madarász Imre Czeizel Endre emlékére idézte föl, S. Nagy János pedig a szentendrei grafikus, Szánthó Imre életművét tette mérlegre, sürgetve a születésének 90. évfordulója alkalmára rendezett kiállítás szervezését. Zsíros Andrea Madarász Imre összehasonlító italianisztikai tanulmánykötetéről írt recenziót.

MADARÁSZ IMRE: KLASSZIKUS KAPCSOLATOK Összehasonlító italianisztika

Hungarovox Kiadó, Bp. 2015., 272 old.

Mi köti össze Berzsenyi Dánielt az olasz lírával? Miként él VIII. Bonifác alakja az olasz irodalomban? S vajon milyen kapcsolatban állnak az olasz költők a svéd kritikusokkal? És mi köze van az olasz felvilágosodásnak a „szerelem-rabszolgasághoz”? – Ezekre (de még annyi más kérdésre is) választ adnak Madarász Imre kötetbe rendezett újabb tanulmányai, melyek a Hungarovox Kiadó gondozásában a múlt évben láttak napvilágot. Összesen 12 írásról van szó.

Madarász Imre (akinek felsorolhatatlanul sok érdemét kellene megemlíteni az olasz és magyar, illetve európai irodalom kapcsolódási pontjait szemlélve) a másfélezer publikáció és az általa szerkesztett-gondozott majd' másfélszáz kötet vagy a szerzőként jegyzett több mint harminc könyv után is elő tud állni új tudós eredményekkel. Ez elsősorban irodalmi vitalitásának, irodalom- és művelődéstörténeti lelkesedésének, értéknomozói hajlamának köszönhető, s annak a szemléletmódnak, miszerint nincs kis vagy nagy téma és élet vagy mű, hiszen minden mindennel összefügg, a tudós dolga pedig nem más, mint ezeknek az összefüggéseknek a feltárása. Így ugyanis nemcsak a művészetek, hanem az élet működésére is fényt deríthet az ember. Amúgy önkéntelenül is hajlamosak vagyunk összehasonlítani a dolgokat, a tudatos egymás mellé állítás pedig segít rendszerben (szervesen) látni a lelkünket és szellemünket mozgató művészeti erővonalakat. Madarász érdeklődésének nonkomform voltát emeli ki, hogy asszociatív (tehát igen kreatív) módon helyez egymás mellé (olasz) irodalmi jelenségeket és (európai) művelődési paradigmákat, ekképp pedig nemcsak a hasonlóságokra és a párhuzamokra világít rá, de az ellentétek és a kereszteződések okait és karakterét is föl tudja térképezni. S vallja mindvégig: nemcsak a poszt-, hanem a késő-modern gondolkodás sem mondhat le a klasszicitásról, amely mellett a kiállítás ma „egyszerre kultúrharc és szabadságharc”. Olvassuk ennek szellemében ezeket a tanulmányokat!

LUPÉ – 2015/DECEMBER

A vizuális kommunikáció magazinja

Digitális könyvnyomtatás, új helyesírási szabályzat, betűtervezés és az El Kazovszkij-életműkiállítás: e témák mellett az exlibrisnek adott főszerepet a *Lupé* magazin múlt évi utolsó száma. Horváth Hermina mutatta be az exlibris történetét, műfajait, tematikáit az olvasóknak, s a lap egy válogatást közölt Horváth Hermina exlibriseiből. A művésznek eddig több mint 400 könyvjegye készült el, többségében hidegtű technikával, de vannak fa- és linómetszetei, litográfiái is.

HORVÁTH HERMINA GRAFIKUSMŰVÉSZ EXLIBRISAI A LUPÉ MAGAZIN 2015. DECEMBERI SZÁMÁBAN

D. KOVÁCS ÉVA: KÉSEI NYÁR

*Versek és rajzok**(Mohács, 2015. A Hegyibeszédeselek
Baráti Társasága füzetek 20.; 36 old.)*

A debreceni festőművész (a Hortobágyi Nemzetközi Alkotótábor tagja) és költő, D. Kovács Éva (1933–2002) verseiből és grafikáiból válogatott Imolay dr. Lenkey István a tulajdonában lévő verskéziratok és rajzok fölhasználásával. Az előszóban Kolbach Ferenc írja, hogy a *Kései nyár* című kis kötet versei azt is bizonyítják: igenis, lehet még bármi újat írni és mondani a szerelemről.

D. KOVÁCS ÉVA verseiből

BÚCSÚ

FOHÁSZ

A ki nem mondott,
a mindig vágyott,
a vakító fogú szerelmet,
ne vedd el tőlem, kegyetlen ég!
Páros magányra,
a mindig árva,
jégverte füvek ösztönével,
fuldoklón is reményt osztanék.
Bezárult körök,
csengős örömök
kertjébe többé nem léphettek,
amíg az arcom halott fehér.
Rügyeket bontó,
mindent kimondó,
tisztá áradással jöttem el,
menedékemért, szerelemért.

Ellobbant ez a nyár is,
sárga levélbe botlik a szél,
fájától válik már a gyümölcs,
tejköd szivárog a kertek alatt.
Kihűlt az éden íze a számban,
arcod, a régi nyárba hevült,
messze nyugatnak úszik az égen,
s alkonyat fodrán a semmibe hull.
Kifosztva állok az ősz peremén,
lombja felettem, a sárga, a rőt,
rezzen a szélben s titkokat suttog,
híreket hozna újra felőled,
s nincs ki fogadja, nincs ki megértse,
tompá a szívem, súlyos a zár,
állok és nézem téli keményen,
mint lobban el a kései nyár.

(1990)

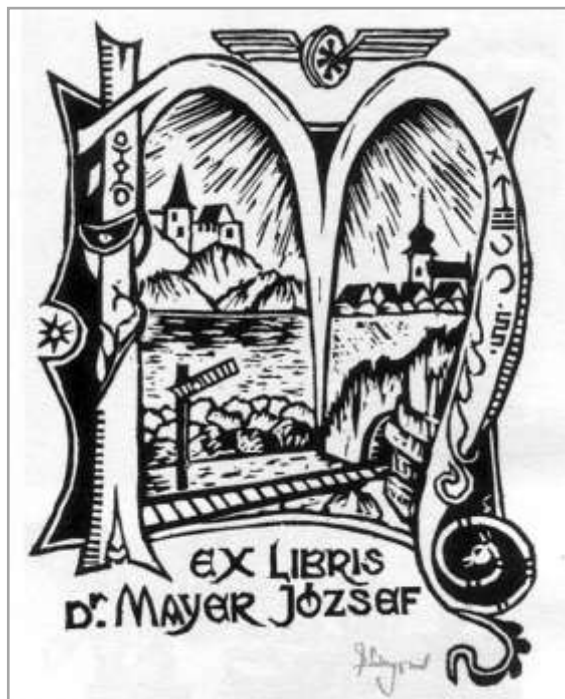
DR. MAYER JÓZSEF EMLÉKEZETE

SZERKESZTETTE: DR. MAYER ÁKOS

ÉS IMOLAY DR. LENKEY ISTVÁN

(Budapest – Mohács, 2015.; 44 old.)

Dr. Mayer József (1937. IV. 4., Sárospatak – 2014. XI. 18, Budapest) forgalmistaként kezdett dolgozni, s a MÁV Vezérigazgatóságának osztályvezetőjeként ment nyugdíjba – több közlekedéstudományi szakkönyv és cikk szerzője, művészetpártoló, gyűjtő volt (a film-, ipar- és képzőművészet alakjaival kiterjedt levelezést folytatott, s az 1980-as évektől a kisgrafika-gyűjtésnek kötelezte el magát).

Az év végén megjelent kis könyvben olvassunk válogatást a *Kisgrafika* folyóiratban megjelent cikkeiből (Petry Béla, Zórád Ernő, Márton Lajos emlékezetéről, a Katona-gyűjteményről s karácsonyi lapokról). Külön fejezet válogat a róla szóló írásokból, és jegyzéket kapunk a Kisgrafikában publikált, nevére készült exlibrisekről, alkalmi grafikákról is (1996 és 2014 között 18 művész összesen több mint 30 lapjáról van szó). A kiadvány most 16 exlibrist közöl újra.

A KIADVÁNYBAN
A MŰREPRODUKCIÓK
MELLETT DOKUMENTUM-
KÉPEK IS SZEREPELNEK.

A BORÍTÓN ÜRMÖS PÉTER
GRAFIKÁJA LÁTHATÓ;
AZ ELŐZŐ LAPON, LENT:
SÓLYOM SÁNDOR
DR. MAYER JÓZSEFNEK
CÍMZETT LINÓMETSZETE;

JOBBRA FENT:
GERARD GAUDAEN
FAMETSZETE;
KÖZÉPEN: CSIBY MIHÁLY
LINÓLEIMMETSZETE;
JOBBRA LENT:
VECSEKKA ZSOLT
FAMETSZETE

KISGRAFIKA – 2015/4

A 80 éves Nagy László Lázár munkásságát mutatja be a Kisgrafika Barátok Köre folyóiratának legutóbbi számában Vasné Tóth Kornélia szakíró. A ceglédi művész több mint 700 kisgrafikai lapot készített, s nemzetközileg is kiemelkedő jelentőségű Don Quijote-sorozata. Cervantes alakja nála nem statikus, olyan inkább, ahogy a könyvből él. „Kalandot keres, harcol, vagy éppen pihen, és rendületlenül megy kora, gyengesége ellenére is – vallotta. – [...] Don Quijote szent áhitattal és igaz hittel tekint ránk, vagy

éppen szomorúan, bánatos rácsos székében viszik hazafelé [...] a Sorsjátékban főhősünk egy sakktábla fölött a történet szereplőivel és önnön figurájával készül lépni, irányítani közös sorsunkat.”

NAGY LÁSZLÓ LÁZÁR FAMETSZETEI (BALRA: OP 508, 1987; JOBBRA: OP. 354, 1980)

SZILÁGYI IMRE EXLIBRIS-TÁRLATA
DEBRECENBEN

Mintegy húsz tablón közel 200 könyvjegyet állított ki Szilágyi Imre grafikusművész abból a több mint 1200 opuszból (ex librisből és alkalmi grafikából, üdvözlőlappból), mely a kortárs hazai és európai kisgrafika kiemelkedő alakjává teszi a Debrecenben élő, a Magyar Érdemrend Lovagkeresztrel kitüntetett alkotót, akit a Magyar Művészeti Akadémia a múlt évben levelező tagjai közé választott. A tárlatot a gömöri-debreceni-mohácsi Imolay dr. Lenkey István nyitotta meg.

Fotó: Varga József

Lenkey István – aki maga is gyűjtő és országosan elismert szakértő – szólt annak az útnak a fontos állomásairól is, amely az előbb láncokkal és tulajdonosjelölő metszetekkel féltett könyvektől elvezetett az exlibris könyvtől való elválásáig. Gyűjtői mozgalom épült a tenyérnyi lapok köré, s nemcsak a könyvet jelöli mára, hanem az embert (sőt, az emberi kapcsolatokat is).

FENT: SZILÁGYI IMRE A TABLÓK KÖZÖTT A KIÁLLÍTÁS MEGNYITÓJÁN; LENT: LÁSZLÓ JÁNOS GRAFIKUSMŰVÉSSZEL BESZÉLGET VÁRKONYI KÁROLY ZSOLT FOTORÁFUS; A TÚLOLDALON, JOBBRA FÖNT: A DEBRECENI KISGRAFIKA DOYENJÉRE, VÁRKONYI KÁROLYRA EMLÉKEZŐ LINÓMETSZET; MELLETTE BALRA: A 2006-BAN TÍZ ÉVES DERECSKEI GRAFIKAI MŰVÉSZTELEPET KÖSZÖNTŐ METSZET; BALRA LENT: ALKALMAI KÖSZÖNTŐKÉNT HASZNÁLHATÓ AUTONÓM RÉZKARC; JOBBRA LENT: EX LIBRIS KÓCZIÁN ROZÁLIA

Fotó: Varga József

Szilágyi Imre ezen a könyvtár-galériai kamaratárlaton is képes volt arra, hogy reprezentálja könyvjegyeinek és alkalmi grafikai lapjainak műfaji és tematikai sokrétűségét. A válogatásban ugyanúgy szerepeltek a „hivatásvédjegyek” (a legkülönbözőbb szakmákat, foglalkozásokat és érdeklődési köröket mutatva be), mint a jubileumi és rendezvényköszöntők vagy az *in memoriam* lapok.

A FOTÓKAT ÉS A REPRODUKCIÓKAT
VARGA JÓZSEF KÉSZÍTETTE

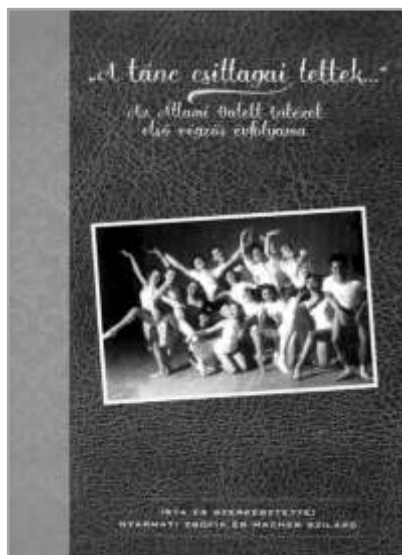

ZEMPLÉNI MÚZSA – 2015/ŐSZ

A TARTALOMBÓL:

Koncz Gábor: A pataki kollégium visszavételének (1989–1990) történelmi körülményei;
 Striker Sándor: Kulturális meghatározottság és gömb-gondolkodás;
 T. Kiss Tamás: Durkó Mátyás életútja;
 Tamba Renátó: Kislány kakassal;
 Ungvári Judit: A debreceni kőszínház 150 éve;
 Bolvári-Takács Gábor a nyelvtudós és teológus Ballagi Mórról;
 Az „önmagával azonos” művész – emlékező portré Holló Lászlóról

A *Zempléni Múza* múlt esztendei őszi számának műmellékletében Holló László színes festményreprodukciói láthatók, a folyóiratot a Kossuth-díjas művész grafikai illusztrálják (a címlapon: *Tócsókerti táj*)

„A TÁNC CSILLAGAI LETTEK...”

Az Állami Balett Intézet első végzős évfolyama

ÍRTA ÉS SZERKESZTETTE:

GYARMATI ZSÓFIA ÉS MACHER SZILÁRD
 (Magyar Táncművészeti Főiskola,
 Budapest, 2015., 132 old.)

A Magyar Táncművészeti Főiskola jogelődje, az Állami Balett Intézet 1950-ben alakult meg (az első állami fenntartású, hivatásos táncosokat képző művészeti iskolaként). A könyv az 1954-ben diplomát kapott első évfolyam balett-művészeinek portréit, életútját rajzolja meg.

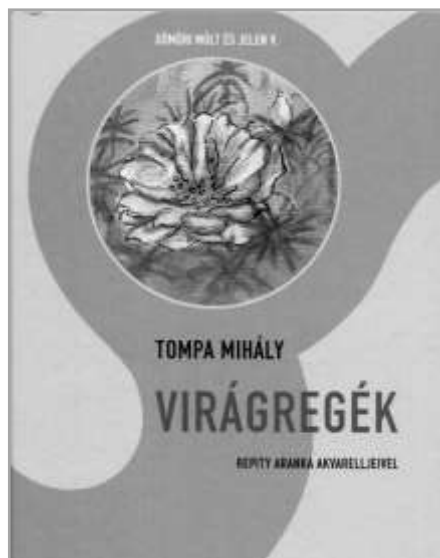
Az 1954-es vizsgakoncerten az ő teljesítményük alapján lehetett először mérni és látni a megtett erőfeszítések eredményét. A 12 fiatalból később szolisták és nemzetközi csillagok, balettmesterek lettek – a mesterek és példaképek előtt a kötetet író és szerkesztő két balett-művész, Gyarmati Zsófia és Macher Szilárd *Róna Viktor, Orosz Adél, Szumrák Vera, Menyhért Jacqueline* vagy az angliai iskolákban jól csengő *Margot Miklósy* nevét emeli ki. S a könyv tisztelgés az idő múlásával szemben a „pillanat művészete” előtt – mert ha az előadás után a csoda el is illan, az emlékezetben ott marad a tánccal teremtés lenyomta.

TÁNCMŰVÉSZET – 2015/TÉL

A Pilinszky- és Baka István-féle paradoxonhoz fordult témájával a GGTánc Eger új bemutatóján – adja hírül a hazai táncágazatok művészeti és szakmai folyóiratának téli száma. A novemberi bemutató az *Egyenes labirintus* címet kapta. „Megpróbáltunk elrugaszkodni attól, hogy valami bolyong az útvesztőben, inkább az ott keletkezett érzéseket jelenítjük meg. Amikor az ember nem akar, vagy nem talál ki szorult helyzetéből – nyilatkozta Mészáros Máté. – A darab szimbolikája a döntés, hogy bele akarunk-e menni bonyolult helyzetekbe vagy sem.” (A második részben Horváth

Nóra *En, te, ők vagy csak mi* című koreográfiáját láthatta közönség.) Olvasunk még az Operaház új *Diótörőjéről*; izgalmas kérdést vet föl a „*Színpadon táncolni, de meddig?*” címmel Silvia Gribaudi olasz koreográfussal és performerrel készített interjú. Mennyi időseknek érezzük magunkat legbelül, és ehhez képest hány éves valójában a testünk; a táncos-sztereotípiák érvényesek-e, vagy nem kell törődni semmivel, hiszen a tánc belülről jön? „Mindenki táncolhat”... – s tehetjük hozzá: mert a tánc élet és halál, elmúlás és a születés egyben. Mintegy ehhez kapcsolódik a Győri Balett *Egyensúly* című produkciója, melyről szintén olvashatunk egy rövid kritikát a lapban.

TOMPA MIHÁLY: VIRÁGREGÉK REPITY ARANKA AKVARELLJEIVEL

SZERKESZTETTE:

IMOLAY LENKEY ISTVÁN

Gömöri Múlt és Jelen V.

*Tompa Mihály Gömöri Kulturális
Egyesület Gömörszőlős–Putnok,
2015.; 120 old.*

A Gömöri Múlt és Jelen sorozat Tompa Mihályról szóló írások és Tompa-versek gyűjteményével indult 2009-ben. Abban olvashatunk a lelkész-költő pályájáról, aktualitásáról, Tompa vallásos költészetéről, valamint monda-

feldolgozásairól, a Tompa-költemények néprajzi vonatkozásairól vagy a költő szájhagyományban őrzött képéről. Külön írás foglalkozott Tompa virágaival, a leghíresebb Tompa-versekre, a *Virágregék*re utalva. A több más elismerése mellett Pro Gömör-díjas Imolay Lenkey István által szerkesztett ötödik kötet a sorozatban a *Virágregéket* adja közre, Repity Aranka a sorozathoz készített akvarelljeinek színes reprodukcióival, összesen mintegy negyven lappal. (Az Imolay/Lenkey által egyben tartott mohácsi Hegyibeszédesei Baráti Társasága korábban két Tompa-füzetet is megjelentetett: 2007-ben Szigeti Szabó János illusztrációival látott napvilágot *Az én Tompa Mihályom* című kiadvány, és 2012-ben Szabó László János rajzaival jelent meg Tompa tizenöt költeménye.

Noha a Tompa-versek közül az iskolában *A gólyához* és *A madár fiaihoz* című allegorikus költeményekkel ismerkedhetünk meg, önálló irodalom- és művelődéstörténeti értéket képvisel az *Olajág* című imádságos könyv mellett a – különösen a nőolvasók körében nagy népszerűséget elért és Arany János által ugyancsak nagyra becsült – *Virágregék*. (Ezek a művek önállóan csaknem egy évszázada jelentek meg utoljára, miközben a *Virágregék* 1854–1900 közt majdnem tíz alkalommal adták ki; az első kiadásban 30 rege olvasható, a sorozat később egészült ki 35-re. A ciklus megszületésében bizonyára az is közrejátszott, hogy a Gömörben szolgáló – hanvai és keleméri – református lelkész fiatal felségével valóságos virágos paradicsomot varázsolt a lelkészlak

kertjében.) A verssorok között Tompa több mint 100 virágot említ meg, és az akvarelleken is szerepel ezeknek a fele. A Tompa-versek itt sem szakadnak el a romantikus ízlésvilágtól s az allegorikus megjelenítéstől: a virágok emberi tulajdonságok hordozói. „Virágregéiben megszemélyesítette őket, felruházta emberi érzelmekkel, gyöngéd indulatokkal, majd erős szenvedélyekkel, elleste álmaikat, suttogó beszédeiket, s mintegy társaságot alkotott belőlük maga körül” – olvassuk az érzékeny jellemzést a Tompa-portréban. Megjelenik (a karakterrajz és bírálat részeként) a humor és a satíra, ezért talán jogos lehet az a korabeli kritikai észrevétel (Gyulai Pál tollából), hogy a virágok gyakran pusztán kellékek. Természetesen így több olyan tulajdonságot kapnak, mely eredetileg nem sajátjuk, a pontos jellemábrázoláshoz (az ábrándok és vágyak kifejezéséhez) azonban elengedhetetlen.

Hasonló érzékenységet, allegorikus hajlamot várnánk el az illusztrációtól is, ezt viszont csak ritkán kapjuk meg. Inkább tanulmányrajzokkal van dolgunk; noha az akvarellek a pontos megfigyelésről és hiteles ábrázolási készségről tanúskodnak, s nem vitatjuk el a nemes szándékot, de a vizuális képzetársítások, metafora- és szimbólumalkotások jellemzően stúdiumok (ami kontrasztot képez az egyébként nagyon igényesen kivitelezett albummal). A címerszerű Tompa-portrét például nem szerencsés a véletlenszerűn egymás mellé válogatott virágokkal megszórt mezőbe helyezni... Kerestünk azonban sikeres megoldásokat is, értékelve azt a törekvést, hogy osztott lapon ábrázolja az alkotó a virágot (mint részt), illetve a háttérben a tájat (mint egészet). Ezek a próbák is ott sikeresebbek, ahol előtér és háttér egymáshoz szervesül (*Délike*), természetes mozgást hoz létre a fent és lent dialektikája (*Vízi liliom*), önállóan is jelképes erejű a kompozíció (*Tubarózsza s kék jácint; Királyvirág*), vagy a színekdoché viszony (repkény és templom) szándékosan vállalja demonstráló szerepét (*Repkény*). Örülünk azonban, hogy az akvarelleknek köszönhetően ismét olvashatók a *Virágregék*.

KIRÁLYVIRÁG – REPTY ARANKA ILLUSZTRÁCIÓJA

SZIKORA ZSÓ versei:

LEFEGYVERKEZVE...

az összes fegyverem eltemettem
én nem küzdök már semmiért
és nem harcolok senki ellen
túl sok vér folyt így is hiába
aminek vérszegénység lett az ára
de a maradék még kell nekem
maradnék hisz rám talált hitem
vagy én találtam meg nem is tudom
itt rejtezett a legbelső falakon
túl ha onnan nézem s nem innen
bár a nézőpont olyannyira mindegy
(szemmel sem verek ezután)

LÉTEZÉSEIM

Néha olyan vagyok, mint a nyolcvankét éves
Julika néni. Akarok élni, mégsem jó
már semmi, pedig lehetnék boldog azzal,
ami van, ha nem gyűjteném hegyre-halomra
hiányaimat, nem kívánnék többet vagy mást,
s nem keresnék mindig kifogást, csak békét.

Máskor néhány évvel még öregebb vagyok,
és talán meg is hálnék ha lenne mód, de
kérni nem akarok, nem tanultam. A múltam
sovány vigasz a mára; emlékből légvárat
építhetnék, bár meglehet azt sem, hiszen épp,
hogy lélegzem és nincs erőm a falazásra.

Néha egyszerűen csak vagyok. Konok magam,
magamban duzzogok, hisz jó ez így, nem kell
a véglet; nevetek rajtam, s örülök, hogy élek.

ZAJÁ CZ EDINA versei:

CSÖNDMADÁR

Én mindennap előtted térdepelek,
s ha néha angyalok lóbálják béna lábaidat,
kristályhangod végtelenjén felnevetek,
mint jó anya, biztatnálak:
– Indulj csak, indulj az útra, fiam!
Magamhoz szorítom világod súlytalan álmait,
és nézem, ahogy öröklétű forrás fakad
apró kezed vékony ágaiban.
S míg bennem egymás hegyén-hátán fuldokolnak a szavak,
tekinteted túlvilág-fényében fürdetsz,
és vállamra ülteted báránylelkű csöndmadarad.

CSAK TE TUDOD

Csillámló téli ezüstfa vagy,
megannyi fölém hajló
oltalmazó ág,
riadt álmaim szegélyén
arcomat horzsolják.
S csak te tudod,
milyen régóta érdemelném,
hogy hajamba tűzd haragod
minden egyes lángvirágát.

FÉNYTÖRÉS

Ujjaimban egyre gyámoltalanabb a szorítás.
Hát perzselő akarással ölelj még erősebben,
hogy közénk ne férközzön a hasító harangzúgás,
míg tekintetemben észreveszem tükörképemet...

VITÉZ KATA BORBÁLA* versei:

TITOK

Keresztbe vetem magam,
és árnyékom elsuhan a fény mellett.
A hold,
a csillagok...
Néha elgondolkozok,
mennyre örülhet az,
aki az égre ruházta őket.
Az a sok fényes pötty az égen,
csak úgy pislognak az éjben.
Együtt nézzük meg őket,
a szeretet csillaga tisztel minket.
Most már tudom, ki az a nagy és erős,
aki mindenre képes.
Mert rád nézett,
és igaznak lát.
Te felállsz,
a küszöbre lépsz,
majd kimész,
és már nemcsak az ablakból bámulod
a sok fényes csillagot.
Könnyed csordul,
visszanézel és újra az égre.
Kérsz tőlem egy titkot,
melyet én sem tudok,
mert te vagy az ember,
aki gyászt nem lel,
de könnye hullik,
égre hajlik, visszanéz:
Titok.

(*Vitéz Kata Borbála 10 éves, 3. osztályos tanuló)

ÁRNYÉKOK

Árnyékok: de félek!
Félek, hogy elértek engem.
Árnyékok, ti, sötétek,
a világ így nem élet
tőletek!
Hagyjalak nőni titeket?!
Vagy dühös legyek?
Menjetek világgá!
Itt már úgysem kelletek.

*

Szürke a szeretet,
és szürke a béke.
Szürke a vidámság,
és szürke az élet.
Mert meg kellett volna tudni,
mi a sötétség,
és akkor most látnánk
az ezüstlő napkeltét.

*

Árnyékok! Nem félek.
El kell, hogy érjete engem,
mert én állok itt, a fényben.
Árnyékok, ti, sötétek,
nekimentek az égnek.
Az időtök leperreg,
de a világ így teljes
veletek.

PISKÓTY TERÉZ:

ÖT HAIKU

1.

Eső csepereg,
pocsolyában gyűrűzik.
Végtelen a tél?

2.

Csak árnyék maradt,
melyet a tél kifakít.
Elfogy az élet.

3.

Az idő megállt.
Légüres térben lebegsz,
s kúvik száll tovább.

4.

Fájdalom feszít.
Nap nap után telik el.
Madár csicsereg.

5.

Kegyetlen élet.
Letéptem a sebtapaszt –
a heg megmaradt.

PISKÓTY TERÉZ tárcái:

A LÁTOGATÓ

Ma betérek kedvenc galériámba. Már rég jártam erre, megnézem, mi változott. Minden szint tartogat meglepetéseket. Csak be kell jutnom.

Végigmegyek a tereken. Nagy változás nincs. A monokróm nekem túl egyhangú és itt a teremőrök is rossz szemmel néznek rám. Feltűnő vagyok. Látanak. Látás! Erről tudnék mesélni...

A formákat felvonultató modern művészetet jobban kedvelem. A festészetnek ezt az ágát szemlélve olykor elgondolkozom egy-egy képen. Vajon miért akarta így ábrázolni a világot az alkotó? Azt képtelen vagyok elhinni, hogy ilyennek látta. Azt mondják, így az érzéseik is láthatóvá válnak a képeken, nemcsak egy táj. Sokféleképpen lehet látni a világot, tapasztalatból tudom, de ezt a szöveget én nem ismerem, pedig minden irányból nézem. Most éppen fejjel lefelé. Az én szemem sokkal több dolgot lát, mégis sokszor érthetetlenek számomra ezek a művek.

Akadtt már olyan festő, aki egy kis metszetet sikeresen vitt vászonra az én látásmódomból, de az összképet csak én láthatom.

Most következnek a portrék. Itt mozgok a legotthonosabban, hiszen ezek az alkotások többségükben realista festmények. Ezek a kedvenceim. Ha itt időzök, egyik-másik festményen elmélkedve, akkor észre sem vesznek.

Vagy mégis? – Valaki rám tekint, de lehet, hogy csak azt hiszi, lát. Közedik. Inkább nem mozdulok. Elismerően biccent, talán a festő valóságképi ecsetkezelését jutalmazza ezzel, és továbbhalad.

A portrék között szeretek a legjobban körögni. Sokan azt hiszik, hogy értik egy galéria működését, mivel az nagyon egyszerű: a látogató bejön, megnézi a műtárgyakat, majd távozik. A látogató néz, és ennyi.

Szerintem ennél többről van szó. A nézőpont számtalan lehet, különösen a portrék között. A látogató néz egy festett portrét, míg őt egy teremőr figyeli, akit pedig a főnöke tart szemmel. A biztonsági kamerákról nem is beszélve, amit a vagyonőr néz. A takarítónőnek is mindig nyitva kell tartania a szemét. Mindenki figyel mindenkit. Én látom.

Ráadásul ott vannak a portrék. Mind figyel, farkasszemet nézve a látogatókkal. Egy képnek lelke van, ami legalább annyira érzékeny, mint a művészé.

Az önarcképek külön esetek. Egy portré készítésekor a festő nézi a modellt, míg a modell nézi a festőt. Az önarckép készítésekor viszont a művész önmagát nézi, és ezek az alkotások a mai világot figyelik. Kizárt, hogy nincs véleményük. Szinte látom arcerezdüléseiket.

Azt hiszem, elég a filozofálgatásból. Túl sokáig időztem itt! Észrevettek. Még lábaimmal hátranyúlok, hogy megtisztogassam szárnyaimat, majd halk zümmögéssel sietve távozom, mielőtt elővonnék azt a gyilkoló eszközt, melyet csak légycsapónak neveznek.

PLÁZACICA A MÚZEUMBAN

- Jó napot kívánok! Most járok erre először. Körülnézhetek?
- Jó napot kívánok! Természetesen körülnézhet, ha vesz belépőt. Itt olvashatóak az árak.
- Milyen elit hely ez, hogy itt már a belépésért is fizetni kell?! Parancsoljon.
- A ruhatár itt lesz balra, ott leveheti a kabátját.
- Köszönöm, de itt nincs öltözőfülke. Különös hely ez...
- Erre indulhat, mert így tudja teljesen körbejárni a tereket.
- Óóó, ékszerek! Kicsit ütött-kopott mindegyik, de egész csinos is akad közülük. Ezek használtak.
- Ez a régészeti részlegünk. Mind használt.
- Mennyibe kerülhet ez a nyaklánc?
- Az értéke felbecsülhetetlen.
- De ott a második kő hibás.
- Éppen azért.
- Milyen gyönyörű porcelánok! Most akarok a nagymimnak venni egy padlózát. Ezt itt, a sarokban, meg lehet venni?
- Ez az ázsiai gyűjteményünk, itt semmi sem eladó.
- Kár, pedig nagyon tetszik minden. Mi következik? Ezek kardok? Ez mind fegyvernek minősül! Van rá engedélyük?
- Természetesen. Ez a fegyvertárunk, és ebből sem lehet vásárolni.
- Nem is szeretnék. Félek az ilyesmitől. Mennyire sötét a következő terem!
- Igen, ez a képtárunk.

– Nahát, ennyi képet még nem láttam együtt! Mindig is szerettem a festményeket. Elég ügyesen rajzolok. A körmeimet is magamnak festem. Nézzé! Ezek a képek viszont... – nem is tudom, hogyan fogalmazzam meg... – túl sok mindent ábrázolnak. Túláságosan színesek. Jobban szeretem az egyszínű képeket, mert azokat könnyebb összeilleszteni a többi kiegészítővel otthon. Tudja, nálam otthon minden kiegészítő rózsaszín, mint a táskám. Vannak kevésbé színes képeik?

– A modern festészeti kiállításunkban találhat ilyet.

– Milyen érdekes tapéta. Ilyesmivel is foglalkoznak?

– Ezek is festmények, csak kicsit nagyobbak.

– Be se férne a lakásomba. Egyik sem a három közül. Ezek nem tetszenek. Na, végre, ruhák! Fel lehet próbálni ezeket? Ahogy elnézem, sokat kellene alakítani rajtuk. Mindegyiket fel kell hajtatni, mert túl hosszúak. Eléggé idejétmúlt lehet a tervező... de a bútorok nagyon tetszenek.

– Itt a régi polgári szalonok berendezését lehet megtekinteni. A ruhák pedig a korabeli viseletek. Nem lehet felpróbálni egyet sem, csak nézni szabad.

– De érdekes ez a terem! Nagyon jó a hangulata. A falak festése is nagyszerű. Otthon is kellene egy ilyen fal! Nahát, szoláriumok! Miért nem ezzel kezdtük? Igaz, lehet, hogy ezt az én bőröm nem bírná. Ennyire erős, hogy be kell tekerni magunkat előtte gézzel?

– Ez az egyiptomi részlegünk, és azok ott múmiák.

– Aha... Ott viszont köveket látok. Ékszereket is készítenek megrendelésre?

– Ezek ásványok. Elérkeztünk a természetrajzi részlegünkbe.

– Gondolom, ezek közül sem lehet vásárolni.

– Valóban nem lehet.

– Az a lány kicsoda ott a sarokban? Nagyon vékony. Ki a személyi edzője és a dietetikusa? Meg lehet tőle kérdezni?

– Az ott egy csontváz. A kiállítás része, nem élő személy.

– Kár, pedig én is olyan sovány szeretnék lenni.

– Itt vége is a kiállítások sorának. A kabátját felveheti a ruhatárban.

– Köszönöm. Nem is tudom, bár nagyon érdekes volt az egész. Még nem jártam olyan plázában, ahol semmit sem lehet venni. Nem valószínű, hogy a barátnőimmal ezentúl ide fogunk járni. További szép napot! Viszontlátásra!

HAMVAS BÉLA TITKA, HOGY Ő MAGA A TITOK

*A Hamvas Béla folyóiratokban megjelent írásaiból
szerkesztett kötetek apropóján*

Nem tudom összeszámolni, hány íróról, költőről, gondolkodóról készítettem hosszabb vagy rövidebb feljegyzéseket, kommentárokat (szerencsés pillanatokban esszét, „tudós” hívásoknak engedve tanulmányt) az elmúlt 25 évben, mióta hivatásszerűen is foglalkozom az irodalommal és a művészetekkel. Abban azonban biztos vagyok, hogy a legtöbb korrekciót eddig Hamvas Béla portréján végeztem el. Ugyanis ahányszor hozzá fordultam, mindig másképpen szólított meg – hiszen mindig arra az „énemre” talált rá, amelyik éppen önmagát kereste. S azt is megkockáztatom, hogy ahány személyiség, annyi Hamvas Béla-élmény létezik. Mindig és mindenkit másképpen szólít meg. S nem úgy, mint egy vers. Inkább úgy, mint a hit: személyre szabottan és egyetemesen. Mintha állandóságában is maga a *folyamatos változás* volna a Hamvas-szöveg.

„SZÉPSÉG OTT VAN, AHOL VALAMI MEGHAL”

A szépség lényegét szintén ennek a folyamatos változásnak a jegyében határozta meg az *Esztétikai Szemle* 1937-es számában. Azt kifogásolta Theodor Haecker szépségről szóló könyvében, hogy a kultúrateoretikus „a dolgokat készen, lezárva akarja látni – megoldva, megfejtve, végleges állapotban”. Azonban nincs ilyen állapot: a biztosit ígérő imaginárius magatartás a befeljeztlenséget, nyíltságot s lezárhatatlanságot ellenpontoszza.

Mert a szépség sem egy kész valami, hanem most alakul: itt van, de már eltűnt; valami, ami éppen abban a pillanatban van és nincs, elérte a megsemmisülés határpontját. Ezt írja Hamvas: „Szépség ott van, ahol valami meghal [...] ahol feszültség támad a pillanat és az időtlenség között. Ezért élet ugyanakkor, amikor halál.”

Olvasható ez a cikk a Hamvas folyóiratokban megjelent írásait közreadó gyűjteményes kötetek *Poétika* című fejezetében, melyet 2013-ban jelentetett meg a Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet (Molnár Márton szerkesztésében). A 600 oldalas kötet négy nagyobb fejezetre oszlik: a világirodalom és magyar irodalom művei és jelenségei mellett a művészetekkel és az esztétikai kérdé-

sekkel foglalkozó cikkek külön egységeket alkotnak. A modern irodalom elméletében Hamvas a parnasszista törekvésekkel egyenrangúan meghatározó iránynak vélte a naturalizmust, a formaelveket és társadalmi meghatározottságot pedig a Schopenhauer pesszimizmusából szerteáradó világnézettel egészítette ki. Látszólag jól megfér egymás mellett a parnasszizmus, naturalizmus és pesszimizmus, hiányzott azonban valami a 19. század végének egzisztenciális önismeretéből, valami, ami képes volt irányt és reményt mutatni, ez pedig a transzcendensben mutatkozott meg. Tolsztoj volt az – írja Hamvas –, „aki a ténfergő, semmittevő vigasztalanságból az evangéliumra mutat, és azt mondja: ez az igazság!”

Hamvast egyaránt foglalkoztatta a francia, a német, az orosz és angol vagy amerikai irodalom, rendszeresen recenziálta (hol hosszabb kritikában vagy egyflekkes szemlében) a frissen megjelent műveket (Maupassant, Joyce és Huxley, Hemingway, Glasworthy, Eliot, Rilke, Chesterton egyaránt ott volt olvasói polcán). A magyar irodalomból Adyval, Kosztolányival, Babits-csal, Szabó Dezsővel, Berda Józseffel, Reményik Zsigmonddal, Szerb Antallal, Szentkuthy Miklóssal, Weöres Sándorral egyaránt foglalkozott.

Sokat elárul például Weöreshez (illetve magához a kötetanyaghoz, élet- és élményforráshoz) való viszonyáról, hogy *A teljesség felé* című költői prózamű recenziójának műfajjelölő alcímeként a „bírálat és vallomás” szavakat használta. – Feszélyezettségének bevallott oka az is volt, hogy Weöres neki ajánlotta e művét. Ez azonban nem akadályozta Hamvast abban, hogy meszterként és barátként is objektív mércét alkalmazzon.

„Amikor valaki a lét magasabb színvonalára ér, összes előbb szerzett képességeit egy időre elveszti s azokat a magasabb fokon újra meg kell tanulnia. Weöres Sándornak az alacsonyabb szinten elkápráztató tudása itt, úgy látszik, egy időre részben elveszett.” S amit a közönség talán hiányol, éppen az adja meg a Weöres-mű eredetiségét. Hiszen az ember, aki a hagyományhoz, egyúttal a végső bölcsességhöz vezető útra lép, eleve nem tévedhet. Most a közönségnek is „meg kell tudni, hogy a költészet minél tökéletesebb, annál jobban hasonlít a tiszta vízhez és az átlátszó levegőhöz, amelyben nincsen semmi szenzáció, de ez az, ami létünket fenntartja.”

Művészeti érdeklődést jelzi a Fényes Adolf, Szőnyi István, Vaszary János kiállításairól írott kritikai jegyzetek sora; nagyobb tanulmányt szentelt Velázquez festészetének és a kubizmusnak; zenei érdeklődését reprezentálták a Beethoven és Schumann, Liszt és Bartók zenéjével, illetve általában a zeneesztétika kérdéseivel foglalkozó írásai.

Ugyanebben a sorozatban (és szintén 2013-ban) jelent meg a *Világválság* (második, javított kiadásban) – benne a 400 éves Montaigne, Huizinga kríziskönyve, a krízis és katarzis, a szellem és hatalom, a jellem és filozófia vagy a válság pszichológiája jelenségeit és kérdéseit vizsgáló írásokkal. Ugyancsak a Hamvas Intézet adta ki 2011-ben a *Hagyomány* című (szintén folyóirat-cikkekből tematikusan válogató), az átalakuló kor karakterét és struktúráját, a kultúra morfológiáját vizsgáló különböző írásokból (recenziókból, kritikákból, kommentárokból és hosszabb esszékből) összeállított kötetet, melynek fülszövege egy Hamvas-idézet, s így szól: „A legmagasabb dolgokról való tudás népről népre, vallásról vallásra származott át. Mindegyik átöltöztette saját eszméibe. Metafizikai tartalma azonban végig ugyanaz maradt. Mindenütt megőrizték. Mit? A tradíciót. Mi ez a tradíció? A hagyomány az ember és a transzcendens világ között lévő kapcsolat folytonosságának fenntartása, az emberiség isteni eredetének tudata és az isten-hasonlóságnak, mint az emberi sors egyetlen feladatának megőrzése.”

„KRÍZIS ÉS KARNEVÁL”

Hagyomány és folytonosság, megőrzés és változás, feszültség és harmónia, pillanat és időtlenség nem választható külön, az egymásnak látszólag ellentmondó fogalmak egymás létezésének feltételei. Ez a szemlélet hatja át a *Babérlietkönyv* (1932–1945) esszéit is. Emeljük ki ebből most a *virágszedés lélektanát*. A Halál Angyalát lázadás nélkül követjük, de sajnáljuk majd itt hagyni a virágokat. Mert „amikor virágot szedek, tudom, hogy virággá változom, és ez olyan, mintha lelkem felszívna a testemet”. Azért sajnáljuk itt hagyni a virágokat, mert végérvényesen elzárul a változás lehetősége. Bár minden *múló* pillanatban megnyílik az *örök*, Hamvas szöfordulataival játszva: az *itt*, a *most* és az *egyszer* helyébe a *soha többé* lép.

Ugyanebben a 'ligetben' írt tárcát *Kierkegaard Szicíliában* címmel. Hamvas és Kierkegaard válságfölfogása rokon. S a legmaradandóbb, noha a nagy háborúban átélt normavesztés, Schopenhauer és Nietzsche olvasása megelőzte a Kierkegaard-hatást, mely a létromlás kezdetének kutatására vezette. Erre reflektált később azzal, hogy a társadalmi rend, a művészet és vallás helyén álló hazug zűrzavar forrása nem az idők kezdetén fakad: „... a sötét pontot magamon kívül kerestem, holott bennem volt”. A Hamvas emlékezetére kiadott breviárium címe sem véletlenül lett *Krízis és Karnevál*.

Mind a kettő kulcskifejezés a hamvasi életmű felé. Ugyanúgy, mint az átláthatóság (transzparens egzisztencia, melyben a látható életből átlátható lét és „láthatatlan történet” kerekedik), az univerzális orientáció és a létrontással (a heideggeri létfelejtéssel) szembeni éberség. A válság a vállalást mutatja meg: magamat kell folyton vizsgálni, a pillanatban fölragyogó örökkévalót kutatni, soha nem lezárni, főleg nem bezárni. Átlátható és megérthető vagyok, mert látni és megérteni szeretnék. Állásfoglalásaimmal, választásaimmal nem az anyagi szükségleteimet, hanem létminőségemet, szellemi egzisztenciámat kívánom kiteljesíteni. S a válság maga a létezés mértéke: „jelen lenni annyi, mint válságban lenni”.

Elgondolkodtató azonban, hogy bár a jelen-lét maga a változás, Hamvas a változásra való képtelenségből vezeti le a válságot, ami csak úgy értelmezhető, ha a krízist nem magából a létezésből, hanem a maszkok viselésétől, pontosabban a maszkoktól való szabadulás képtelenségétől tesszük függővé. Az álarc ugyanis egy darabig hozzájárulhat a növekedéshez (az éretté váláshoz), de az igazi továbblépéshez mindig el kell tudni dobni a korábbi maszkokat.

Ezt írja Hamvas: „A mai ember cinikus álarca mögött tehetetlenül iszapos. Maga a kultúra is ilyen álarcá lett, amely mögött a továbbalkotásra való teljes és tökéletes képtelenség lapul meg. És végül ez az oka annak is, amit a ’második garnitúra előretörésének’ lehet nevezni: hogy a társadalom fontos helyeit a hely betöltésére teljesen alkalmatlanok töltik be, mialatt az arra hivatottakat kijátsszák, elnyomják és azoknak élete elégedetlenségben és terméketlen lázadásban morzsolódik fel. Krízis a világtörténet folyamán volt igen sok. Mert mi a krízis? – amikor az ember vagy az emberiség az érésben megáll, az új stádiumba átlépni nem mer, nem akar, nem tud, akkor mindig krízisbe kerül.”

A maszkok sajátossága, a karneválok átláthatatlansága is innen ered: mindaddig karneváli szerepeket alakítunk, öntudatlanul is, amíg nem találjuk az utat önmagunkhoz. „Mindazt, amit tanultam, magamra vettem” – írja. Nemcsak a bölcsészet mellett folytatott zeneelméleti tanulmányok (Dül Antal innen eredezteti a zenei szerkesztést, a muzikális igényű megformálást, zongorastúdiumaiból az interpretálás igényét), hanem az izgatottan bújt világirodalmi olvasmányok, a modern és a primitív művészetek, a keleti és az ókori filozófiák, de még a három évnyi újságírás is (a *Budapesti Hírlap*nál) karakterformáló hatású volt. Hamvas minden, a modernitásban folyton tükröződő válságélményt magába épített, így jutott el a válságok előtt álló tradícióig, „a létről szóló hiteles információig” (ahhoz a metafizikai hagyo-

mányhoz, mely a Guénon-féle igazságszenvedélyre épült). Végül az éberségből (a krízis és hagyomány fölismerése után) ébredés lett: beavatás, mely során a „templomtalan tömegből” vett nyers élet találkozott a létértelem világosságával. Ez az ébredési folyamat a *Karnevál* (1948–1951) és a *Patmosz* (1959–1966) esszéi közé esik. Itt teljesedik ki a hamvasi krizeológia, mintegy a szatíra és a mikrotheoszi megváltás (a krisztusi ethosz, az Egészet birtokba vevő, a sorsdémon ellen küzdő szellemi irány) közé helyezve a „homo humanus” küldetését.

A BIOGRÁFIA TANULSÁGAI

Egy Hamvashoz hasonló, összetett személyiség portréja maga is maszkyszerű, segíthet ezért, ha rákérdezzünk: ki vagy mi *nem volt* az illető. – *Ki nem volt Hamvas Béla?* (Ezt a kérdést tettem föl a reformáció 500. évfordulójára megjelenő protestáns magyar irodalmi enciklopédia Hamvasról szóló fejezetében is – az ott közölt portré ennek a mostaninak egy rövidített-szerkesztett változata.) Érdemes átnézni Szathmári Botond listáját, szem előtt tartva a megítélés kockázatát, hiszen Hamvas életműve a bölcsélet, a politika, az irodalom és a teológiai gondolkodás egyetlen hazai irányzatához, illetve közeli iskolájához sem volt köthető.

Noha írásainak tetemes része foglalkozik filozófiai kérdésekkel, Hamvas nem volt filozófus, egzisztencialista sem: a kategóriák helyett az egyetemesiséget kereste. Nem volt misztikus, hiába merített sokat a látomásos irodalomból, és főleg nem volt okkult. Nem kultúrakutató és nem vallástörténész, pedig ilyen tárgyú publikációi lehengerlőek. A tudományos hivatkozások objektív okokból – a barakkokban és építkezéseken nem dolgozhatott könyvtárból, tudóskútjában oldalszámok helyett tudás volt –, illetve szándékosan hiányoznak, hiszen Hamvas szerint nem létezik a tudományos objektivitás. Mű- és szakfordító sem volt: szabad fordításai szövegértelmezések, a szövegben kifejezett világmegértés lényegét adják vissza. Angol, német, francia, olasz, spanyol, latin, görög, héber, kínai, szanszkrit nyelveken olvasott, s végül minden az ő interpretációjában kapta meg eredeti költőiségét vagy szakralitását. Mert vallotta, hogy a szöveg nem „régészeti lelet”, hanem a fordításban életre kelt tradíció. (Ráadásul az erőmű palkonyai barakkjaiban Hamvasnak nem volt szótára, ezért a szó szerinti megfelelések helyett jóval több az intuíció.) És nem volt a szó tradicionális értelmében „művész” sem,

noha írt regényt, szerzett zenét. A keleti (szakrális erkölcsi) fölfogást vallotta: a gondolat, szó és cselekvés azonosságát. Magát az életét formálta át művészté. „Az egyetlen mű az emberi lény” – írta, s *Az életmű* című esszéjében olvassuk, hogy az embernek saját életéből kell a művet létrehoznia: nem annyira az építéssel, hanem a folyamatos feladással. A bölcsélet, vallás, művészet és élet egysége azokba az archaikus időkbe vezette vissza, amikor vallás, filozófia, tudomány és költészet még nem különült el egymástól. És a legmaradandóbb elemnek mindkőzül a költészetet tekintette. Vallásos gondolkodó sem volt (önmagát ugyanis vallástalan istenhívőnek nevezte), a vallásokon innen eső eredeti keresztyénséget és Jézust azonban Mesterként követte. Az evangéliumi tanítást minden más hagyomány közül kiemelte: „a megtestesülés tényével az ember az időbeli és az időfölötti keresztyének centrumába kerül”. Művei központjában az egész keresése, az egység helyreállításának igénye állt, a tradíció szellemében, melynek fundamentuma a keresztyénség – ezért nem lázadt soha a sorsa ellen.

Kemény Katalin, Hamvas Béla második felesége és özvegye azt is hitelt érdemlően bizonyította, hogy nem volt a rendszer kivetettje sem, mert maga választotta a kívülállást. Azt javasolta, hogy mielőtt bárki a mellőzöttség, kirekesztés, margóra szorulás jelenségéről szólna, lapozza föl férje *Társadalmon kívül* című írását. Hamvas 1948 és 1956 után nem gyakorolt öncenzúrát, hogy megjelenhessen. Mert ő *nem akart* megjelenni. (Mint Márai, aki a fizikai jelenlétével sem akarta igazolni a gyilkos kommunista rezsim létjogosultságát!) Kemény Katalin utalt rá, hogy az egyik író panaszkodott a lehetetlen viszonyokra, mire Hamvas följánlotta: jöjjön ő is az erőműbe dolgozni, így nem kell azon keseregnie, hogy nem adják ki a Rákócziáról írott regényét. A válasz ez volt: „csak nem gondolja, hogy hajlandó lenne ilyen alantas munkára...” Hamvas kívülállása, tudatosan vállalt irodalmon kívülisége tehát „ebben a megalkuvást nem ismerő érdeknélküliségben rejlik, az író személyének tisztaságát felmutató írásművészetben.” S Kemény Katalin mindenkit óvott attól, hogy Hamvast az igyekvő stréberek közé sorolja, tudniillik, autonóm szellemi vagánysága nem engedte meg a kompromisszumokat: az alku-technikák helyett a lemondást tanulta. Sokat elárul az, amit az 1945-ben lakásukat ért, a könyvtárat és sok ezer oldalnyi kéziratot elpusztító bombatalálat után mondott: „Koldusnak lenni nehéz, de szép...” – Mint a buddhista mester, akihez kétségbeesve rohannak tanítványai, amikor leég a háza. A tanítványok nem értik, miért nevet a mester, aki így felel: legalább nem sajnálok semmit itt hagyni, ha meghalok.

Hogy *ki volt* Hamvas Béla? Kemény Katalin ezt a címet adta a *Karnevál*-hoz írt széljegyzeteknek: *Az ember, aki ismerte a saját neveit*. A karneváli szerepek mögött is fölismerete önmagát. S forduljunk nyugodtan az életrajzhoz. Hamvas Béla 1897. március 23-án született Eperjesen. Édesapja evangélikus lelkész (hírlapszerkesztő és író), a fia születése után papi hivatásától megválva, a pozsonyi evangélikus líceum tanára. Az ifjú Hamvas érettségiző diáktársaival együtt volt frontszolgálatos. Szerbiában légnyomást kapott, s egy ó-tátrafüredi családi panzióban lábadozott. Itt olvasott először Nietzschét és Kierkegaard-ot.

Az életművet gondozó Dúl Antal szerint a két nagy válságfilozófus bevégzi rajta mindazt, amit a lövészárkok halálfélelme, a monarchia összeomlása, az otthon elvesztése már amúgy is előkészített. „A válság az emberi lét örök útítársa” – de ez nem egyenlő a pesszimizmussal. Inkább éberségre készítet, nem feledve, hogy az élet centrumában a halál, és a halál centrumában az élet áll. A háború után Budapesten tanult germanisztikát és irodalmat, zeneesztétikai és anatómiai tárgyakat. Az egyetem után újságíró volt, 1927-től könyvtártiszt a Fővárosi Könyvtárban. Itt dolgozta ki krizeológiáját. Válságtanát a nyugati életeszmény és értékrend kimerülésére építette, ezért fordult inkább a görögség felé. *Magyar Hüperion* (1936) című esszéjében a klasszikus eszményi és a modern individualizmus, a harmónia és anarchia küzdelmét láttatta.

A második világháborúban háromszor hívták be katonai szolgálatra. Előbb Németországba vezényelt csapatától, majd az orosz fogság elől is megszökött. Frontárnyékban született a tradícióelv fontos műve, a *Scientia sacra* (1943–44-ben), melyben arra tett kísérletet, hogy a szent könyvek „életrendi érvényét” helyreállítsa. Ebből fakad megrendíthetetlen és megvilágosító egységtudata: a biztos szellemi alap túlél minden fizikai traumát. A koldus nehéz boldogságával újrakezdett élet termékeny alkotói korszakot hozott 1945–47 között. Böhme-fordítás és kommentár; a *Titkos jegyzőkönyv* esszéi; a *Tabula smaragdina* fordítása és kommentárja; az *Unicornis* bölcselő jegyzetei; a *Bor filozófiája*; a feleségével közös művészetkritikai kötet (*Forradalom a művészetben*), mely ellen Lukács György indított „frontális támadást”.

A könyvtári állásból Hamvast 1948-ban felfüggesztették, (társadalmilag megbízhatatlan) „b-listás” lett. 1948–51 között földműves igazolvánnyal gazdálkodott Szentendrén, itt írta meg a *Karnevált*. A regény előképe már ott volt az *Ördögösökben* is (1928–29), mely a *Mágia Szútrá*val együtt mutat rá a hamvasi imagináció lényegére: a megrontott lét helyreállítására a

helyesen megválasztott életterv alkalmas. Az életterv egyben üdvösségterv, ugyanis csak az evangéliumi eszmény nem kívánja meg a maszkokat. 1951 nyarától raktárosi állást vállalt Tiszapalkonyán (a hőerőmű építkezése közben – hol hajnalban, hol íróasztalfiókban, árokparton – szanszkrit, görög és héber interpretációkat készített, a keleti filozófiáról írt tanulmányokat). 1954–62 között az inotai hőerőmű építkezésén volt segédmunkás (közben művészetsztétikával foglalkozott, befejezte *Szilveszter* című regényét, hozzákezdett a *Patmosz* esszéihez). 1962–64 között a bokodi hőerőmű volt az állomása – és a *Scientia sacra* második része (a kereszténység és az archaikus hagyomány belső viszonyáról). 1964-ben nyugdíjazták, 1968. november 7-én agyvérzésben meghalt.

„UNIVERZÁLIS KÖNYVTÁROS” ÉS „TUDÁSRAKTÁROS”

Hamvas Béla tehát (nem számítva a kényszerű, ám tanulságos újságírói és földműves kitérőket) könyvtáros és raktáros volt – s értsük ezt metaforaszerűen is. Borges bábeli könyvtárosa, az univerzális könyvtár labirintusának kalauza, aki Isten betűjét keresi a szinte átláthatatlan rendben. S tudásraktáros is volt: míg erőművek építkezésein dolgozott, ő a műben rejlő erőt, a szellem hőjét, energiáit gyűjtötte, raktározta, rendszerezte és osztotta szét. És gondolkodott.

Nem zavarta, ha nem jelenik meg nyomtatásban műve – nem hiába vallotta, hogy minden igazi mű poszthumusz –, másolták és kézzel kézre adták az írott anyagot. Mire a *Karnevál* 1985-ben (a *Magvető*nél) napvilágot látott, szamizdatként már százak és ezrek olvasták. (Földényi F. László szerint a regény tökéletessége abban a célnélküliségben rejlik, melyben a mű, mint az élvezet tárgya, maga is megfoghatatlanná válik.) Mára gyakorlatilag hozzáférhető a teljes életmű (a naplókkal, levelekkel, folyóirat-cikkekkkel együtt), ami azért fontos, mert igaza lehet Németh Lászlónak: Hamvast egy-egy tanulmányából csak félreismerni tudjuk, jobb esetben is meghökkenni a belőle áradó erőn. Mert gondolkodó raktáros volt (avagy: gondolkodó-raktáros). A *Száz könyv* egyben: egy másik világirodalom. – Vagy egy másik Világ?

Sokadszor gondolkodva Hamvasról, most úgy érzem, negyedszázad után is, hogy Hamvas nem „egy”, hanem mindig a „másik” világ. Titka abban rejlik, hogy ő maga a Titok. Mikor fölfedné magát, már másképpen néz ki. Ezért ingerel a folyamatos megismerésre.

MŰVÉSZET A NAGY HÁBORÚ ÁRNYÉKÁBAN

Móricz Zsigmond *Inter arma* címmel indította háborús riportsorozatát – 1914. augusztus 1-jén a *Nyugat*ban jelent meg a címadó írás, közvetlenül a július 28-i, Szerbiának küldött hadüzenet után –, a latin szállóigére utalva: „*Fegyverek közt hallgatnak a múzsák*” (*Inter arma silent Musae*). S hogy mégsem hallgatnak, azt a világ- és a magyar irodalom nagyjai bizonyítják.

Az első világháború (vagy mint akkor nevezték: a Nagy Háború) szintén hadsorba állította irodalmunk legjobbjait és segédcapatait: előbb – az általános nemzeti hangulatot követve – buzdító, majd kérdező, a második teljes háborús esztendőktől viszont egyre gyakrabban kritikus és pacifista hangokat szóltatva meg. Móricz Zsigmond 1914. augusztus elején még így zárta cikkét: „S az ember úgy érzi az életet, mint soha. A Halál templomában lihegjük az Élet imáját legbuzgóbban...”

Ősztől a *Pesti Hírlap*, a *Világ*, *Az Est* közölte riportjait és a frontbeszámolókat Skoléből, Galíciából, s egy év múlva, 1915. november 28-án a *Koporsók a pályaudvaron* című megrázó jegyzet azonban már előre vetítette a jóvátehetetlen tragédiát.

Az egyik irányba katonák mennek a front felé, a másik irányból, a front felől, koporsókat hoznak a vagonok. S ott már mindenki egyforma, a Háború „békés összesimulásában” megszűnnek a rangkülönbségek.

Móricz 1915 novemberében–decemberében, a *Pesti Hírlap* riportereként, a Szurmay-sereget kísérte az orosz hadszíntér felé. Karácsony előtt elkészítette Szurmay Sándor gyalogsági tábornok portréját is a Sajtóhadiszálláson (ezt az írást közöljük alább).

MÓRICZ ZSIGMOND: SZURMAY

Sajtóhadiszállás, december 18.

Mi az, ki az, akire legjobban emlékszem első utam után a fronton?

Az egyéni, kitűnő karakter, nem a hivatali nagyság szerint van elosztva. Az, aki a megnéző, a kereső, az író szemével fordul az emberek felé, gyakrabban találja meg a maga speciális típusát az alacsonyabb társadalmi klasszisokban, mint a magasakban. Sok alak, sok forma, sok egyéniség erős

impresziójával tértem meg, abból a csodálatos álmvilágból, amit háborúnak nevezünk; láttam bakát, aki a maga groteszk hősiességében keresztül ásta volna dekungját a földön, ha ez emberi mód menne; láttam hetyke kis főhadnagyot, aki kurucpajtás formán átverekedte volna magát tűzön-vízen – egész orosz világon, ha rajta állana; láttam tábornokot, aki mélyen megdöbbenett, magamra eszméltetett magyar bölcsességének jós-igéivel; de valamennyiük fölött ott áll az egésznek feje égszín-szürke blúzában, aranygallérja kis szürkével behúzva, fehérült hajú, vidám, eleven, egészséges, kicsattanó erejű, pompás magyar: *Szurmay*.

VADÁSZ MIKLÓS
SZURMAY SÁNDOR
GYALOGSÁGI TÁBORNOKRÓL
KÉSZÍTETT CERUZARAJZA

Sokára fog előttem lehiggadni, eltisztázódni, igaz igazára szűrődni sok nemes, sok érték, sok kincs benyomás. Majd csak az emlékezés meg az újrateremtő fantázia munkája idején.

De a „Szurmay kegyelmes” alakja tisztán él, mint a legcsodálatosabb művésznek pompásan sikerült alkotása.

Ahogy ott ül íróasztalánál, s két öklét az asztalra teszi, előrehajlik, szinte ugrásra készen, mint egy vidám, mint egy acélszürke tigris s a pozitív emberek egyszerű bátorsága, a tevők, a cselekvők, a mindent megcsinálók legdrágább életkészsége sugárzik róla; ahogy fejjel előre, azonnal

bele, mindig a legtalpra-esettebben s mindig szerencse jegyében dobban bele a szóba, a tettbe, s még a fejével is felvág, mint a nemes paripa indulás előtt... ez az igazi magyar.

Minden katonáját látta. Egy honvéd nem kerül elébe, hogy meg ne szólítsa; egy embernek nem szabad fájni, éhezni, egy hőstett nem marad előtte titokban, a tenyerén viszi nekik a vitézségi érmet, a zsebébe nyúl, mikor az első vonalban, a helyszínen referálnak neki: „nesze fiam, most nincs külön nálam!”... s a mellére tűzi az ezüstöt; autón éjjel vágat ki egy haldokló tűzérhez, akinek hősi tettéről telefonon értesítik, s ott a végső percben fogja el a honvédtűzér magyar hálásan édes végső pillantását... Így kell a magyarnak a magyarral bánni. Hogy ne dolgozzon sötétben a hős, tudva, hogy nincs ki észrevegye; ez kell, hogy az érdemnek mindjárt jöjjön a megismerése... Mert a magyart a siker a legvégső erőfeszítésre bírja, a közöny tunyává teszi... Keletiek vagyunk, lobogók, gyerekek, hősök...

Apa kell nekünk, de bajtárs a vezetőnkben! Tüzes mének vagyunk, huszár kell a hátunkra, aki a gyeplővel nem fékez, nem is irányít, de *ott van*, ott nyugtatja kezét, hogy „sebaj, lovam, lesz ami lesz, mi együtt vagyunk!”...

Bajtárs kell nekünk, de apa: aki gondoskodik rólunk. Szurmay kell nekünk vezérnek, akinek híres az Arméban a konyhája, akinek a lövészárkában olyan az élet, hogy én ilyen jóllakottnak, rendesnek és megbékéltnek bizony békében nem láttam a „magyar szegény embert!” Szurmay, akiről ha visszakerül hozzá, úgy örvend, hogy „végre hazajöttem!” Szurmay bizony, aki mikor a legborzalmasabb harcok folynak a Dnyeszter vonalon, azt kérdi kedves honvédjeitől: „Mit ennétek, gyerekek?” „Friss gyümölcsöt!” mondják a magyarok. S Szurmay a miniszterét, a gazdáját kurirral álmából vereti fel májusban, hogy rögtön egy vagon narancsot!...

Vaskemény energiájú és érckalapács mozgású ember, tele élettel, tele friss erővel, még hús esztendeig elharcolgatna alatta a honvéd; meg ő is velük... Csupa erő, csupa izom a karcsú kis teste, szinte repülő lépéssel dobálja magát végig az írószobán, amely szalonja, dolgozója, hálója. Tábori ágy és pár izmos láda, málhás állatra két kosár, egy öreg kék sapka, egy bunda, háromcsövű régi vadászfegyvere, vaddisznóra töltve, üres íróasztal (mire az a sok firka?), a falon Európa nagy abrosza, meg a földgömb síkra vetítve (nem lehet tudni, nem masírozunk-e mégis körül rajta), jó nagy fehér orosz kemence s kék lavór egy lócán... s a másik sarokban egy plüss garnitúra... (kényelem, az itt van!)

S egy szinte repkedve sétáló, túlfűtött magyar úr, aki úgy él a háborúban, mint a hal a vízben. Nincsen neki, hál istennek semmi baja. November 25-én múlt egy éve, hogy az államtitkári kancelláriájából kijött a csatatérre, azóta egy napi szabadsága, egy órai pihenője nem volt, de bírja! Bírja; minél erősebb a dolog, annál jobban bírja. És nem ideges, de nem ám, nem is tudja, mi az idegesség, csak egy éjszakáról tud a háború alatt, mikor aggodalom miatt nem aludt, de nagyon mérges, ha elszakad a drót...

Ő maga is nevet, ha ezt eszibe juttatják. Ököllel, könyökkel, kalapácsolva gesztikulál.

A telefondrót tudniillik... akkor aztán mérges, akkor kiabál. Mert míg markában van a drót, addig olyan, mintha a tulajdon keze, az ujjai volnának odakint a fronton s úgy dolgozik, ahogy akar. De ha elszakad az összeköttetés a csapatokkal, hát akkor nagyon dühös tud lenni... Tudják is azok ott körülötte! „Azok!” Azok képesek volnának egy nap alatt egész Oroszországot bedrótozni neki...

Hogy beszél *azokról*, a törzséről, a táborkaráról, a közvetlen bajtársairól. „Jól működik ám az én verklím!” Egyenként szedte össze magának őket s úgy bekovácsolta, „nem kell ezeknek utána nézni, úgy dolgozik ez mind... mint én!” Nem tud, nem is tudhat ennél több dicséretet.

S megáll az asztala sarkán, kopott ezüst dohánytárcájából paprikát vesz elő s cigarettest sodor a sárga purzicsánból. Aztán a kis dohánytekeresztet beleszorítja a talpas kis meggyfaszopókába, s az ujjai oly nyugodtak, mint az acél...

– Hogy kik is voltunk mink? mit csináltunk, hallod?

S magas, simán domborodó, egészséges szabású koponyája alján összeszaladnak a szemöldökráncok. A kék, nefelejskék ártatlan szemére árnyék borul, mint ha felhő tolódik a nap elé... hátrateszi a félkezét; mel-lén a vaskereszt, semmi egyéb.

– A jó Isten olyan kegyes volt, nemcsak velem, hanem a csoportommal szemben is, hogy ha véresen is, de megtartott mindig a helyünkön.

A jó Isten e kegyességén kívül a véletlen, a sors úgy akarta, hogy olyan pozíciókba jutottak, amely mindig fontos pontja volt a hadszíntérnek. Szerencse dolga. Ők jutottak oda – hárítja el –, ha más jut oda, bármely magyar sereg: az is ugyanezt teszi, mint ők... Jött a muszka betörés... Akár a jobbszárnyat, akár a balszárnyat, akár a centrumot támadta az ellenség: mindig ők voltak a legnehezebb ponton. Neu-Sandec! egyike volt e hely! akkora erőt, akkora energiát, olyan kiapadhatatlan szívósságot termelni,

mint ott e sereg... két ellenség ellen! akik közül a muszka volt a kisebb ellenfél! „azzal csak megbirkóztunk volna!” de az időjárás, a hideg, a fagy!... az áprilisi hó! mint a tű vágott az arcunkba északról... „megfagyott emberek ásták ki a hóból a megfagyottakat” ... egy tapodtat se adni fel... S neki kellett ezt megcsinálni, Szurmaynak, aki a szenvedést sose tudta tűrni, nézni... De ott fokozni kellett: ott nem tágitani az Istennek se!... S a belső gyötrem: hogy mi lesz akkor, ha minden áldozatot meghoztak és mégis hiába!... Ki látta előre, hogy ma mi vagyunk bent az oroszok földjén!...

Na de a jó isten, úgy látszik, megértette! Tudta, milyen rizikóval dolgozik a magyar és honorálta!

És hogy hozta meg ezeket onnan: a vezért és a honvédeit! Tíz uzsoki harcot végig bírta ez a vezér, s a lövészárokban azt felelte nekem a köz-honvéd magyar: „Nem lesz addig vége a háborúnak uram, míg minden csatatéren meg nem ismerik a hatos honvédet!”

És most legyen szabad a história számára följegyezmem, hogy Szurmay tábornok, egy évi harc után, egy évi csodálatos és gigászi küzdelem után a következőképen szolt a magyar honvédről:

– Nekem soha diszpozíciót megváltoztatnom nem kellett! Ahova én az embereimet állítottam: azok ott mindig megállottak! Ahova küldtem, mindig oda mentek! Ha tíz ember ért is oda: de az a tíz odaért! Soha, egy esetben sem kellett azon aggódnom, hogy félmunkát, félteljesítményt kapok... Így lehetett, csak így, hogy a magam csoportjával mindenkor megállottam a nagy célból, a nagy feladtból rám eső pozícióban...

S mikor ezt mondta, a magyar vezér, a nagy hadsereg egyik egyszerű tábornoka, mintha a magyar nemzet géniuszának glóriája alatt állott volna.

A magyarság örökkön-örök munkája, ezer esztendő's föladata: megállni a Kelet tengere előtt; első zátonya maradni a félelmes Napkelet minden viharának, csak az Isten tudja, micsoda erőnek, hogy ott fönt s ott lent, a Sors boldogabb nemzetei hajthassák a kultúra kerekét...

(Pesti Hírlap, 1915. dec. 21.)

MŰVÉSZCSOPORT A FRONTON

Új műfaj és státusz született a sajtóban: a harctéri riporté és a haditudósítóé; s a gyilkos gépezet beépítette rendszerébe a képzőművészeket is. A Szerbiának küldött hadüzenet után (1914. augusztus elején) létrehozták a vezérkari főnöknek közvetlenül alárendelt Császári és Királyi Sajtóhadiszállást. A haditudósítóké mellett a háború első évében alakult meg a művészeti csoport (Kandó László, Mednyánszky László, Vadász Miklós és Vaszary János voltak a tagjai). Hamarosan létrejött a hadifestők társasága (a Kunstgruppe), a háború derekán pedig már tucatnyi szekcióra tagolódtott: a haditudósító és a művészeti tagozat mellett volt például fotó és filmscsoport is.

A hadköteles képzőművészeket eleve ide sorozták be. Nem kellett harcolniuk, de kéthetente egy új munkát várt tőlük a Császári és Királyi Hadilevéltár. Ezek az anyagok képezték a hadikiállítások anyagát – az első ilyen kiállítást 1915 októberében nyitották meg a bécsi Künstlerhausban; Magyarországon először 1916 januárjában mutatták be a fronton készült – több mint 800, elsősorban nem a művészi színvonal, hanem az új műfaj és a dokumentumérték miatt fontos – műveket a Nemzeti Szalonban. A második kiállítást 1917 februárjában, a harmadikat 1918 májusában rendezték. Hoen Miksa ezredes, a Sajtóhadiszállás vezetője a második katalógus bevezetőjében kiemelte: a zsűri a képek kiválasztásánál azt az elvet követte, hogy „valamennyi hadszíntér képviselve legyen, és a művészcsoport minden egyes tagja legalább egy művével szerepeljen”.

A sajtótörténészek némi csodálkozással állnak a képzőművészek nagyszámú mozgósítása előtt a film hőskorában, a fotográfia sajtóbeli térnyerése időszakában, a fényképész ugyanis viszonylag gyorsan és pontosan rögzít minden fontos látható tény, azonban egy felületes kirokihoz is több idő kell, ráadásul a művészi szem jobban torzít, mint a fotóoptika.

Ludmann Mihály könyve (*Művészek a háborúban 1914–1918*) 2015-ben jelent meg, s a bevezetőjén olvassuk Mednyánszky László Malonyai Dezsőnek írott levélrészletét: „A rajzok nagy tömegben készülnek, kissé lassan megy a dolog, mert nagyobb csoportokban járunk, s egy a természet előtt készítendő rajzra alig jut 10–12 perc. Ez idő alatt minden lényegeset belé lehet ugyan a vázlatba hozni, de ez a sokszorosításra mégsem alkalmas. Más papírosra kell a dolgot, kissé rendesebben, némi kiegészítésekkel átrajzolni. Ezen művelethez egy kis világosság és néhány napi nyugalom kell, ami csak nagyon szórányosan akadt eddigi vándorlásaim közben.”

A háború négy esztendeje alatt a művész-csoportnak összesen több mint 200 tagja volt. Ludman albuma ebből a több mint 200 művészből kevesebb, mint harmincat mutat be. Sámuel Kornél volt az első művészáldozat (1914-ben, Uzsokon halt meg), a hadifogságba esettek közül Lakatos Artúrról ír. Katonafestő volt Rudnay Gyula, Egry József, Aba-Novák Vilmos és Nagy István; szobrász Stróbl Lajos, Lux Elek, Szentgyörgyi István, Sidló Ferenc, Ligeti Miklós, Medgyessy Ferenc és Kisfaludy Stróbl Zsigmond; építész Medgyaszay István és Kotsis Iván.

Az album szereplőinek legnépesebb csoportját a sajtóhadiszállás rajzolói és festői adják (bemutatásuk sorrendjében): Mednyánszky László, Kandó László, Vadász Miklós, Zádor István, Vaszary János, Bató József, Pogány Gyula, Halász-Hradil Elemér, Vidovszky Béla, Rippl-Rónai József, Körösfői-Kriesch Aladár, Márton Ferenc, Herman Lipót, Márfy Ödön.

Szeretném alább kiegészíteni az albumot a Kubinyi Sándorról szóló rövid fejezettel, mely Debrecen (illetve Nagybánya) és München között rajzol ívet, állomásai közt a harc térrel és a hadikiállításokkal.

KUBINYI SÁNDOR ÚTJA AZ EXPRESSZIONIZMUSIG

Kubinyi Sándor (Debrecen, 1875. március 14. – München, 1949. november 14.) festő- és grafikusművész a nagybányai iskolában Hollósy Simon mellett dolgozott, és azok közé a művészek közé tartozott, akik már az első budapesti csoporttárlatokon külön bemutatkozási lehetőséget kaptak. (Először a művészeti részben állított ki négy tájképet, egy arcképtanulmányt és hat grafikát). Kubinyi húszévesen, 1895-ben került Münchenbe, Hollósy Simon iskolájába. Ott töltötte tanulói idejét, nyaranként pedig a máramarosi születésű Hollósyval és tanuló társaival telepedett ki Nagybányára festeni – a Kelet felé közvetítve és erősítve föl az impresszionizmust idéző, majd azt hamarosan meghaladó festői eredményeket –, ahol három időt töltött el (1896-, 1897-, 1898-ban).

Az ifjú Kubinyi tehát már az alapítás évében ott volt Nagybányán, Hollósy oldalán, olyan művészekkel együtt, mint Ferenczy Károly, Glatz Oszkár, (Iványi) Grünwald Béla, Réti István, Rudnay Gyula, Szlányi Lajos, Thorma János. 1897-ben csatlakozott hozzájuk mások mellett Csók István, Márk Lajos, 1899-ben pedig Maticska Jenő. Az alapító Hollósy 1901-ig vett részt a nagybányai telep munkájában, de Kubinyi már nem követte őt a técsői művésztelepre. 1898 után végleg Münchenben telepedett le, ott házasságot kötött, és bekapcsolódott a müncheni képzőművészeti vérkeringésbe. Münchenben rendszeresen volt kiállítása, többször mutatkozott be a Nemzeti Szalonban Budapesten (1910-ben, 1918-ban, 1923-ban; illetve szerepelt a sajtóhadiszállás művészeinek világháborús csoportszemléin).

KUBINYI SÁNDOR: KORZÓN (1902)

Ez a néhány tárlat azonban nem volt elég ahhoz – noha pozitív kritikákat kapott –, hogy visszaülleszkedjék a magyar művészeti életbe. Feltételezhető, hogy nem is volt szándéka visszatelepülni Magyarországra – Somogyi Miklós festőművész müncheni naplójában (1911–1912) olvasunk ugyanis egy rövid bejegyzést, ami azt tanúsítja, hogy Kubinyinak lett volna ugyan módja arra, hogy rangos feladattal megbízva térjen vissza, de az ajánlatot elutasította.

„Március 4. Benyújtottam a pályázatomat. Délben a budapesti királyi magyar iparművészeti iskola igazgatójával, dr. Czakó Elemérrel találkoztam. A Bambergerhofban ebédeltünk. Barátom, Kastaly István is velünk volt. Este is együtt vacsoráztunk a Neue Börsében. Ott volt velünk Kubinyi Sándor festőművész. Az igazgató úr meg akarta őt nyerni professzornak Budapestre, de Kubinyi az állásajánlatot egyelőre nem fogadta el. Művészetelméletéről és művészetpolitikáról, a magyar művésziskoláról beszélgettünk.”

KUBINYI SÁNDOR 1916-OS GRAFIKAI MAPPÁJÁNAK EGY LAPJA

Bizonyára befolyásolta döntésében az akadémiizmustól való idegenkedése, a modern áramlatokba való bekapcsolódás izgalma, illetve az önálló műhelyteremtés szándéka. Az egyéni látást és művészi interpretációt már Hollósy mellett tanulta – rajz- és festőtanulmányait a Hollósy-iskola naturalisztikus természetlátása alapozta meg –, és itt hamar kitűnt, hogy Kubinyit nem a természet, hanem sokkal inkább a művészet vonzotta. Lassan külön vált toll- és ecsetrajzainak vonalvezetése a grafika irányában, enyhe humor, szelíd karikatúra jellemezte. Hatott rá a Jugendstil (a szecesszió német vonulata) és a müncheni reprodukív grafika, illetve a színes linóleummetszetek technikai eljárásai. Többszínű linóleummetszéseiért ért el sikereket Münchenben, ahol rajz- és festőiskolát is nyitott – olvasható e korszakáról a rövid jellemzés.

KUBINYI SÁNDOR
SOKSZOROSÍTÓ
GRAFIKAI LAPJAI 1916-BÓL, AZ
ÉSZAK-GALÍCIAI FRONTRÓL,
VOLHÍNIA TÉRSÉGÉBŐL

A *Művészet* című, Lyka Károly által alapított és szerkesztett folyóirat már az első évfolyamában közölt egy illusztrációt Kubinyi Sándortól (a *Korzón* című alakos grafikát – lásd az előző oldalon), a lap több alaklommal szemlélte műveit, megjelenéseit, kiállításait. A Magyar Grafikusok Egyesülete 1909-ben nemzetközi (sokszorosító) grafikai tárlatot rendezett, s a *Művészet* 1910. évi első száma úgy írt Kubinyi lapjairól, mint amelyek a hazai grafika, sőt, más művészeti ágak megújulására is ösztönzően hatnak.

A Münchenben élő művésziünk „színes fametszeteivel a költői fantázia messzeségébe visz minket. Légies tónusaiban csupa gyöngéd érzés jut kifejezésre. A Németországban készült anyagot örömmel fogadtuk azért is, mert a figurális tárgyak térfoglalását jelenti, s attól művészetünk minden ágán regeneráló hatást várhatunk.” Kubinyi hajlamos volt az új irányok mellé szegődni, munkatársa volt a „német modernség harcos lapjának”, a *Jugend* c. újságnak, melynek címlapját több alaklommal ő készítette. Ezt a naturalizmus kemény

munkája és a (poszt)impresszionizmus rafinált artisztikuma követte; Kubinyi „szinte extatikus lázzal vetette magát a kompozíció, a vonalmenetek, a tónus, a folt s főleg a mozgás problémájára” – tekintett vissza méltatója a szóban forgó időszakra gyűjteményes katalógusának előszavában. 1911-ben nagyobb anyagát mutatta be a Könyves Kálmán Szalon termeiben (a Vészi Margittal közösen rendezett tárlatról Lengyel Géza számolt be a *Nyugat* 1911/19. számának *Figyelő* rovatában).

Vészi Margit művész-karikatúrákat állított ki, csípős, már-már kegyetlen humorral. Kubinyitól sem állt távol egyébként ez a groteszk, karikatúraszerű ábrázolásmód, ám nem a csipkelődés, hanem inkább a típusalkotás miatt fordult a műfajhoz, a festői vagy a dekoratív hatásokat is bátran próbálva ki az alakokon.

„Könnyű női formák, libbenő ruhák, sok karcsú boka, a színpad vagy az éjjeli kávéház mesterséges fényétől megvilágított arcok – írja Lengyel. – Most bemutatott kollekciójában is megvannak még mindezek emlékei, de Kubinyi ma mélyebb és közvetlenebb, mit régen, a rutin megtisztult tudás formájában jelentkezik. Mintha néha még meg is tagadná a múltat: egy-egy artistacsoportja szinte kirívóan merev, nehéz. Annál finomabbak kis tájképei. A tisztán felrakott temperaszínek szinte összecsendülnek néhol. Olykor túlságosan hangsúlyozott a stilizáló törekvés, máskor alig észrevehető, csak a figyelmes vizsgálódás deríti ki, milyen végtelenül kevés eszköz áll a látszólag egészen naturalisztikus hatás szolgálatában. A megértőknek külön élvezet az ő linóleumnyomatait nézni, követni a lemezek, a kivágás, a nyomtatás munkáját, a szálakat, amelyekből a színek és a formák oly disztíngvált szövevénye képződik.”

Kubinyi aztán – az aktív és hadra fogható magyar és osztrák, német képzőművészek tucatjaihoz hasonlóan – frontszolgálatos hadirajzolóként több alkalommal kiállított a sajtóhadiszállás alkotóival együtt, előbb a Nemzeti Szalonban, majd a Szépművészeti Múzeumban. Hadikép-kiállítást rendeztek még Budapesten kívül Grazban, Bécsben, Salzburgban, Innsbruckban, Zágrábban, Prágában, Berlinben, Stuttgartban, Zürichben, Bernben és Baselen. Az 1917. évi, Nemzeti Szalonban látható tárlattal párhuzamosan volt kiállítás Bregenzben, Bozenben, Reichenbergben.

A sajtóhadiszállás főparancsnoka, Hoen Miksa úgy fogalmazott az *Előszóban* – idézte a *Művészet* beszámolója az 1917. évfolyam első számában –, hogy mindenütt igen nagy érdeklődés kísérte a háborús rajzok szemlélését, s különösen Svájcban méltatták művészeinket, mégpedig munkáiknak „azt az előkelő vonását, hogy a háború – és minden ellenségeskedés – dacára sem alacsonyodik le” az ösztönök szintjére a művészi ábrázolás.

A magyar művészek közt Kubinyi olyan, a Ludmann-albumban szintén nem szereplő alkotók társaságában vett részt, mint Baranszky László, Basch Andor, Csáktornyai Zoltán, Déry Béla, Divéky József, Farkas István, Frank Frigyes, Horvay János, Juszó Béla, Kandó László, Kálmán Péter, Kemény Kálmán, Maróti Géza, Muzsinszky Nagy Endre (további 13 művész az album lapjain is jelen van; osztrák részről közel félszáz alkotó munkáit állították ki). Az 1918. évi májusi kiállításról szintén a *Művészet* számolt be, kiemelve: abban az akadémikus irányzattól a legfrissebb törekvésekig igen különböző festői irányok voltak képviselve, tehát a haditudósítók munkái (360 kép

és szobor) sem pusztán a dokumentációt, hanem a művészi problémák közötti útkeresést is szolgálták. A harmadik frontkiállításon a már említetteken túl részt vett Kallós Árpád, Horthy Béla, Körmendi Frim Ervin és Jenő, Kölber Dezső, Vesztróczy Manó, Makoldy József, Remsey Jenő, Vas Elemér, Vágó Dezső, Pravotinszky Lajos. Ludmann Mihály harmincas listája tehát nemcsak Kubinyi Sándorral, hanem – pusztán a haditudósítók csoporttárlatain részt vevő magyar művészeket figyelembe véve – további legalább negyedszáz művész nevével egészíthető ki.

Kubinyi 1917. szeptember 20-án másfélszáz lapos grafikai kollekcióját is bemutatta a Képirók és Képfaragók szalonjában. A *Művészet* beszámolója kiemeli, hogy a 43 éves alkotónak külföldön kétségkívül sokkal jobban csengő neve van, mint Magyarországon, noha az ő igazi magyar temperamentumát a Münchenben töltött hosszú idő sem tudta meghamisítani. Lapjait nemcsak a szecessziós és modern jegyek ötvözése jellemezte, hanem a sokszorosító grafikai műgond és bravúr is, előtérben tartva a festői és színhatásokat.

KUBINYI SÁNDOR
SOKSZOROSÍTÓ
GRAFIKAI LAPJAI 1916-BÓL, AZ
ÉSZAK-GALÍCIAI FRONTRÓL,
VOLHÍNIA TÉRSÉGÉBŐL

Rajta kívül kevés olyan művész lehetett volna sorolni, aki „alaposabban és szenvedélyesebb hévvel” dolgozta volna át magát a modern grafikai eljárások labirintusán. A keze alól „egyforma bőséggel kerülnek ki a rézkarcok minden válfajai, a fametszetek, litográfiák, monotypek, mezzotintok, lino-leumok, s aki maga megalkotója egy egészen különleges grafikai eljárásnak, amit Németország Kubinyi-Vernis-Mous néven ismer. [...] Félszáznál több aktot kellett rajzolni Kubinyinak naponta, éveig, míg idáig jutott.”

Semmi mesterkéeltség, semmi erőlködés nincsen a kompozíciókon, ezek a színes Kubinyi-pasztellek természetes egyszerűséggel vannak „leírva”, nincsenek rajzolva, nincsenek korrigálva – „írva vannak, ahogy például a kalotaszegi öreg asszonyok írják a varrottas bonyolult mintáit” – fogalmaz a *Művészet* kritikusa. Frissen hatnak a lapok, eleven mozgást mutatnak be, közép-tónus nélkül, mint a fekete-fehér kompozíciók.

„Kubinyi a naturalizmusban eljutott a tökéletességig, ezen az úton immár nem mehetett tovább, ha csak nem akart sematikussá válni, ha csak nem akarta volna szépen csengő aranypénzre váltani művészetét. [...] most már rafináltabb problémák izgatták, mint a kompozíció, a vonalmenetek, a tónus, a folt, a mozgás impressziója, a fény és az árnyék elosztása és a színek harmóniája. A dolgok lerajzolása lassankint minden varázsát elvesztette előtte, el kellett jutnia az expresszionizmushoz.”

Nos, az expresszionizmushoz egyszerre játékkal teli és szigorú belső utat járva jutott el, amelynek fontos állomása volt a hadirajzolói szolgálat is. Nem sok dokumentum áll rendelkezésünkre: a családi hagyatékban láttunk néhány érzéki, a szecessziós és posztimpresszionista jegyeket ötvöző (szinte a Toulouse-Lautrec-i atmoszférát is megidéző) grafikát, illetve a háborús lapjai közül néhány évvel ezelőtt bukkant föl árverésen egy Kubinyi-mappa.

A Pintér Aukciósház 2012. tavaszi (első és második világháborús művekre koncentráló) árverésén bocsátotta licitálásra (a 112. tételszám alatt) Kubinyi Sándor *In Wolhynien* című mappáját, mely 9 litográfiát és egy rézkarcot tartalmaz (30x22 cm-es méretben, jobbra lent Kubinyi jelzéssel – összeállításunkat ennek a mappának a lapjaival illusztráltuk).

Wolhynien (Volhínia) az orosz fronton volt, Lublintól keletre, Lemberg-től (Galíciától) északra, s 1915 nyarán, a gorlicei áttörés után került a központi hatalmak ellenőrzése alá az Észak-Galíciaként is emlegetett terület, egészen a Sztir folyóig. Innen 1916 nyarán a Stochod folyó mögé vonultak vissza az osztrák-magyar és német csapatok. A terület jelentősebb települései (Kolm, Kovel, Luck, Vladimir Volonszkij) gyakran szerepeltek a hadijelentésekben.

Kubinyi Sándor a K.u.K. 31. gyalogos hadosztályával vett részt a műveletekben, de a 32-es, 44-es, 69-es, 94-es gyalogezredek életét is megörökítette

a sorozaton, mely 1916-ban készült, Alexander von Kubinyi aláírással a mappához nyomtatott lista élén. Feszültséget kelt a lövészárkok lát-szólágos nyugalma és a táj (hétköznapiságában is) nyomasztó atmoszférája: mintha a háború terhét a katonák és a természet együtt hordozták volna... A termőföldeken immár a halál aratott.

KUBINYI SÁNDOR SOKSZOROSÍTÓ
GRAFIKAI LAPJAI 1916-BÓL, AZ ÉSZAK-
GALÍCIAI FRONTRÓL, VOLHÍNIA TÉRSÉGÉBŐL

KÖLTŐK SZÁLLODÁJA

(Perczel Papp Ibolya képeihez)

Engem az a dal hozott vissza,
amit hajnalban énekelt a lány,
a szaxofonnal együtt sírva
egy vigasztalan szerelem után.

Torkában lüktetett még a csók,
s a csípejében ott ringott a vágy,
elengedte az utolsó hajót,
s vitte magával az éjszakát.

Szerette a költőket a lány:
azt gondolta, úgy fájnak belül,
mint ahogy az ő fohásza fáj,
mikor Isten visszahegedül.

Minden éjjel táncol a Halál:
páraként a hűvös ajkakon,
a reményt is eldobogva száll
egy hollószárny alá az ablakon.

DEBRECENI RÉGISÉGVÁSÁR

2016														
JANUÁR					FEBRUÁR					MÁRCIUS				
H	K	Sz	Cs	P	H	K	Sz	Cs	P	H	K	Sz	Cs	P
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	6	7	8	9	10	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	31					26	27	28	29	30
ÁPRILIS					MÁJUS					JÚNIUS				
H	K	Sz	Cs	P	H	K	Sz	Cs	P	H	K	Sz	Cs	P
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	6	7	8	9	10	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	31					26	27	28	29	30
JÚLIUS					AUGUSZTUS					SZEPTEMBER				
H	K	Sz	Cs	P	H	K	Sz	Cs	P	H	K	Sz	Cs	P
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	6	7	8	9	10	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	31					26	27	28	29	30
OKTÓBER					NOVEMBER					DECEMBER				
H	K	Sz	Cs	P	H	K	Sz	Cs	P	H	K	Sz	Cs	P
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	6	7	8	9	10	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	31					26	27	28	29	30

Helye: TESCO parkoló Debrecen, Kishegyesi út 1-11.

December 11. egyeztetés alatt.

Hajdúszoboszló: szeptember 10. • Hajdúböszörmény: május 7.

Info: Máté László 30-416-2738 • e-mail: lacimate@gmail.com

www.debreceniregisegvasar.hu

facebook.com/DebreceniRegisegvasar

A DEBRECENI RÉGISÉGVÁSÁR IDŐPONTJAI 2016-BAN, VASÁRNAPONKÉNT (Kishegyesi út 1–11. sz., parkoló)

Március 13., 27.;
április 10., 24.;
május 8., 22.;
június 12., 26.;
július 10., 24.;
augusztus 14., 28.;
(augusztus 20., szombat);
szeptember 11., 25.;
október 9., 23.;
november 13., 27.;

Hajdúböszörmény: május 7.;
Hajdúszoboszló: szeptember 10.

További információk:

MÁTÉ LÁSZLÓ (Tel.: 30/416–2738; e-mail: lacimate@gmail.com;
www.debreceniregisegvasar.hu
valamint a Debreceni Régiségvásár Facebook oldalán

LAPZÁRTA UTÁN

HANGULATGYAKORLAT – MOOD EXERCISE
Rác Pátrik fotókiállítását Katona
Bálint nyitotta meg február 6-án a
debreceni Élettudományi Galériában.
A fotótárlat február 26-ig tart nyitva.

DEBRECENI ALKOTÓ KÉPZŐMŰVÉSZEK – A DAK kiállítását Szonda István, a Gyomaendrődi Múzeum igazgatója nyitotta meg a DOTE Elméleti Galériában, február 7-én; a tárlat február 26-ig látogatható.

BARÁTH PÁL EURÓPA című kiállítását Dusa Lajos költő nyitotta meg február 9-én a debreceni Méliusz Benedek Elek Fiókkönyvtára galériájában.

AZ AMERIKAI RAPSZÓDIA A KODÁLY FILHARMONIKUSOKTÓL

Amerikai dallamok és hangulatok elevenedtek meg a Kodály Filharmonikusok január 28-i koncertprogramjában, felidézve az észak-amerikai folklórban és a dzsesszben gyökerező hangzásvilágot. Az estet dirigáló Kovács László a komolyzene mellett a dzsessz rajongója és kiváló ismerője is.

Műsoron volt:

Dohnányi Ernő: Amerikai rapszódia, op.47; Kerek Gábor: Szaxofonverseny; Gershwin: Lullaby; Gershwin: Egy amerikai Párizsban

Közreműködött: Czákó Péter (szaxofon) és Kodály Filharmonikusok Debrecen (Vezényelt: Kovács László)

Az Amerikába települt Dohnányi Ernő vezényletével hangzott el Athensben az *Amerikai rapszódia* 1954. február 21-én. A darabnak jellegzetesen amerikai hangulata van, motívumaiban Gershwin, illetve a shaker-dallamokat remek táncfűzerben halhatatlanná tévő Aaron Copland neoklasszikus stílusát idézi. Népi ballada, spirituálé, népdal, country dance is szerepel az ihlető források között. Dohnányi 1949 novemberétől haláláig (1960-ig) élt Tallahassee-ben, Florida fővárosában. Szerzeményének megalkotását minden bizonnyal az új haza iránti tiszteletadás is vezérelte.

A magyar kortárs zeneszerzés egyik legizgalmasabb egyénisége Kerek Gábor, a *Szaxofonverseny* alkotója. Fagottművész, blockflöte tanár, fúvószenekari karnagy és zeneszerző is egyben. Kerek Gábor fagott-tanulmányait a Liszt Ferenc Zene-művészeti Főiskola miskolci tagozatán kezdte, ahol 1991-ben fúvós-karnagi diplomát szerzett. 2001-ben ugyanott blockflöte és régizene szakon is végzett másod-diplomásként.

2014 februárjában megnyerte a nemzetközi *Armel Operafesztivál* operaíró-pályázatát a *Parody* című művével, melyet a pilseni Josef Kajetán Tyl Színház mutatott be október 12-én, a budapesti fesztiválon. Zenekari és kamara-darabjai mellett szívesen ír gyermekeknek szóló etűdöket is.

KERÉK GÁBOR ZENESZERZŐ (JOBBRA)
ÉS CZAKÓ PÉTER SZAXOFONMŰVÉSZ

A hangversenyprogram második felében George Gershwin két (ugyancsak jellegzetesen amerikai melódiákból táplálkozó) művét hallottuk. Gershwin a *Lullaby*-t tanulói gyakorlatként írta 1919-ben. Tanára, a magyar bevándorló Edward Kilenyi (Kilényi Ede) készítette föl a klasszikusokból, és megismertette olyan korabeli európai zeneszerzőkkel, mint Arnold Schönberg és Debussy. A *Lullaby* Gershwin első „komoly” műve, előtte musicaleket, kísérezőzenéket szerzett. Első nagy közönség sikere az ugyancsak 1919-ben írt *Swanee* című dal volt. A *Lullaby* kéziratát keletkezése után jó negyven évvel Gershwin bátyja, Ira megmutatta Lary Adler harmonika-virtuóznak, akinek a harmonikára és vonósnegyesre átírt változatát 1963-ban játszották az edinburgh-i fesztiválon. Az eredeti verzió premiere 1967-ben, a kongresszusi könyvtárban volt, a Julliard Quartet közreműködésével. A koncerttermekben ritkán hallani a mű vonósszenekari változatát – ez hangzott el a debreceni hangversenyen is. George Gershwint a húszas évektől foglalkoztatta az amerikai dzsessz és a klasszikus zene egyesítésének a gondolata. A *Lullaby* harmóniai és ritmusai egyértelműen utalnak a bluesra és a ragtime-ra.

Az *Egy amerikai Párizsban* George Gershwin egyik legismertebb szimfonikus műve. A darab Gershwin egyik párizsi tartózkodása során született, és az 1920-as évek Párizsának hangulatát mutatja be. Gershwin 1928-ban utazott Párizsba, azzal a céllal, hogy az ottani neves zenei személyiségektől tanuljon, mélyítse zenei tudását. Elbűvölte őt a város légköre, s ezeket a benyomásokat öntötte zenébe. A zongorakivonattal még Párizsban elkészült, igazi terve azonban egy zenekari mű megírása volt. Hazatérve nekilátott a hangszerelésnek, novemberre készült el vele. A háromtételes, de szünet nélküli művet nagy szimfonikus zenekarra komponálta, a vonóskaron kívül három fuvola, két oboa, angolkürt, három klarinét, két fagott, négy kürt, három trombita, három harsona, tuba, három szaxofon, változatos fajtájú ütőhangszerek és cseleszta vesz részt az előadásban. A darab második és harmadik részében jellegzetes blues-témát hallhattunk, és a dzsesszből merített blue-note is színesítette a zenét. Művéről így nyilatkozott a *Musical America* c.

lapnak: „Új művem szabadon komponált rapszódia-jellegű balett, a legmodernebb zene, amit ez ideig írtam. A nyitótétel Debussy és a Hatok modorában tipikusan francia stílusú – noha a témák mind eredetiek. Egy amerikai benyomásait igyekeztem visszaadni, amint Párizsban jár-kelek, az utca zaját hallja, a francia légkört érzi.” A darab bemutatója 1928. december 13-án volt New Yorkban, a Carnegie Hallban.

HANGVERSENY-ELŐZETES

HÁBORÚ ÉS BÉKE – a Kodály Filharmónia Debrecen előadásában, a Kölcsény Központban, március 10-én

Műsor: P.I. Csajkovszkij: *1812 - ünnepi nyitány op.49*; A. Arutjunjan: *Asz-dúr trombitaverseny*; M.P. Muszorgszkij: *Egy kiállítás képei*. Közreműködik: Csósz János (trombita); Kodály Filharmonikusok Debrecen (vezényel: Somogyi-Tóth Dániel)

Az *1812-nyitány* Csajkovszkij zenekari műve, melyben Franciaország Oroszország ellen indított, sikertelen hadjáratának állít emléket. A vereség arra kényszerítette I. Napóleon hadseregét, hogy kivonuljon az orosz területekről, és ez a mozzanat jelentette a napóleoni háborúk fordulópontját. A mű egyik fő érdekességét jelentik az ágyúlövések, amelyeket elsősorban szabadtéri előadásokon tudnak előadni, de akkor valódi ágyúkat használnak. (A zenemű semmilyen történelmi kapcsolatban nem áll az Egyesült Államok és a Brit Birodalom által vívott 1812-es háborúval, ám az USA-ban, más hazafias kompozíciók mellett, gyakran felcsendül ez a mű is.) A nyitány bemutatója 1882. augusztus 20-án, Moszkvában, a Megváltó Krisztus-székesegyházban volt. Komolyzenei „slágerként” felbukkant később Frank Zappa *Make A Jazz Noise Here* című, 1991-es albumán. A *Holt költők társasága* című filmben John Keating fütyölte a nyitány dallamát, s felhasználták többek között a *V mint vérbosszú* című filmben, a *Csillagközi szökevények* c. sci-fi sorozat egyik részében, valamint a fiataloknak több számítógépes játékból is ismerős lehet.

Az 1920-ban született Alexander Arutjunjan zenéjében – a honfitárs és nagy előd, Hacsaturján muzsikájához hasonlóan – fontos szerepet játszik az örmény folklór. Hírnevét *Kantáta a hazáról* című műve mellett éppen az 1950-ben komponált *Asz-dúr trombitaverseny*nek köszönheti.

Muszorgszkij 1874-ben írta zongoraciklusát, amelyet elhunyt festő barátja, Viktor Hartman emlékkiállítására ihletett. A sokarcú, szellemes sorozat összekötő *Séta* című tételében a zeneszerző mintegy önmagát rajzolta meg, amint a kiállítás különböző hangulatú képei között járkal. A ragyogó zongoradarab zenekari

feldolgozása Maurice Ravel nevéhez fűződik. A kiállítás képei a következők: *Gnóm* (Groteszk-fájdalmas rajz az esetlenül mozgó törpéről). *Ódon kastély* (trubadúr zengi szerenádját az olasz várkastély ablaka alatt, dallamának az olaszos ritmika ellenére is keleties ízét a bővített másodhangközök kölesöznik). *Tuileriadák* (a téren játszadozó gyermekek). *Bydlo* (nehézkesen baktató ökrösszekér). *Kis csibék tánca a tojáshéjban* (e rajzot Szerov Trylby című balettje ihlette). *Samuel Goldenberg és Smüle* (egy gazdag és egy szegény lengyel zsidó tragikomikus párbeszéde). *A limoges-i piac* (civakodó kofák vidám zsibongása). *Katakombák* (a katakombák kísérteties látomása, a képen Hartman önmagát is ábrázolta, lámpással kezében a sírok között). *Halottakkal a halottak nyelvén* (Hartman sorra szólítja a koponyákat, amelyek belsejében fény gyullad fel). *Baba Jaga kunyhója* (az orosz népmesék vasorrú bábájának kacsalábon forgó háza és a lármás boszorkányszombat). *A kijevi nagykapu* (diadalmas orosz népi hangú finálé).

Muszorgszkij műve többeket ihletett feldolgozásra: Allyn Ferguson jazz-verziója 1963-ban keletkezett. 1971-ben az Emerson, Lake & Palmer progresszív rock együttes a Newcastle City Hallban rögzítette élő lemezét (a zongoraszvit feldolgozását: *Pictures at an Exhibition*). 1975-ben Tomita Iszao adta ki a saját változatát, abban minden hangot szintetizátoron szólaltatott meg. Számos hangszerre írták át ezek mellett Muszorgszkij kompozícióját, a gitártól a harmonikán át a szaxofonig.

JAZZ & BRAHMS – Kölcsey Központ, március 24.

Műsor: J. Brahms: *Variációk egy Haydn-témára*, op. 56; Oláh Kálmán: *Passacaglia for Orchestra & Jazz Trio*; J. Brahms: *IV. (e-moll) szimfónia* op.90. Közreműködik: Oláh Kálmán trió: Oláh Kálmán (zongora), Egri János (nagybőgő), Balázs Elemér (dob); Kodály Filharmonikusok Debrecen (Vezényel: Kovács László)

A variáció archaikus készítése természetes módon tartozik a zenéhez (gondoljunk a népdalok változataira); a 20. században a műfajok közötti mozgás is megindult: a komolyzenei műveket dzsessz- vagy rock-zenészek is előszeretettel ültették saját zenei világukba. A Debreceni Filharmonikusok márciusi hangversenyének gerincét is a korokon és műfajokon átívelő változatok adják.

A *Változatok egy Haydn-témára* Brahms 1873-ban komponált műve, mely két változatban készült: az *Op. 56a.* jelű zenekari, illetve az *Op. 56b.* jelű kétzongorás kompozíció. Közülük a zenekari változat az ismertebb, bemutatója 1873-ban volt Bécsben. Brahmsnak barátja, a Bécsi Filharmoniai Társaság könyvtárosa mutatta meg azt a kéziratot kottát, amely Haydn egyik fúvós művét, az *1. divertimentót* tartalmazta. A második tétel, a *Chorale St. Antoni* (Szent Antal korál) c. zárandok-

ének megragadta Brahms figyelmét, lemásolta, s ezt a témát használta fel variációs sorozatához. A *Haydn-variációkat* 1873-ban, nyaralás közben komponálta a bajorországi Tutzingban. A zenekari verzió bemutatóját 1873. november 2-án tartották, a Bécsi Filharmonikus Zenekart maga Brahms dirigálta. A kompozíciót egyértelmű elismeréssel fogadta a közönség, s nem sokkal később Lipcsében és Londonban is bemutatták. A kétfonórás verziót Brahms a bemutató után készítette el. A darab a téma, a korál-dallam bemutatásával kezdődik, majd a kilenc variáció következik, mindegyik másik hangon, más karakterrel. Másfél évtizede felmerült: az eredeti téma talán nem is Haydn alkotása, nem illik bele ugyanis Haydn stílusába (Ignaz Pleyel írhatta, esetleg más, eddig ismeretlen forrásból származik). A vita máig tart, de Haydn szerzőségét egyértelműen megkérdőjelezi a szakma. Brahms *Haydn-variációi* azonban a szimfóniák előtanulmányának is tekinthetők.

Oláh Kálmán (1970) a kortárs zenei élet egyik legeredetibb alkotója és előadóművésze. 2000 őszétől a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem zongora- és zeneszerzés tanára. 2006-ban *Liszt-díjjal*, 2008-ban *Szabó Gábor Életműdíjjal*, 2009-ben az Artisjus *Az év zeneszerzője* díjával elismert művész. A zongorista-zeneszerző szolista-ként és saját triójával (*Trio Midnight*, 1990) jelentős nemzetközi sikereket aratott (1995-ben első lettek a legfontosabb európai versenyen, a belgiumi Hoeillartban; Oláh Kálmán a legjobb szolista díját is megkapta). Ugyanabban az évben (egyetlen európai döntősként) harmadik lett a floridai Jacksonville-ben, a *Great American Jazz Piano* versenyen. Oláh Kálmán zeneszerzőként is a világ élvonalába tartozik: számos nemzetközi előadóművészi díja mellett 2006-ban megnyerte a legrangosabb amerikai megmérettetés (a *Thelonious Monk Jazz Composers Competition*) zeneszerzői fődíját. A zsűri (melynek tagjai közt Herbie Hancock, Wayne Shorter és Pat Metheny is ott volt) az *Always* című Oláh Kálmán-kompozíciót ítélte a legjobbnak. Különleges zenevilágának meghatározó, stílusokon átívelő része a klasszikus zene és a dzsessz atmoszféráját összefonó kompozíciók sora. Szenvedélyesen feszegeti a zene határait, a *Passacaglia for orchestra & jazz trio* című szimfonikus zenekari darabjánál a cím is a klasszikus zene és a dzsessz ötvözetéről árulkodik. A mű 2008 decemberében, a Magyar Állami Operaházban csendült fel először, azóta számos alkalommal adták elő szimfonikus zenekarokkal. Kovács László nagy sikerrel vezényelte a szerző több művét 2013-ban, Oláh Kálmán szerzői estjén, a Kodály Központban (a Pannon Filharmonikusokkal), ugyanebben az évben *A Duna arca* című, vegyeskarra, vonósokra, zongorára és ütőhangszerre írt kompozícióját az ELTE vegyeskarával és vonósaival.

A második részében Brahms 4. szimfóniája csendül föl, melyet a szerző 1884 nyarán kezdett komponálni, s 1885-ben készült el vele. Brahms aggódott a bemutató miatt, mert műve meglehetősen komor hangulatú lett. A kétfonórás változat még a zenekari bemutató előtt elhangzott egy szűkebb társaság előtt (s a barátok

nemtetszésüket fejezték ki). A bemutatót 1885. október 25-én, Meiningenben, tartották, ahol Hans von Bülow zenekarának előadásában a 4. szimfónia óriási sikert aratott. A négytétéles mű valóban komor hangulatot áraszt, pedig az első tétel kezdete még játékosnak is tűnhet. A tétel a hagyományos szonátaformában íródott. A mélabús második tétel sorsmotívumát egy csellón felcsendülő dallam oldja fel. Ez a tétel is módosított szonátaforma. A harmadik tétel (scherzo) későbbi utójára, megfigyelhető, hogy a C-dúr alaphangnem ellenére milyen komoly a jellege. Csak itt kap szerepet a triangulum. A negyedik tétel a szimfonikus passacaglia ritka példája, amit azért választott Brahms, hogy a zene történeti távlatait érzékeltethesse. A finálé nyolcütemes, korálszerűen harmonizált dallam harminckét változatából és kódából áll. Végül, ha már változatok: érdekesség, hogy a progresszív zenét játszó Yes rockegyüttes 1971-es *Fragile* című lemezén feldolgozta a szimfónia egy részletét, a *Cans and Brahms* című rövid számban. A hangszerelés Rick Wakeman műve volt.

*Jegyárak: 1900 Ft, diák- és nyugdíjas belépő: 1300 Ft
(A koncertre a Tourinform Irodában – Debrecen, Piac u. 20. –, az Interticket országos hálózatában, illetve a koncert előtt a helyszínen is válthatnak jegyeket!)*

(A KÉPEK FORRÁSA: [HTTPS://WWW.FACEBOOK.COM/KODALYFILHARMONIA](https://www.facebook.com/kodalyfilharmonia);
SZÖVEG: A KODÁLY FILHARMÓNIA DEBRECEN HONLAPJA)

PÁLYÁZAT: KEDV, REMÉNYEK, TRILLÁK

A Debreceni Zenész Klub, a Debreceni Művelődési Központ és a Nyújts Felé Védő Kart Alapítvány ismét pályázatot hirdet, közismert magyar költők verseinek megzenésítésére.

A benyújtott pályaművek, csak újonnan megzenésített versek lehetnek! A szerzők művei Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár, illetve Békés megyei szólisták, vagy zenekari formációk előadásában hangozhatnak el, műfaji megkötöttség nélkül. A beküldött művek előzsűrizésen vesznek részt. A legjobb produkciók a zsűri és a közönség előtt mutatkoznak be, 2016. április 15-én, a Debreceni Művelődési Központban. A legjobb szerzők, előadók és hangszerelők értékes jutalomban részesülnek!

Részletes információ és jelentkezés:

Mohos Péter klubvezetőnél, dmk@debrecenimuvkozpont.hu, tel.: 20/933-8610

Jelentkezési határidő: 2016. március 20.

A NÉZŐ • PONT TÁMOGATÓI

BODÓ ISTVÁN – Debrecen
Ceze Út- és Mélyépítő Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. –
Debrecen – Czentye János
DEBRECENI MŰVELŐDÉSI KÖZPONT
KAPITÁLIS KFT. – Debrecen
MÁTÉ LÁSZLÓ – Debrecen
FORMULA HOLDING KFT. – Sántha Antal – Hajdúböszörmény
SZABÓNÉ PAPP IBOLYA – Szekszárd
SER-MÜLLER KFT. – Serfőző Attila – Debrecen, Hajdúböszörmény
Dr. Szelekovszky Sándor és családja – Mályinka
TIT STÚDIÓ EGYESÜLET – Budapest

www.tit.hu

NÉZŐ • PONT
KERESI FERENC EXLIBRIS

TARTALOM

<i>Festett Karnevál</i>	
(vers Bothné Dóra festménye után)	1
Cselekvések közötti „párbeszéd”	
(Adventi kiállítás Mikepércsen)	4
<i>Toronyszótár</i>	8
A tizenegyedik lépcső	
(Gonda Zoltán kiállítása)	14
A gyűjtő boldogsága	
(Máté László és Sántha Antal magángyűjteményi kiállításai	
Debrecenben és Hajdúböszörményben)	18

KÉPES MŰVÉSZETI ÉS KULTURÁLIS HÍREK

Maksai János Holló László-díjat kapott;	
Áttekintés 3. – Velényi Rudolf jubileumi tárlata;	
Róth Miksa 150; Erdélyi Márta irodalmi műsorai;	
Keleti Éva kiállítása; Simon Endre tárlata;	
Juha Richárd Buzánszky Jenő-szobra; Lengyel filozófusé a Petőfi-díj;	
In memoriam Rigasz 20'	30

MARGÓ ÉS VENDÉGSÉG

<i>Agria 33 – Anga Mária 60'</i>	
(Anga Mária, Bertha Zoltán, Pataki István, H. Hadabás Ildikó,	
Sólyom Sándor versei – Sólyom Sándor grafikái);	
Rácz Gábor, Bereczki Gizella, Piskóty Teréz tárcái;	
Sziki Károly Kaiser Lászlóról;	
Tóth Róbert, Páva Szilárd, D. Kovács Éva, Piskóty Teréz, Szikora Zsó,	
Zajác Edina, Vitéz Kata Borbála versei; Imreh Sándor grafikái;	
<i>Stádium 2015/4.; Lupé 2015/december; Táncművészet 2015/tél;</i>	
<i>Kisgrafika 2015/4.; Zempléni Múzsza 2015/ősz; Művészet és Barátai;</i>	
Bolvári-Takács Gábor: <i>Követek és követők</i> ;	
Madarász Imre: <i>Klasszikus kapcsolatok</i> ;	
Dr. Mayer József emlékezete; Szilágyi Imre exlibris-tárlata Debrecenben;	
A tánc csillagai; Tompa Mihály: <i>Virágregék</i>	42
Hamvas Béla titka, hogy ő maga a Titok	96
Művészet a Nagy Háború árnyékában	
Móricz Zsigmond: <i>Szurmay</i>	
Művészcsoporthoz a fronton	
Kubinyi Sándor útja az expresszionizmusig	104
<i>Költők szállodája</i> (vers Perczel Papp Ibolya képeihez)	118
<i>Az Amerikai rapszódia</i> a Kodály Filharmonikusoktól	
(Hangverseny előzetes: Háború és béke; Jazz&Brahms)	121